H 4

Orationes tres... 1597.

Johanni Maiero. ddt

Nicolaus Mollinus

Dieses aus seel. Lauterbachs exemplar sohl

p. Fentin A. 35.

ult. Aug. zu gesendet

u. geschenckt

zu vielen genommen

pp Nomen

ORATIONES TRES:
E QVIBVS DVAE

HONORATISSIMA DIGNITATE, TVM SAPIENTIA ET VIRTVTE ORNATISSIMORVM D. D. SCHOLARCHARVM, NICOLAI EKII PROCONSVLIS; ET DAVIDIS HILCHEN SYNDICI.

TERTIA

IOANNIS RIVII, CVM SOLENNI ET PVBLIco ritu produceretur, ad demandatam sibi ab Amplissimo Senatu Inspectionem Scholasticam ineundam.

HABITÆ

IN RESTITVTIONE SEV INSTAVRATIone Scholæ Rigensis XV. CLS. VILS.

ADIVNCTA SVNT IISDEM:

PRIMVM,

PVBLICÆ DOCTRINÆ SERIES, TABELLIS expressa: inq; curias V. distributa.

DEINDE,

DOCENDI IN SINGVLIS CVRIIS PRÆscripta ratio: & demonstratum iter, quod vtiliter Præceptores huius Ludi sequerentur: cùm in tradendis artibus: tum in tractando & interpretando omni genere, vtriusq; linguæ, Autorum.

Edebantur Rigæ: Mense Decembri: Anno Salutiferi partus, in terris, Filii Dei: M. D. XCIIII.

AMPLISSIMIS ET HONORATISSIMIS VIRIS, SAPIENTIA, Virtute, doctrina & dignitate Ornatissimis D. D. Burggravio Regio, Coss. atq; Senatui celeberrimæ Urbis Rigæ. etc.

CUM Vestra, Amplissimi Viri, spectatæ virtutis atq; industriæ ornamenta, Dei immortalis & præpotentis benignissimis auspiciis, ad tantum splendoris & dignitatis fastigium Magnificas Dominationes vestras evexerint; ut in Arctoï Orbis hujus celeberrima Republica, gubernationis Publiciq; Consilii Præsides Principesq; in suprema custodia, tanquam in excelsa & sublimi specula collocati, totius in Vos Livoniæ animos oculosq; converteritis: Tum hoc verò, multò præclarissimæ existimationi vestræ gloriosius: quodpartam jam pridem nominis & famæ Celebritatem, indies magis magisq; constantia & bonitate rectè factorum, atq; in integerrimæ mentis stabili certaq; permansione, non modò alere & conservare: Sed etiam augere tueriq; nequaquam desistitis. Et quamvis plurima sunt, quæ laudatissimis, cùm institutis tum legibus Ornatissimã Rempublicam

vestram fundatam esse & temperatam testentur: Tamen restituendi in integrũ & excitandi vicissim Ludi literarii jam fermè languentis, & modo non deficiendo prolabentis attentissimus respectus, in maximo gravissimarum occupationum concursu, Autoritati vestræ, tum virtuti & sapientiæ, nominis commemorationem, & existimationem præclarissimam conciliat, cum omni Posteritate adæquandam. Hæc enim est illa cura, quæ non modò præsentium temporum, verùm etiam futurorum incrementa complexa, maximum & luculentissimũ indicium est, si rectè sit consideratum: persuasissimum vobis esse, nihil in rebus humanis extare præstantius, quàm de Republica benè mereri. Quod ipsum sanè nullo pacto fieri queat: quàm hisce fortunatæ beatæq; vitæ fundamentis jactis, ad felicitatis sementem, cùm temporariæ, tùm æternæ. Neq; enim Scholastica institutio, & educatio juventutis, ac disciplina ipsa, res leves sunt aut futiles: cùm iisdem, ad benè cogitandum & sentiendum, tùm ad laudabiliter agendum & faciendum, tenera omnis & infirma ætas, pronos maximeq; lubricos ad peccandum lapsus habens, instruatur: ut quantum huic fortè operæ & labori splendoris ac dignitatis desit: tantum hisce necessitatis adesse intelligatur. Quod si multo maxima hominum pars,

sum-

ſummi, infimi & mediocris ordinis, qui ſuperbè & contumelioſè literas bonas aſpernantur: tantum â ſua futilitate, ſtultitia & vanitate impetrare poſſent: ut ſeſe ſapientium & doctrina præſtantium virorum opera tutiores, pacatiores atq; omninò beatiores vivere intelligerent: ſeq; eorundem beneficiis & meritis univerſam incolumitatis ſuæ proſperitatem debere crederent: nunquam facturi eſſent profectò: ut in vituperabili faſtidio, optimarum artium ac diſciplinarum culturam quaſi rem ſupervacaneam, â cœtibus & communitatibus ſuis removere, & quadam quaſi abdicatione exterminare vellent. Sunt enim qui literarum jacturam inter lucra numerant: non homines illi quidem, ſed portenta & monſtra hominum. Itaq; Franciſcus Petrarcha cultiſſimi & politiſſimi vir ingenii, hoc quoq; ſcriptum reliquit: in maxima florentiſſimaq; Italiæ Urbe quadam, virum fuiſſe nobilem, magniq; apud cives ſuos loci; qui jurare ſoleret, magno ſe precio empturum, ne quis unquam ſuam patriam literatus incoleret aut intraret: quod idem Licinium Cæſarem, quo cum Conſtantini Magni ſoror nupta fuit, feciſſe: atq; in extrema bonarum literarum ignoratione, eas ipſas, virus ac peſtem publicam appellaſſe, hiſtoriæ perhibent. Hac verò, quæ in officio continet adoleſcentiam, & pueros,

agmen dicatum Deo, institutione accurata & sedula neglecta: ac disciplinæ repagulis effractis: omnia concidere, inq; erroris tanquam scopulis quibusdam fœdè allidi necesse est: eoq; id magis etiam, cùm nihil pejus adversus benè constitutas societates concitari, aut iisdem magis etiam obesse queat: quàm institutionis perversio, quàm disciplinæ convulsio, quàm improbitatis usurpatio, quàm licentiæ deniq; atq; audaciæ confirmatio.

Jam verò ista erga Urbis vestræ adolescentiã affectione paternæ caritatis & propensionis, non contentæ Magnificæ Dom. Vestræ: id quoq; à multis tẽporibus operã dederunt, & adhuc dant: ut exculti juvenes ejusmodi necessaria & liberali doctrinæ peritia, quæ ad ea Gymnasia afferenda est, quæ veteri Platonicorum & Peripateticorum instituto Academiæ nominantur, suntq; uberiores eruditionis & sapientiæ tanquam mercatus: Stipendiorum vestrorum sumptibus instructi, ad exteros proficiscerentur: ita ut alii aliud literatæ vitæ & professionis genus certo destinatoq; consilio eligentes: vel potius de Vestræ solius autoritatis & sapientiæ judicio, sententia & voluntate, animos ad Jus civile, ad Medicinam, ad cætera item laudati nominis studia applicantes: tandem ad eum, quem cœpissent, cursum absolvendum incitati contenderent:

rent: Quo quidem eximio atq; commemorabili ablegationis istiusmodi beneficio, & honestissima sublevatione, multi præclarissimè collocata opera atq; impensis, omnia summa consecuti, reversi fuerunt: ac postmodū gravissimis ministeriis obeundis, quos Magnificis Dominationibus vestris, quos patriæ & civibus, quos Reipublicæ deniq; debuerunt fructus, cumulatissimè persolverunt. Quæ res quidem ipsa ejusmodi est, ut cumulari Vos maximo gaudio necesse sit: quippè cùm præclarissimo exemplo civium vestrorum liberi excitati, in optima spe liberalitatis Vestræ, ad simile decus capessendum, hoc est, ad omnia summa, pari modo, maximo cum Reipublicæ vestræ emolumento comparanda, alacriter contendant. Honos enim alit artes (ut est apud Ciceronem) omnesq; incenduntur ad studia gloria. Cùm autem hoc pacto, sive laudatissimæ cupiditati vestræ, in provocandis ad virtutem & decus hominibus: sive gravissimo muneri, quod vobis honestas & curas & actiones dare solet, satisfactum esse, universi cives, tum exteri quoq;, quorum, ad tantorum erga vestros meritorum prædicationem, aures patent: gratissimo & benignissimo animo confiteri & prædicare necesse haberent: Vestræ tamen Magnificæ Dignitatis pietas, vetera cùm beneficia tum officia cumulando, amplius

plius etiam progressa est: ut cùm in tanta mole occupationum, quibus modò non obruimini: multiplicia vobis, ad urgendam perpetuitatem sollicitæ erga Scholam curæ hujus, impedimenta objiciantur: ne quid penitus hac in parte desideretur: duos ex Amplissimo Senatu atq; Consilio vestro eligendo constitueretis, Honorata Amplitudine, tum sapientia, virtute, Autoritate deniq; & doctrina ornatissimos: atq; insuper spectata vita & religione integerrimos, D. D. Nicolaum Ekium Prorectorem Regium: eundemq; Consulem & Consularem eximium, ac proximè & secundùm hunc D. Davidem Hilchen Reipub. vestræ Syndicum, quibus universæ Præsidentiæ, & gubernationis Scholasticæ gravissima provincia commendata imponeretur. Hoc est illud NOBILE PAR SCHOLARCHARVM: qui officio suo, debito patriæ, ita satisfaciunt vobis omnibus: ut Cives incredibili sedulitate sua, in optimam dulcissimamq; spem melioris successus jampridem erexerint: dum juventutis scholasticæ emolumenta sibi noctes atq; dies in perpetua animi sui cura & cogitatione reposita esse patiuntur: & Præceptores ipsos, beneficio naturæ suæ sensu, omni favore & benevolentia comprehendunt: ita ut in iisdem, quid desiderari queat: vel potius, quidnam ad summum attentissimæ curæ respectum accedere

queat,

queat, nemo unquam reperiat. Ac Dominus quidem Ekius, præclarissimæ Vir existimationis, in peracta præterita æstate, publica inquisitione, ad explorandum profectum discipulorum: me quoq; cum aliis multis audiente, Oratione gravi testatus fuit: suorum sese laborum atq; curarum, in sollicita Præsidentiæ hujus suæ Procuratione fructum hunc vel maximum esse laturum: si expectationi suæ Præceptores quidem laboribus: adolescentes autem industria atq; profectu responderent. Hanc summam esse votorum suorum: nec quicquam in optatis sese majus habere: quam omni laude cumulatam & florentem aspicere eam scholam: in qua cogitationes atq; sollicitudines, tum conatus motusq; animi sui universi consumerentur.

D. Syndicus vero, acerrimo vir ingenio, Iuris consultus præstantissimus, & omni simul liberali doctrina politissimus: alacrem Gnavitatem & vividam efficacitatem suam, atq; unà maximum in literis usum, quidq; in administranda suæ partis præsidentia posset: experiundo & inquirendo in studia adolescentiæ, ita omnibus qui spectatores & auditores frequentissimi confluxerant, probavit: ut neque promptior quisquam in lacessendo: neq; ad respondendum paratior reperiretur. Itaq; cum omnes sollicitos haberet: unus etiam cunctorum te-

la exciperet, & impressiones intrepidè atq; fidenter sustineret: facile declaravit sese congruentium esse disputationum artificem: & pectus ad honestatem eruditi colloquii & istiusmodi congressus se afferre: quod opera nec modica tempore, nec remissa contentione, vitam ingenii laboribus anxiam atq; sollicitam ab Adolescentia, coluisset: atq; idcirco instructissimum & exercitatissimū, de Musarum vigiliis atq; lucernis, in campum & arenam prodire. Quo nomine, quantam omnium in iis Germaniæ Academiis, ubi vixit, admirationem sibi conciliaverit: notus scilicet est, quàm â me ut commemorari oporteat. Neq; vero his angustis terminis, quasi circumscriptis spaciis laus ejus contenta, in Celeberrimas Provincias diffusa innotuit: è quibus, quæ ab eruditissimis Clarissimisq; hominibus literæ ad eum quotidie confluant: ipsi & vidimus & legimus. Illustri quidem certe ac Principi viro Zamoyskio summo maximoq; Poloniæ Cancellario, ob eximiam doctrinam, singularem facundiam, & in tractandis Reipub. negotiis componendisq; civitatis dissidiis summam dexteritatẽ gratus & acceptus: Sed & Regibus Poloniæ, quorum cum subjectissima veneratione memoriam inviolatam retinemus, minime ignotum & valde ob egregias animi dotes probatum: atq; ad eosdem

decies

decies & octies ablegatum à Republica sua cognovimus. Quod si amabiles hominis mores, solertiam & dexteritatem in sentiendo & agendo, tum propriam ejus in omni vultu atq; gestu conjunctam cum gravitate comitatem: in colloquiis autem familiaribus, suavitatem: seriis verò prudentiam & circumspectionem; expositasq; sapientiæ consiliiq; ipsius & autoritatis opes ad omnium commodis inserviendum expedire vellem: non modo pluribus verbis opus foret: sed etiam.

Ante diem clauso componet vesper Olympo.

Quemadmodum autem expositio nostra in hunc quasi licentiæ cujusdam campum excurrere gestit: Ita in manifesta veritate, cur assentationis crimen pertimescerem causa nulla esset: cum sine dubio, hujus domus Iuris consulti, totius oraculum sit civitatis: unde sibi, si non populi, at omnes sui cives consilium expetant; præsertim cum ædes ejus maxima quotidie frequentia civium ac summorũ hominum splendore celebrentur: propter ea, quæ ab ipso vel provisa prudenter, vel acta constanter, vel responsa acutè ubertim referri queunt. Quæ vero hoc loco retulimus: & si nihil tam Magnificè de tanto viro dici potest: id virtus & præclarissima omnium, de eo, quin superet existimatio: Tamen & cupide, & libenter, quæ dicta sunt, de summo

nostro, & animo egregie caro exponere visum: quo plus hæc Respublica sibi & gratularetur, excellente in Republica gerenda homine condecorata: & grato animo benignitatis divinæ affectionem agnosceret: copia illius viri facta, cujus eximiam facultatem admirarentur omnes, optarent plurimi, consecuti essent pauciſsimi. Ego vero meum de Magnificæ dignitatis ejus præstantia, testimonium, ad posteros quoq; pervenire cupio: ut si quid mihi, exacta jam ætate, humanitus accideret: quemadmodum quidem incertum vitæ magis senibus incumbit: persolutũ omnino debitum âme virtuti & Sapientiæ illius officium extaret.

Cum autem Præsides iidem & Scholarchæ magnopere vellent, ea quæ solenni & publico ritu, in instauranda Schola, peracta fuissent, pluribus exemplis expressa, non modo cum Civibus vestris communicari. qui hoc idem etiam singulariter requirere dicerentur: Sed etiam in exterorum manus pervenire: non invitus feci, ut & D. D. Scholarcharum, quas ipsi habuissent orationes: & meam quoq;, qua ipsos perorantes subsecutus sum, Typographo excudendas darem: Sed quia præter hoc et. iam cognoram, varias de Instauratione hujus Schola commotas esse expectationes: existimabam eos qui ignari essent omnium quæ agerentur, hac

edi-

editione docendos esse: iis autem qui sollicita & incerta cura ducti iniquiores nobis essent, eadem hac opera occurrendum: quo æquiores sese judices institutis nostris præberent, deniq; qui semper antea bene sperassent; hos in rectioris judicii opinione confirmandos. Vt autem liquidius de re tota omnibus & singulis, qui hæc desiderarent nosse, constaret: adjunxi Orationibus ipsis, primùm quidem Tabellis comprehensam publicæ doctrinæ seriem: hoc tempore ita constitutam, ut aliter exerceri non posse visa fuerit: unde quid, à quo: tum quibus & quo tempore tradatur expressè intelligi queat. Deinde vero addere visum expositionem nostrarũ rationum: quas in educanda pueritia & adolescentia, tum tradendis artibus & linguis, omniq; genere Autorum explicando, ad necessarias discipulorum nostrorum utilitates, observari retineriq; D. D Scholarchæ omnino vellent & juberent. Quod si hoc labore, vel recuperari alienatæ forte voluntates: vel confirmari rectè sentientium de studiis nostris opiniones possent: optandum quiddam me esse assecutum existimabam. Sin aliter cecidisset ac vellemus: neq; mirum hoc, neq; novum videri debet: â nostris rationibus esse qui discrepent: cum nobis etiam, aliorum non probentur omnia. Itaq; retineant, quibus nostra non placent,

sua: nobis relinquant nostra: quæ quidem cum sententiis & judiciis summorum hominũ congruunt. Nos tamen optimi propositi rectitudine, & bonitate conscientiæ nos sustentantes, non deficiemus: atq; istam & honestissimam simul & gravissimam Provinciam gerere: in multiplici ægritudinum infirmitate & concursu, animo labens & decidens corpus fulcientes: quàm diu nos Propitius Deus superstites esse voluerit, nequaquàm defatigabimur.

Vestras autem, Amplissimi Viri, Magnificas Dominationes reverenter oro, ut qualemcunq; hanc opellam, navatam juvandis conatibus & progressionibus juventutis vestræ scholasticæ, benigno animo accipiatis: quemadmodum quidem pro animi vestri facilitate & æquitate: tum erga me singulari, ac multis magniq; declarata beneficiis propensione facturos esse non dubito. Quos quidem in gubernationis florentis fortuna prospera, ea quæ Dei Opt. Max. gloriam, & Ecclesia IESV CHRISTI *Filii ipsius salutaria incrementa, tum Reipublicæ dignitatem & commoda complectuntur procurare & perficere Opto: & longissimi temporis, diuturnam vitæ, conjugum & liberorum vestrorum felicitatem, rerumq; omnium secundissimos successus, ardentibus precibus Omnipo-*

nipotentiæ & benignitati ipsius commendare non desino. Dabantur Rigæ Anno salutiferi partus, in terris, Filii Dei, M. D. XCIIII.

Amplitudinis & Magnificæ dignitatis vestræ

Observantissimus studiosissimusq.

Joannes Rivius,
Atthendorienſis
Fil. Inspector.

ORATIO I. DN. NICOLAI EKII PROCONSVLIS ET SCHOLARCHAE RIGEN.

MAjores nostri, quorum memoria sit in benedictione, homines prudentissimi, cum re tota ad rationem revocata, intelligerent hanc proximam & quasi compendiariam esse viam, ad civium plebisq; gratias colligendas: constituere Ecclesiæ & Reipublicæ cum emolumenta tum ornamenta: Omnem alacritatem atq; industriam excitarunt, ut comparata schola literata, Ecclesiæ quidem viros pios, Senatui verò homines prudentes, Reipublicæ denicq; cives pacificos subministrarent.

Quapropter nos quoq; incensi studio & curæ industriæ imitandæ illorum; nihil ad summam diligentiam reliquum adhuc quidem fecimus: ut quæ nostræ partes essent, in retinendo tuendoq; illo ipso amplo & luculento, relicto nobis quasi patrimonio quodam hæreditatis ac gloriæ: eas, paterno erga adolescentiam Urbis nostræ affectu, amantissimè impleremus: eo quidem proposito, ut quam discipulis viam ingrediendam esse, ad summũ decus & laudem consequendam, videremus: eam ipsi gratissimo promptissimoq; ad obediendũ animo insistẽ-

tes,

tes, omni cum virtutis, tum probitatis gloria absolverent: Neq; nos in hunc usq; diem, cura honestiore & graviore ulla occupatos: aut inter difficilima unera, quæ in gerenda Repub: sustinemus, vehementius niti, laborare, conari, omnemq;, quod in proverbio est lapidem movere; quam ut voti hac in parte nostri compotes fiamus, si nondum est cognitum cujuscunq; ordinis hominibus: & nisi res ipsa satis loquitur, dicendo nos quidem hoc tempore vincere non postulamus.

Atq; hanc è multis rem esse nobis persuasum est, qua Civium erga Amplissimum senatum observantia, & Optimatium erga eosdem amor, non alatur modò & augescat: sed perpetuo florentem fortunatamq; Rempub: efficiat.

Cum autem ante hoc tempus, scelere & maleficio Henrici Molleri proscripti & perditi hominis, in cujus fide & integritate nos acquiescere par fuerat, labefactatum sit Communitatis nostræ scholasticæ corpus: Ut fœdæ labes illi ipsi aspergerentur: & maculis ac probris miserabiliter turpificatū vitiaretur: Sic factum ut pluribus nunc cum laboribus, tum impensis nobis opus sit, ad recreanda conquassata istius membra, & instaurandum quæ collapsa deprehendimus, & removendam deformitatem, quæ optime constitutam antea hanc scholam

nostram,

nostram invaserat. Quod si, etiam si absq; ullius culpa foret: Optimi etiam & florentissimi status conservatio scholastici, arduam attentionem & solicitum respectum requisivit: quanto nunc magis laborandum nobis est & contendendum, ut eundem modo non ab interitu vindicatum, pristinæ laudi atq; nitori restituamus.

Et quamvis non desunt, quorum de Literis existimatio atq; opinio vel parva, vel minus etiam honorifica est: tamen quicquid etiam de reliquis fiat, nos certè Iuventuti nostræ hoc inculcare neq; verrebimur, neq; desinemus: nulli eam usui neq; Deo neq; hominibus unquam futuram, in imperitia bonarum literarum: & esse doctrinæ liberalissimæ tractationem atq; exercitationem, rem Deo Optimo Max. gratissimam, decus insigne Civitatum, culturam quæ vicia extrahit, & dexteritate atq; peritia præcipiendi, tum oratione Sapientiæ emendat naturæ humanæ ad pessima quæq; propendentis inclinationem. Quamobrem quibus Religio, quibus virtus, quibus Respub: & custodia humanæ societatis curæ est: apud eos fixum hoc atq; immotum manebit: ea ipsa, quorum nos respectu tantopere moveri & affici paresi, modo nominata nulla ratione alia excitari, fulciri, stabiliri, & ad perpetuitatem durabilia reddi, quàm optimarum

& laudatissimarum artium atq; disciplinarum, assiduo & diligenti studio: & benè beateq; vivendi summam constitui in eodem studio oportere universam: tum vitæ temporariæ atq; æternæ felicitatem de solo & uno illo pendere: deniq; hominum inter ipsos conciliationem, exterminato hoc pulcherrimo omnium, quæ memorari possunt, bono, barbarie oppressam, extremæ calamitatis miseria, in ignoratione omnium rerum necessariarum obrui. Quod si quis repertus fuerit qui contrà disserere non dubitet, ejus insanientem sapientiam missam faciemus, neq; assensionem à nobis ullam invenire patiemur. Quæ enim per Deum immortalem, hæc esse vitalis, ut est apud Ennium, vita queat, qualem Homericus Ulysses, libro Odysseæ decimo, Cyclopes & Lastrygonas degere memorat, ubi neq; exortum solis quisquam, neq; occasum noverit?

Sed hæc à Præceptoribus nostræ scholæ, quando ad sedulo faciendum officium suum, discipulos cohortatione sua excitant atq; inflammant, copiosius in cœtu scholastico disputari solent. Vt autem quantum quoquomodo, humana diligentia fieri posset, in integrum omnia restituerentur atq; omnino è ludo nostro ut prodirent adolescentes, non modo literati, sed etiam moribus exculti atq; elegantes, ob eam igitur rem, Senatus Joannem Rivium, virum

rum clarum, doctum & egregium accersivit, ut huic scholæ velut Gubernator navis ad clavum sedens præesset: sed hæc altius Dominus Syndicus repetet, & quæ Amplissimi Senatus & Scholarcharum hac de re voluntas sit, plenius explicabit.

Faxit DEVS, *ut id omne tendat, ad divini nominis sui gloriam & laudatissimorum studiorum incrementum, etc.*

ORATIO II. DN. DAVIDIS *HILCHEN SYNDICI ET SCHOLARCHÆ Rigen: de Magistratus, parentum, præceptorum in educandis liberis, atq; adolescentum in studiis optimarũ artium officio: quodq; omnibus ferè idem sit scopus, sed non idem tropus.*

CVM rebus ita postulantibus, & urgente necessitate, de Amplissimi Senatus authoritate, sententia & voluntate, conventus iste solenni & publico ritu, sit institutus: par est non modo juventutem scholasticam, cui peculiariter hæc opera datur, sed etiam religione, pietate, atq; doctrina Reverendos viros: tum præter hos honoratissimæ existimationis & clarissimorum ordinũ

reliquos quosq́, qui frequentissimi, ad cœtum hunc præsentia sua conspectiorem & augustiorem reddendum confluxerunt; intelligere, quam paterno & sollicito Senatus noster affectu, in constituēda quã optime inclytæ Vrbis hujus schola afficiatur.

Neq́ vero mihi nunc quidem propositum est, ulla bene constitutos optimarum literarum ludos commendatione prædicare, & quanto cum Ecclesiæ & Rerumpublicarum ornamento & commodo conservatio eorundem conjuncta sit, pluribus verbis exequi.

Etenim necessitates pnblicæ quidem omnium, privatæ vero singulorum satis demonstrant, hac cura neglecta, horribili barbarie & malis ac miseriis, ad quarum cum magnitudinem, tum multitudinē, ac turpitudinem insuper demonstrandam, nulla neq́ vox neq́ oratio sufficerit, hominum vitam & conditionem compleri: de quibus scilicet & bonorū & sapientum prolixæ querelæ in medio sunt.

Quanquam autem mihi dubium non est: incensas studio cunctorum mentes, & expectatione sollicitas atq́ erectas teneri, ad cognoscendum accuratius expositas horum causas congressuum: Tamen quoniam à spectatæ sapientiæ Inclyto Senatu peculiariter mihi quoq́ procurationis Scholasticæ pars demandata est; statui mearum primum hac in

parte

parte cogitationum summam explicare: atq; inde ad exequendum ea, quæ præsentis sunt instituti descendere. Quod dum facio, quæso, ut me attentissimis animis, summa cum benevolentia, sicuti facere instituistis, audiatis.

Duo sunt (ut hinc potissimum exordiar) quæ in homine, ut homo est, atq; ut hujus divini animalis conditio postulat, principaliter desiderantur.

Vnum quidem, ut sapiat; Alterum vero, politè ut eloquatur.

Literarum ergo finis ex subjecto hominis, qui solus ad discendum literas, natus est, adæquato (ut Philosophi loquuntur) collectus, Sapientia est & Eloquentia. Quod idem Horatius expressit, dum hæc fecit.

Quid voveat dulci nutricula majus alumno,
Quam SAPERE & FARI possit quod sentiat

Ad hæc igitur in lucem natus homo, quam diu audiendo, legendo, & scribendo pergens velut legitimo quodam itinere, virtutis atq; industriæ ornamenta, quibus ingeniũ excolere necesse habet, consecutus fuerit: Verus homo esse putatur: Qui vero in utroq;, hoc est, sapiendi peritia & Eloquendi scientia excellit, is quantum homines bestiis præstant: tantum hominibus ipse antecellit.

Sed hîc frequenter cives nostri mirari & quærere

rere solent, quidnam causæ sit: quod, cum eorum liberi naturæ singulari beneficio, ingenio valeant, bonitate indolis commendentur, memoriaq; præcellant, atq; adeo mentis instinctu, afflatuq; quasi divino trahantur ad sapientiæ & eloquentiæ cupiditatẽ, magnasq; faciant laborum & sumptuũ impensas: tam pauci tamẽ sint, qui emergant, & propositum studiorum finem assequantur: quæ quidem communis cum ipsis, nobis quoq; est admiratio.

Atq; hujus sanè calamitatis causæ non simplices: neq; uniusmodi à variis proferuntur.

Etenim vulgus maximus erroris & imperitiæ Magister, levitate quadam, locorum atq; soli naturam, & asperitatem accusat.

Pòpulares vero, desertæ culpam exspectationis suæ, inclementiæ infælicium attribuunt astrorum.

Sunt autem ex numero eorum, qui sapientiæ studio dediti, Philosophos sese indè perhiberi volũt: qui deseri homines affirmare non dubitant spe sua: quod non omnes pari modo disponant animas.

Etsi enim dynamis eadem, quæ est facultas & potentia sciendi, singulis inest: tamen scientia ipsa, seu scibile illud, nobis ingenerata non sunt: quod si vero esset: sequeretur, omnes æquè ut omnia scirent & eloquerentur.

Itaq; fit hoc, quod in agris animadvertimus, qui:

qui etiamsi ejusdem terræ & continentis soli sunt, pro diversitate tamen culturæ, modo uberiores: modo pauciores fructus proferunt.

Sunt item, qui dicunt, præter potentiam sciendi naturalem, occultam adhuc quandam vim naturæ peculiariter à Deo insitam attribui, & ideo fieri, quod alii aliis sint acutiores ingenio, & Eloquentiores in dicendo.

Medici diversitatem corporum & differentẽ in iis dispositionem prætendunt: Quam quidem rationem Cicero probat: Magni enim, inquit, refert, quali in corpore locati sint. Equidem multa sunt in corpore, quæ mentem & linguam acuunt, multa etiam quæ obtundunt, idq; pro organorum temperatura & crasis corporeæ (ut Medicorum verbis utar) tenore, quibus anima pro instrumentis utitur. Hinc ita Medici ratiocinantur, singulorum enim inquiunt animalium bonum in nativis operibus consistit: opera autem in necessario usu: usus in facilitate potentiæ exercendæ: potentia in aptitudine instrumentorum: Instrumenta autem in varietate naturæ.

Quin etiam victus rationem non parum ingeniis bene à natura formatis obstare, iidem profitentur.

Etsi enim organa sint benè à natura disposita,

tamen in iis, quæ extra hominem sunt, multa accidunt: quæ indoli nativæ nocent: ejusq; aciem retundere solent: Inprimis autem exteriora tantum quædam accidentia nocent eis.

Voluptates autem quæ naturæ humanæ potissimum allubescunt: majorem (ut Cicero loquitur) animi partem à virtute detorquent. In rebus autem humanis non sunt duo tam contraria quam voluptas & scientia. Habitus enim ille, qui intellectum hominis perficit, consistit in quadam abstractione à sensilibus voluptatibus: & quo magis mens hominis abistis impedimentis abstrahitur, eo citius finem & apicem studiorum pertingit.

Et hæquidem causæ probabiles videntur esse, sed necessariæ non sunt.

Mihi vero diligenter rem animo volventi atq; reputanti, hæc prima atq; omnium maxima videtur esse causa: quod videlicet omnibus idem sit SCOPVS, sed non idem TROPVS.

Nam neq; Magistratus, neq; Parentes, neq; adolescentes, neq; Præceptores eum sequuntur Tropum quem scopus ipse requirit. Tropum autem appello sive modos, sive vias, sive etiam rationes perveniendi eò, quo maxime aspiramus.

Nihil igitur mirum cum media pugnent cum fine: tam paucos esse, qui eum assequuntur scopum

ad

ad quem contendunt.

Et quia Magistratus primam hujus scholasticæ sterilitatis causam sibi vendicare videtur, ideo de eo, quod verum est, dicam.

TROPVS *autem sive modus, qui in Magistratu requiritur,* LIBERALITAS *est.*

Ad finem enim Literarum consequendum pertinet, Magistratum erga eos, qui erudiendæ juventuti præficiuntur, liberalitatem exercere. Ac tametsi prima spes, posita sit in naturæ bonitate & ingenii habitudine, qua discentes præditos esse oportet: altera in Præceptoribus, tamen nisi Magistratus studium conjungatur, præceptorum diligentia plerunq; remittitur:

Et sæpe in multis, rei necessariæ difficultas, minuit industriam: multorum etiam præceptorum ingenia, quo sunt excellentiora, eo majorem liberalitatem, experiri volunt.

Neq; quisq; est omnium qui perpetuo gratis servire velit.

Et non tantum duo illa, Amor scilicet honesti & laudis aviditas, sed tertium etiam est pecuniæ scilicet studium, quod animos hominum ad res præclaras excitare solet.

Quam lente autem hactenus Magistratus scholæ nostræ opem tulerit, non est ita obscurum

ut pluribus demonstrandum sit. Quod ita tamen accipiendum est, non quod schola debita sua hactenus defecerint, (illa enim nunquam Senatus negavit) sed quod non uberiores in schola hac nostra liberalitatis fontes aperuerit, quibus Exteri excitati libenter ad Gubernationem scholæ, toties evocati maturius advolassent Laudem igitur Senatus non odium meretur, quod in tanta rerum omnium perturbatione, & inopia reddituum, scholam instituere, & hucusq; conservare voluerit. Quæ beneficia, tanta tamq; præclara sunt, ut linguis & literis commendanda potius quam insectanda sint. Hæc igitur de Magistratu: sed quid de parentibus dicam?

At enim illi non minorem hujus scholæ infelicitatis partem, ipsimet sibi nimia sua indulgentia & supina negligentia vendicant. Quod ut rectius intelligatur, prius illa omnino quatuor, quæ parentes elaborare tenentur, præceptorum loco: cum domi est adolescens, diligenter consideranda sunt.

Unum est, ut amorem liberorum erga literas excitent, & augeant eorum industriam.

Alterum ut agnoscat filius, à quo salutaria præcepta ad informandum eruiendumq; animum percepturus est, huic observantiam præstandam esse.

Tertium

Tertium ut ne pueri diligentia domesticis laboribus distrahatur.

Postremum ut in sermone & corporis cultu, atq; invictu nihil committatur, quod aut studia dehoneſtet, aut evertat ingenii acumen, aut quoquomodo moribus officiat, servandumq; omnino est, Satyrici praeceptum illud optimum.

Nil dictu fœdum, visuq; hæc limina tangat
Intra quæ puer est, procul hinc, procul inde puella
Lenonum, & cantus pernoctantis parasiti
Maxima debetur pueris reverentia.

Deniq; eum modum Parentes adhibere debent, ut quæ in schola proponuntur, quæq; ipsi tradere aut ignoratione aut occupatione impediti non possunt, eadem tamen velle & optare videantur. Atq; hoc pacto indoctus etiam parens puerum erudire poterit ad disciplinam.

Hîc si orationis vela pandere, & quam longè ab officiis suis parentes discedant, commemorare vellem, idem mihi certè accideret, quod illi contingit, qui citius initium quam finem orationis reperire potuit: Sed Accusator erit, qui verum dixit, inquit Satyricus.

Contraho igitur vela & me contineo. Interim illud tamen mihi admonendi & rogandi sunt,

parentes, ne immemores officii sic negligant liberos, ut nulla arte nulliſq; diſciplinis imbuti, jure ipſi viciſſim ſuo utantur contra parentes.

Lege n. 12 Tab. cautum eſt, qui nullam à Parentibus artem accepiſſent, eos ad reddenda educationis præmia, quæ Græcis Threpteria ſunt: non teneri. Verba Legis ſic habent.

Filius arte carens patris incuria, eidem neceſſaria vitæ ſubſidia ne præſtato.

Educandi igitur ſunt liberi in diſciplina & doctrina Domini ut Paulus inquit.

Ita Davidem filium ſuum Solomonem eruditiſſe legimus, ipſum quoq; Tobiam inſtituiſſe filium non obſcurum eſt. Quam ſancte Lothus ille Sodomæus, liberos inſtituerit, manifeſtè declarat, memorabile illud excidium patriæ, ex qua ſolus cum ſua familia ſoſpes evaſit.

Hæc quæ oſtendi quatuor parentum officia & alia veterum in cuſtodienda, riteq; informanda juventute exempla, ſi Cives noſtri ſibi proponerent, eaq; imitari magno ſtudio ſummaq; induſtria contenderent: minimè dubitandum eſſet, quin plurimos non tantum Italis & Gallis ſimiles, ſed iis etiam præſtantiores, brevi tempore latura hæc eſſet Metropolis Livoniæ.

Neq;

Neq; enim existimandum est, tardiora aut hebetiora esse nostræ Regionis ingenia, quàm aliarum regionum sint.

At si qua in re nos alii antecellunt, non mentis acumine, sed industria: non ingenii sagacitate, sed incitato studio: non scopo, sed Tropo nos superant.

Itaq; si nobis idem labor, idem studium, eadem Methodus, eadem industria, qua illi utuntur, statim ab ineunte ætate adhiberetur, fortasse eosdem etiam fructus parentes nostri meterent. Adeoq; à teneris assuescere multum est.

Vanus autem est omnis parentum labor: inanis omnis industria: nisi ipsorum etiam adolescentium discendi modus & Tropus quem requirimus adjungatur.

Nonne videmus optimum quenq; civem mirè de suis filiis esse sollicitum: ut præter publicos præceptores etiam privatos quisq; alat: cum tamen interim filii parum aut nihil proficiãt: & rarissime propositos studiorum fines assequantur: cujus rei causam quid aliud dicemus esse, quam summam ipsorum Adolescentium ataxian, negligentiam atq; socordiam.

Gloriam quidem studiorum & finem Adolescentes æmulantur, sed eorum media sive methodum.

thodum non imitantur. Sunt enim nonnulli qui ubi aliquid vix didicerunt, opsimathia quadam & præcipiti celeritate, uno impetu effusis quasi habenis ad eloquentiæ studium, statim seſe accingunt: & tanq̃ citius ad finem studiorum perventuri, multa prætervolant scitu necessaria. Quomodo autem is rectè fari poterit, qui non plene vim & energiam rerum præcognoverit? Et ut omne studium in ornatu verborum collocet, & quadam phrasi hinc inde corrasa desudet, tamen instar queruli Psittaci & loquacis Picæ videbitur, neglecta rerũ inquisitione. Qua opinione adductus M. Antonius apud Ciceronem in perfecto Oratore, disertos ait se vidisse multos, eloquentẽ omnino neminem.

D. Bernhardus vero apertius eloquentiæ nudæ, à rerum cognitione, corruptelam explicat, dum ait:

Verbosulum adolescentem & studiosum eloquentiæ, cum sapientiæ sit inanis, nihil aliud quam hostem Iustitiæ reputes.

Tales hodie sunt rabulæ, veluti impostores, fascinatores, vel interpolatores veritatis: umbratilium omnium & spectrorum artifices: Histriones & mimi, omittentes propriam materiam dicendi, quæ consistit in legibus.

Contra alii non desunt, qui vel errore vel oscitantiæ

scitantia ducti, rerum cognitioni adeo tenaciter tanquam Caucaso affixi inhærent, ut in ea veluti ad Syrenum scopulos consenescere pulchrum & laudabile ducant, adeoq; animum ad Eloquentiæ studium nunq; ferè accingant.

Ex hac igitur quorundam vel nimia celeritate, vel tarditate, tanta ingeniorum infælicitas & opinionum diversitas existit. Hinc illæ labes, hinc illæ lachrimæ. Et quanquam neutrius partis studium probandum est, tamen ut in exstruendo ædificio non solum fundamentum jaciendum est: sed progressus etiam in ædificando faciendi: sic in cognitionis studio non perpetuo desudandum & saxum illud Syssiphi volvendum, sed ad eloquentiæ studium contendendum, & ab uno ad aliud moderato progressu methodicaq; contentione aspirandum est. Sunt enim ista duo ita inter se conjuncta atq; conglutinata, ut neutrum sine altero perfectum esse possit.

Et quemadmodum nullus rectè fari potest, nisi cognitione & scientia multa comprehenderit: Ita quamvis à cognitione & scientia satis instructus paratusq; quispiam fuerit, in dicendi autem exercitatione rudis aut non satis etiam, diu multumq; exercitatus: nequaq; tamen ea quæ vel optime novit, polite eloqui poterit.

Sed quæ potissimum methodus ad consequendum studiorum finem necessaria sit, hoc opus, hic labor est, non meus, sed præceptorum.

Ipsimet autem præceptores quamvis ordine Postremi, non postremam tamen hujus sterilitatis scholasticæ partem sibi vendicant: sunt q; majori etiam in culpa, præsertim qui in bene constitutis scholis artes docent, sine Tropo & ordine. Dum enim (inquit Imperator justinianus in. §. his igitur inst. de iust. & jure) statim ab initio rudem adhuc & infirmum animum studiosi multitudine ac varietate rerum onerant, duorum alterum aut desertorem studiorum efficiunt, aut cum magno labore sæpe etiam cum diffidentia (quæ plerunq; juvenes avertit) serius ad id perducũt, ad quod leviori ac simplici via ductus sine magno labore & sine ulla diffidentia maturius perduci potuisset.

Hæc est illa inclementia paterni soli: hæc sunt illa adversa astra: hæc illa occulta vis & Tyrannis puerilium ingeniorum: hæc fundi nostri scholastici præcipua calamitas & pestis ingeniorum est. Et quamvis præceptorum præsentium qui nunc juventutem docent, opera culpari non possit: & Amplissimo Senatui fides eorum ac diligentia satis probetur: tamen senatus nostri (ut aliquando tandem ad ejus voluntatem explicandam pro-

percm

perendo omnino quandam requirit exquisitam emendationem, accuratioremq; Inspectionē. Quam quidē etsi D.D. Scholarchæ ad se peculiariter pertinere probè intelligunt: tamen in tanto maximarum occupationum concursu, quibus quotidiè Reipub. causa obruuntur, eidem inspectioni & reformationi operam dare, nullo modo ipsis conceditur.

Sed quoniam nequaquam ullo tempore penitus illam à se remotam volunt, magnis deliberationibus et maturo consilio aliquem inveniendum & accersendum putarunt, cujus quotidianæ operæ, perpetuæ & continuæ inspectioni servirent: cujusq; omnis cogitatio & cura in gubernandis operis scholasticis, tum in præcipiendo, in consulēdo in monendo consumeretur: atq; ad ea quæ utiliter & fructuosè, cum in instituenda, tum in exercenda adolescētia observanda forent, ostendenda dirigeretur: quiq; totius Gubernationis scholasticæ rationes redderet Do: Scholarchis: atq; ad horum authoritatem & existimationem instituta sua & communicata cum iisdem consilia accommodaret.

Cum autem inprimis certior & commendabilior in prosequendo studiorum fine, Tropus & via quam in tradendis artibus & optimis quibusq; utriusq; linguæ authoribus, insistere necesse est, requireretur: quod absq; præmōstrata in utroq; genere

ratione, nullus luculentæ effectionii locus relinqui posse videatur: etiam de hoc magnopera laborandum sibi existimarunt: ut & vero & compendiario in docendo tradendoq; itinere præceptores ferrentur & ducerentur.

Ad hæc igitur quæ dicta sunt, omnia & singula in hanc scholam introducenda: Amplissimus Senatus noster vocavit Dom: Ioannem Rîviuim, non solum bonarum artium professione, sed & multis præclaris ingenii monumentis clarissimum: Qui quidem intellecta, jam ante Senatus nostri & D. D. Scholarcharum sententia & mente, nihil reliquum deinceps ad summam diligentiam facturus est: in explendis & cumulandis iis, quæ usui & ornamento huic scholæ futura sunt.

Quanta vero ejus rerum omnium tam divinarum quam humanarum cognitio atq; scientia sit: testes esse possunt ejus libri, & ii omnes, quicunq; aliquid de Litris judicare sciunt. Ex qua rerum tam multiplicium cognitione tantam sibi dicendi elegantiam comparavit, ut majorem in eo nemo bonus desiderare possit.

Hunc igitur hoc ipso tempore productũ (quod utinam felix faustumq; & scholæ nostræ adeoq; Eccl& & Reipub. salutare sit) pro ea authoritate quæ nos ab Amplissimo Senatu instructi fungimur, jubemus

bemus & volumus esse scholæ nostræ Gubernatorem: à præceptoribus & Iuventute Scholastica agnosci: & ea observantia quæ debetur cum senectuti ipsius, tum gravissimæ quã sustinet functioni coli: inq; iis, quæ ille jusserit, suaserit, monuerit, præceperit, morigerationẽ legitimam adhiberi: tum ad ipsius ductum & auspicium universos & singulos sese aggregare:

Atq; hoc mandatum Senatus nostri propriũ est, quod universi & singuli qui nostri esse volunt, implere tenebuntur.

Neq; nunc prolixior futurus sum, ac potius huic ipsi producto in Conspectum hujus Conventus & Cœtus Scholastici, Inspectori, copiam & potestatem do: Verborum ut ipse aliquid in publico faciat.

DIXI.

DE CONIVNGENDIS PHILOSOPHIÆ STVDIIS ET COgnitione multiplici rerum, cum studio eloquentiæ: sive de conjungenda Sapientia & eloquentia.

QVod apud Senecam est, paucos esse, qui consilio se suaq; disponant: cæteros eorum more, qui fluminibus innatant, non ire, sed ferri: ejus documenta verissima, cùm hominum vita præbet, in qua præposterè per orbem terrarum geruntur omnia: tùm verò scholastica quoq; educandæ adolescentiæ disciplina: quæ nisi veris rectisq; prudentiæ consiliis fulta fuerit: inter vagabundos & futiles conatus ad nihilum tandem recidet: quemq; sibi proposuit virtutis & sapientiæ consequendæ scopum, nunquam est adeptura. Hoc animadvertens & perpendens Clariss. Vir Do: Syndicus: Oratione diserta, atq; ad tempus & locum accommodata, de incommodis & difficultatibus, quibus cum jam pridem hæc Schola conflictata fuisset: quæq; profectui discentium hactenus obstitissent: tum quæ tantis malis remedia afferenda forent graviter & luculenter disservit: mihiq; simul, solenni & publico ritu producto, copiam & potestatem dedit,

dedit, verborum uti ipse quoq; in hoc tam celebri summorum hominum conventu aliquid facerem. Itaq; cum eadem illa Ornatissimæ existimationis & dignitatis illius oratio, mihi dicendo sit subsequenda: abeo potissimum ordiar: quod & meæ de optimarum artium ac disciplinarum cultu, opinioni inprimis convenit: & pietas atq; religio omnium nostrum, erga tantorum Autorem bonorum requirit & postulat: libenter & cupide totoq; pectore, ante omnia gratias ut agam, æterno Deo, Patri clementissimi Domini nostri JESV Christi, qui ad propagationem salutarem Ecclesiæ Filii sui, & vero etiam necessariam conservationem Rerū publicarum, istam humano generi præclarissimarum copiam mercium conulit atq; concessit. Hæc enim sunt profecto quasi ferramenta quædam divini soli: quorum cum bonitate, tum usu, repurgari in terris, propitius DEVS, labem inscitiæ & erroris, ac discuti ignorantiæ tenebras voluit; non modo multiplicibus bonis hominum vita & actiones ut complerentur: sed etiam Religioni, qua nihil mortalibus dari tribuiq; potuit sanctius aut præstalilius: ingentia subministrarentur atq; illustria cùm adjumenta, tum ornamenta. Etenim si non modo res â nostra memoria propter vetustatē remotas, vestigando scrutari ceperimus: Sed etiam

si ii,

ſi ii, quorum ætas prouectior eſt, & quibus liberalius inſtitutis, accidere ſolet plerunq; ut faciant: longiſſimè præteriti ſpacia temporis recordari inſtituerint: facile planum fiet, omnibus ætatibus, Eccleſiam Synceriorem, hominum commentis & ſuperſtitionibus deformatam & depravatam, priſtino decori ſuo, reflore ſcentibus bonis literis reſtitutam: & elegantia ac puritate eruditæ doctrinæ, fædas ejuſdem ſordes deterſas fuiſſe. Cum autem in tanta perditorum temporum perturbatione, & extrema plane atq; delyra mundi, & ruino ſi orbis ſenecta, omnia ante oculos apparerant.

In petrus ruere & retro ſublapſa referri: ut ille omnium Optimus & Maximus Poëta cecinit: ſane cò excelſiore & illuſtriore loco poſita, & prædicatione quoq; ac gratiarum actione dignior eſt præpotentis Dei benignitas: qui in bene conſtitutis Rebus publicis, Magiſtratuum vicem in terris illius gerentium, animos impellit, & ſtudia ixcitat, tum voluntates dirigit atq; confirmat: ad colligendas communitates cœtuum Scholaſticorum: in quibus, præclariſſimo beneficio illius, tanquillitate pacis ocium confirmante, congregari convocariq; diſcipuli queant: ad cultum & tractationem eorum potiſſimum ſtudiorum, quibus ſanctiſſimi quæritur nominis & numinis ipſius gloria, tum Eccleſia

Ieſu

Iesu Christi incrementa: & hominum denique societati ea emolumenta suppetant: sine quibus neque iucunda esse vita, neque durabilis omnino queat. His igitur precibus, omnipotentiæ divinæ instare par est omnes & singulos, qui sollicito respectu & anxta cura Ecclesiæ & Reipublicæ tanguntur: ut orbe terrarum imperiis distributis, miserabiliter distracto, & bellorum incendiis ardente: tum inter impendentium undique periculorum metum: & modo non deploratum humani generis statum; interque fatales miserias, & inevitabiles conversiones, extremum rerum omnium interitum minantes: Christianarum alueolos Scholarum, & pios cœtus discentium docentiumque idem ille Deus Opt. & Maxi. quam commendatissimos sibi esse patiatur: neque necessariam ad prosequendum cultum literarum quietem, vel infelicitate aliqua, adversus istas sese incitante, turbari: vel bellorum terroribus concuti: vel ullius denique impietate & scelere convelli & dissipari sinat.

Cum autem ipse quoque, nihil sane tale cogitans, nec affectans quicquam: omninoque providentis Dei, in cujus manibus, ut Regius ille Vates cecinit, sunt sortes nostræ, ductu atque auspiciis, ab Amplissimo Inclytæ urbis hujus Senatu operam meam, ad legitimam inspectionem studiorum juven-

tutis, & gubernationem operarum Scholasticarum vocari passus sim: quam quidem rem Omnipotentiam ipsius fortunare: atq; ad Sanctissimi nominis ipsius honorem, multorumq; insuper commoda converti & dirigi vehementer etiam atq; etiam cupio: existimavi, quo certius & tutius atq; adeo prolixius, universi Reipublicæ hujus Ordines, optima quæq; sibi de me pollicerentur: atq; libentius etiam in fide & opera studii ac diligentiæ meæ acquiescerent: ne ve sinistrè cuiquam cogitandi de me occasio præberetur: in hoc tam celebri & Christiano conventu Amplissimi Senatus, summorumq; hominum, Reverenda dignitate, tum sapientia & ornatissima existimatione præstantiū: paratum, ut semper antea fui, ita nunc quoq; esse oportere secundum præceptum D. Petri Apostoli, ad satisfaciendum omni poscenti me rationem, de ea quæ in me est spe. Quapropter liberè profiteor & expressè me Civem esse, & juvante propitio Deo Trino atq; uno, mansurum esse civem quam diu hujus usuram lucis capero: ejus Ecclesiæ, quæ Homothymadon, hoc est, conjunctissima animorum sententia & voluntate, fidem inviolatam amplectitur & synceram, Symbolorum Apostolici, Niceni, & Athanasiani: quæque Orthodoxam doctrinam & normam Verbi Divini retinet, comprehensam, scriptis Prophe-

ticis

ticis & Apostolicis: atq; ab Evangelio Jesu Christi & Sacramentis, ab ipso institutis filio Dei Domino nostro Jesu Christo crucifixo pro nobis & resuscitato, ne latum quidem unguem, aut quatenus pilus intervenire posset, discedit: & congruentem cum iis omnibus, Confessionem Augustanam sequitur.

Hanc esse Ecclesiam Dei veram credo; ubi nox verae & caelestis doctrinae incorrupte auditur: & legitimus Sacramentorum usus cernitur: & nõ defenduntur pertinaciter idola: tum fœdi & horribiles errores pugnantes cum voce filii Dei. Ibi igitur me, me inquam, in societate verae Ecclesiæ esse certissimum & persuasissimum habeo: atq; hac ipsa fide & consolatione lætus & fretus: omnibus momentis expecto dimissionem â filio Dei, ex hoc impuro lachrymabiliq; hospitio, & iniquissima omnium rerum conditione: toto pectore credens, me quoq;, ut omnes consopitos in Christo, penetraturum ad æternam illam, & omnibus cumulatam bonis immortalitatem. Interea non dubito tales cœtus domicilia Dei esse: atq; ibidem ministerio Evangelii adesse Deum: ibi exaudiri invocantes: ibi coli Deum: ex eo cœtu colligi æternam hæreditatem filio DEI.

Quæcunq; vero caterua & agmina sectarũ con-

traria sunt Religiosæ huic confessioni: atq; ab ea ipsa discrepant, verbis, Sententiis, Phrasib9. quaq; fucis atq; pigmentis nõ desinunt pingere & stabilire, furores, blasphemias & impietatem suam, quocunq; nomine appellentur: toto pectore, sicut dum alibi vixi, in publicis concionibus meis feci: ita nunc quoq; damno, aversor, detestor atq; abominor.

Nunc autem, ut ad ea quæ institutæ huic orationi conjunctiora sunt revertar, in mentione susceptæ â me gravissimæ provinciæ: non possum non debitum laudis justissimæ præconium impartiri Ornatissimi Senatus præclarabili studio, in constituendo conservandoq; celebri Gymnasio isto, ceu officina quadam cum pietatis tum etiam honestatis. Nulla est enim alia in terris excellentia, nulla eximia & illustris dignitas, nulla perfecta commendatio & laus: quam pietatis, honestatis & eruditæ doctrinæ. Est autem hoc Amplitudinis Inclyti Senatus studium majore etiam cum gloria, & testificatione erga communia, publici respectus, commoda conjunctum: quia nec obscurum est, nec mediocre, neq; ejusmodi quod silentio præteriri deleat. Quamobrem cum nihil in rebus humanis, præstantius sit: nihil commendabilius, quam de Republica bene mereri: sitq; hoc officium ejusmodi,

quod

quod non tacita paucorum, sed perspicua cunctorum approbatione celebretur: maximæ sanctissimæq; rei conscientiam, ista erga optimas literas, earumq; Doctores & Magistros, affectio, celeberrimo ordini huic est paritura: atq; uberior laudatissimam curam istam, ab hominibus quidem prædicatio: â Deo vero immortali gratia & præmia consequentur.

Sed quia in ista cùm ineunda, tùm obeunda etiam provincia mihi tradita, exordiis operarum mearum præmittendum esse aliquid existimabam: quod & utilitatem contineret necessariam: & animi afferret liberam oblectationem: cum animo & cogitatione tantam lustrarem rerum copiam, in qua nemini deesse posset oratio: argumentum deligendo promere instituí: magnitudine illud quidem, nisi admodum opinione fallor, præstabile: genere vero ipso singulare: tum opera quoq; suscepta, ut arbitrabar, & loco huic accommodatum.

Nam quoniam de M. T. Ciceronis, Sapientiæ & eloquentiæ Romanæ parentis etq; Principis voluminibus, librum exemi unum Partitionum Oratoriarum: quem iis, qui operam nobis daturi essent, in publica doctrina explicarem: cupio instituti hujus causam, & adolescentiæ ipsi notam esse: & omnibus bonis ac doctis probari: & cum cum

hoc semper judicium & consilium fuit: ut accurato delectu habito, eos potissimum scriptores Adolescentibus principio explicandos esse statuerem: inq; dicendi scribendiq; Imitatione ac consuetudine primos legendos: qui duas istas, Dei singulari & immenso beneficio, præ reliquis animantibus universis, soli concessas homini facultates, positas in sapiendi scientia & eloquendi peritia: præclarum & commendabilem quendam ad modum instruerent. Earum, cum prior sit cordis, posterior linguæ: illa sententiæ, hæc verborum: Synesis rerum, Hermenia elocutionis: itemq; altera rationis, altera orationis: gravissimum amplissimumq; quiddam, consecutus videri debet, homo liberaliter eruditus: si cum elegantia orationis, & diserti sermonis eruditione ac usurpatione, Philosophiæ studia conjunxerit: & pectus ipsum implere ornareq; studuerit, multarum magnarumq; rerum, copia, bonitate, varietate denique & suavitate.

Sic enim futurũ est, non modo ut dicere, sed etiam ut sapere videamur; ne verborũ tantummodo inani strepitu & futili pompa, inflata oratio, Autorem ineptum & hominem stolidum prodat.

Hoc igitur cum salutare quoddam opus sit eloquentiæ, quæ pluribus ex artibus infinitaq; rerũ cognitione constat: visum fuit, hoc brevè spacium ejus temporis, quod ad dicendum nobis conceditur

in perſtringẽda neceſsitate uſibus atq; præſtantia ueræ eloquentiæ conſumere: tum quæ & qualis illa ſit cenſenda, in medium afferre. Quæ quidẽ oratio noſtra, ſi voluntate fortaſsis magis quã facultate commendabitur: tamẽ hoc, ut ſpero, efficiet: ut quorũ præclariſsimæ facultatis hujus comparãdæ cauſa, mens accẽſa eſt: in hoc potiſsimũ argumẽto cum explicando, tum illuſtrando: vires ingenii experiri velint. Quicquid tamen eſt, quod noſtra hac quidẽ in parte mediocritate præſtari poteſt: id ut Honoratiſsimæ Magnificæ Dignitatis veſtræ Amplitudo atq; exiſtimatio. & Reverẽda dignitate virtute & doctrina ſummi, qui cõveniſtis viri, libentib9 animis admittatis: & orationi huic noſtræ benignas aures præbeatis: ea quadebeo reverentia peto: â cæteris autẽ officioſe & amãter poſtulo. Inter ea igitur, quib9 velut armis, & cultu comitatuq; ſuo, inſtruenda eſt ornandaq; ad tranſigendũ religioſæ pietatis, bonorũ morum, & optimarũ artiũ curriculũ, juventus ſcholaſtica: nõ poſtremas ferre partes, elaboratiõnẽ & copiã diſertæ & elegantis orationis: omniũ jam pridẽ ſententia Eloquentiũ ita approbatũ conſtat: ut ſiquis contra ſentiat aut dicat: is nihil ſentire & dicere videatur. Quippe cum ſola hæc & una ſit: cujus cum adjumento, tum viribus, animi luculenta ſenſa, & mentis præclara cogitata, cum aliis cõmunicantur. Hoc eſt inſigne illud opus ejus

efficacitatis, quæ græcis dynamis dicitur Hermeneutice qua continetur facultas scilicet pronunciandi cogitationes, ad efferendū in lucem, delitescentia & abdita in hominis intelligentia, pulcherrima & speciosissima rerum cogitatione informatarum simulacra: & sapientiæ solertiæq; consilia: quæ mentem ipsam rectissimis ac saluberrimis conceptibus repletam esse facile ostendant. Atq; hoc illud est, quod Socratem dixisse accepimus: ê sapientis & eruditi ore, tanquam sacrario quodam aperto, imagines prodire vivas animi, illustri virtutis & sapientiæ laude commendabiles.

Etenim ê sermone certissima est ingenii conjectura. Itaq; idem ille Socrates, optimæ liberalissimæq; indolis, astanti sibi quodam tempore diu tacito puero: Tandem (inquit) ut te videam loquere aliquid: quod si taceret, orationem verecundam, modestā & sanam mentis indicem, proferre: & demonstrare interiorem illius habitum & bonitatem, haud secus ac sapor potum probare aut cibum consuevit. Quod si tacentibus nobis, quid vellemus intelligi posset: verbis & oratione opus omnino nō foret. Nunc cum homines natura, sive melior etiam natura Deus ipse, non modo rationis usu, sed sermonis etiam mutui commercio, ad hanc in terris societatem aptè commodeq; degendam, congruentes

entes fecerit: naviter nimirum ſtudendum eſſe judicamus: non orationi ſolum ipſi, qua una homines beſtiis maximè antecelluntſed etiam cum cognitioni rerum plurimarum, ad hominum uſum & ſalutem, ad benè beateq; vivendum pertinentium: tum omnibus iis, quibus dicendi egregia ac præſtans comparata ratio & facultas: commentationi incluſæ in veritatis lucem proferendæ: atq; iſtis ſcientiæ cognitioniſq; divitiis, ubicunq; opus fuerit promendis inſervit. Quod eò rectius dici judicandum: quia neceſſaria copula, arctiſſimoq; nexu, duo hæc ſta inter ſeſe colligata atq; implicita ſunt: ut neq; ſine re, verbi vis ulla ſit: neq; rerum, niſi ſplendore dictionis honeſtatæ fuerint, ulla perceptio. Ex quo evidenter intelligitur: neq; uſui eſſe cultum orationis verborumq; nitorem, ſententia ſubtracta: neq; eſſe ſententiam illuſtrem ullam ſine honore verborum poſſe: Itaq; acerrimo vir ingenio Ariſtoteles, non modo in Ethicis Eudemeis, virtute mentem inſtrui; ſed etiam in Nicomacheis, efficacitatem ejuſdē in cognitione atq; ſcientia præſtantiſſimam eſſe affirmat. Quapropter ex tractatione literarum, quibus ingenium excolitur: conciliatur iſta quam quærimus cordis & linguæ conjunctio. Quid enim, ut eſt in primo de Oratore apud Ciceronem noſtrum, tam furioſum fieri queat: quam

sonitum fundere optimorum quorumq; & præstantissimorum verborum, nulla subiecta nec sententia nec scientia? Itaq; apud eundem in disputatione tertii libri monet Crassus: non tam enitendum, ut volubilitate insignē acuamus & procudamus linguam, quam pectus, ut instructum geramus, omnium laudandarum artium procreatricis philosophiæ peritia. Qui enim ita sese comparārunt: ii exse cotidie promunt aliquid: quo alios oblectent: multis prosint: se ipsos vero laudibus illustrent.

Hoc igitur Philosophiæ & optimarum artium, de quibus efflorescere redundareq; necesse est orationem, artificium quoddam singulare est, ac dissimile aliorum: quæ fando in terris memorari celebrariq; possunt omnium: cum magnitudine & usu, tum splendore & dignitate sua: quod scilicet, ad caducæ & peritura vitæ hujus fragilitatem, cùm gubernandam, tùm sustentandam: benignitas divina contulit. Iam cum studiosorum doctorumq; officium & munus sit: Oratione & Ratione melius uti, quam cæteri homines: unde aut quomodo obsecro idem illud consequemur, cum â sapientiæ studiis discesserimus? Neq; vero illi, qui hæc duo natura cohærentia, aut opinione, aut errore, aut imperitia distrahunt: quantum & sibi & aliis damni malive struant intelligere videntur: cum hæc duo nomina,

mina, unum intelligendi & sapiendi, alterum dicendi & eloquendi, ejusmodi amoris vinculo nexa jugataq; sint, ut si expertibus optimarum literarum scientiam dicendi tradiderimus: non eos quidem oratores effecturi simus: sed furentibus quædam arma daturi. Itaq; hujus elegantiæ Illustre acumen, & laudatissima cura, cujus ad se multos rapit jam pridem gloria: in omnes prope diffunditur atq; excurrit Philosophiæ sinus: inq; cuncta sese illius insinuat penetralia: universos deniq; persequitur aditq; et excutit promptuaria: laboris industria et diligentiæ sedulitate viam ad perrumpendum, maximis etiam difficultatibus obstructa aperiens. Neq; enim ea, quæ reconditis in literis, infinitaq; disciplinarum copia versantur, cujusvis est acquirere & adipisci: nisi eorum, quorum non habet curriculum & finem, aut natura admirabilis, aut exquisita doctrina, aut industria deniq; nec modica tempore, nec remissa contentione. Hæc igitur de quibus disservimus, qui ad perpendiculum verissimi rectissimiq; judicii revocare voluerit: intelliget opinor, honestandæ orationis vim ac facultatẽ, nequaquam in fortuito verborum concursu, quorum sine re nulla vis est, positã: sed de excultæ mentis collocupletato penu, tanquam de exuberante alveo quodam virtutis & sapientiæ promanare.

Ex quo illud quoq; efficitur: rerum priorem esse curam debere: atq; ita deinceps ad hanc artificium faciundæ ac poliundæ orationis adjungendum: ut cognoscamus scilicet, quibus speciosa inventa & uberes cogitationes modis ornare atq; illuminare possimus. Hæc igitur dissipata & distracta tam bella & amabili copula, in felices necesse est universos esse progressionum conatus: alterius sic, ut fecit Horatius:

Altera poscit opem res, & coniurat amice:

Neq; verò prudens quisquam rerum æstimator, nimis magnifice hoc dictum existimet: facultatem oratoriam, divinarum humanarumq; rerum tractationem, & vitæ totius ad commendabilem modum peragendæ conformationem amplexam esse. Non modo enim in interiores iniicit animorum puerilium sensus, & nomen & cogitationem præpotentis Dei, accurata & diligens oratio: sed etiam inde discedens, ad grandiores natu, tum ad populi undiq; confluentis multitudinẽ, ad frequentissimos deniq; concionum conventus sese convertit: pleno ore de religione intonans: sive ad continendum in amore timoreq; præpotentis Dei animos: atq; ad stabiliendos eosdem, in quibus ista pietatis & religionis tanquam arbos intus adolevit: sive ad reprimendum exortum forte & longius gra-

us grassantem furorem impietatis: sive ad incutiendum mentibus prophanis & securis metum animadversionis divinæ: sive ad profligandum monstra & portenta mirabilium opinionum: studio novitatis & perversæ æmulationis adversus veritatem nitentia. Vt autem proximè & secundum Religionis Orthodoxæ assertionem, egregiæ etiam decori honestiq; imagines, mirificæq; istæ virtutis omnisq; recti species, summi, infimi, & mediocris ordinis hominibus insinuentur: pectoribusq; illorum adhæresçant: ac penitus etiam insidentes altiores radices agant: quibus illi ad cultum & custodiam officii confirmati, omni probitatis gloria, omni ornamento honoreq; virtutis condecorentur: eloquentium oratio præstat: quæ & in errore reprehendit: & in ignoratione erudit: & delicta stultitiæ ac improbitatis castigat: & vicia de animis hominum resecat: & ad verum decus capessendum invita & moribus accendit animos: eosq; ad quamvis honestam & utilem rem sive privatis sive publicis in rebus instruit atq; conformat. Quod ipsum quia majus quiddam est, quam homines opinantur: sic fit, ut ea, quæ ad communium commodorum explicationem, tum ad utilitatem privatæ & publicæ vitæ demonstrandam, itemq; ad respectum Reipublicæ, ad societatem civilem, atq; adeo ad per-

tentandos omnes sensus hominum, tum ad affectus ipsos, vel excitandos, vel sedandos, vel tollendos pertinent: ea igitur omnia sub hujus ambitum amplitudinis veniant: nullum ut possit orationis genus esse: quod aut excluſum sit, aut exceptum â laudatissima ista dicendi copia: atq; â summo illo, si nostræ tenuitati, vocabulo uti amplissimo conceditur, Eloquentiæ studio. Quod quidem si non de Rhetorum tantum officinis, verum etiam de Academiæ spaciis & Peripateticorum doctrina sese extulerit: animo scilicet ipso, rerum & artium, in quibus plurimum momenti situm constat, utilium & neceſſariarum cognitione instructo & exculto: egregiam in spem vocamur: fore ut sana & solida ac ponderosa eluceſcat oratio: quæ quidem in copia uberior, & in varietate jucundior, & in splendore ornatior, quocunq; velit audientes impellat: unde autem velit abducat. Rerum enim copia, verborum copiam gignit: ut Craſſus apud Ciceronem disputat: ita quidem, ut si est honestas in rebus ipsis, de quibus dicitur, existat ex rei natura quidam splendor in verbis.

His ita mediocrium rationum inductione concluſis, perspicuum est, nec artem ad usum vitæ, neq; facultatem ad cultum ingenii accommodatiorem, hac exercitationis cura aliam reperiri posse ullam

ullam: in iis quidem rebus, quæ nitorem desiderant; aut amplificationis, cùm Majestatem, tum uberetatem admittunt. Ejusmodi autem facultatis, in consuetudinis luce atq; usu eminentis, adminiculis qui fulti sunt; prodire in publicum, & sustinere conspectum atq; congressum strepitusq; adeo hominum non verentur: sive ad disquisitiones & dissertationes ventum fuerit sive promendum sit aliquid in conventu & cœtibus hominum, in collocutionibus privatis & familiaribus, in foro & judiciis, in concione & ad populum, in consilii deniq; capiendi deliberationibus. Quin etiam ad multa, vel provisa, vel inopinata, cum laude & commendatione, pro re nata expedienda, beneficio hujus dicendi rationis ornatè graviterq; utentur periti illius, ubicunq; opus fuerit: iidemq; studebunt, ut sint publicæ utilitatis explicatores, & commodorum communium interpretes. Hæc est illa nunquam satis laudata ratio, quæ in tanta naturarum dissimilitudine, in tanta ingeniorum varietate, homines sententiis discrepantes conciliat, tumultuantes reprimit, insolentius reclamantes refutat: superbiæ fastu elatos retundit, & improbitatis audaciã coërcet. Hæc est, quæ perficit, ut nulla sit res, neq; tam odiosa, neq; tam difficilis, neq; tã mirifica etiã, in qua orator nõ iis ipsis cõmendabilẽ sese præstet, in quorũ existimãtiõ arbitrio rem nõ recusat efficere q; studeat

quod ab illo requiritur, ut ad omnem affectum & habitum & voluntatem, traducatur, sive Iudex, sive auditor, hoc est, ut iracatur, mitigetur, invideat, faveat, contemnat, admiretur, oderit, diligat, cupiat, facietate afficiatur, speret, metuat, lætetur, doleat, eundem etiam ut sive in negligentia, sive in turpitudine sui pudeat, ut pigeat: tanta sermonis rerumq; copia & exuberantia, ut illo apparatu instructuq; orationis ceu torrente quodam obruantur cum admiratione, audientium sensus animiq;.

Hæc est illa tantopere prædicata facultas, et vis, in omnium optimo & perfectissimo, atq; ideo Oratorum Græcia facile Principe Demosthene:

quem mirabantur Athenæ:
Torrentem & pleni moderantem frena Theatri;
Quem pater ardentis massæ fuligine lippus:
A Carbone & forcipibus gladioq; parante
Incude, & luteo Vulcano ad Rhetora misit.

Vt est de eo apud Iuvenalem. Hac ipsa Pericles summus Vir in Græcia ita excelluit, ut consilio & lingua Princeps diceretur: existeretq; ut est in Elogio ipsius, Atheniensium omnium lingua et factis potentissimus. Is enim tantã sibi incredibili prope & vehementia & bonitate, & vero etiam majestate dicendi, autoritatem apud cives peperit: ut offen-

dere

dere eosdem non dubitaret, refragatus cupiditatibus incogitantiæ & temeritatis illorum, & fractos animo atq; in rebus dubiis desperatione perculsos, erigeret ac confirmaret: sive in consilio dando de maximis rebus cum dignitate explicata sententia: sive languentem populum incitando, & effrenatum moderando.

Hac eadem & admirabili & Illustri Excellentia, ille quem superius diximus, sapientiæ & Eloquentiæ Romanæ Princeps atq; parēs, M. Tullius Cicero, Iulio Cæsari, qui profligato Pompeio Dominus factus orbis terrarū: Quinto Ligario, hosti suo, jam pridem apud animum, reditum ad gratiam penitus præclusisset: neq; tamen quicquam impedire diceret: quo minus Ciceronem pro eodem dicturum audiret: huic igitur Cæsari, idem orator ille, facta dicendi potestate, colligendis sententiis, cōtorquendis verbis, assensu autem extorquendo, eas admovit orationis faces; ut attonito atq; stupenti, oculisq; fixis in Cicerone uno & solo hærenti, libelli, quos forte teneret, supplices, ê manibus elapsi effluerent: atq; ipse, tantis sibi eloquentiæ Ciceronis impactis securibus, quasi furore percitus: ê sella sese propipiens exiliret: nihilq; precibus & orationi Ciceronis negare posse profiteretur. Hæc eadem facultas fecit, ut Victor ex acie Pharsalica reversus

Cæsar Decretum proponeret, quo salvum & sospitem, præ omnibus inimicis atq; ex cunctis Pompeianis, Ciceronem esse vellet. Quod ipsum quoq; quia paucis verbis, insignem laudem complectitur, tanti Oratoris: quem non modo commendatissimum adolescentiæ cuperemus: sed etiam omnibus intimis animi sensibus comprehendendum statueremus, recitare libuit. Est igitur decretum, præscripto C. Julii Cæsaris, & infra scripto C. Iaboleni nomini: cujus manu, ut opinari libet, perscriptum scilicet illud fuisset: id quod Cancellos Principum, etiam nunc in more positum habere scimus: interjectum tale. M. T. Ciceronem, ob egregias ejus virtutes, singulares animi dotes, per totum orbem nostris armis virtuteq; perdomitum, salvum atq; incolumem esse jubemus.

Sed ut ad ea, quæ conjunctiora sunt proposito nostro revertar: hanc omnino eloquendi vim complectendam esse statuo: quæ rerum curam redolet: præsertim cum verba sedem habere, si res subtraxeris, non queunt. Neq; enim reprehensione carere potest, quod aut inane aut stultum sit. Itaq; doctrina scientiæ limanda natura est, & perpoliendum ingenium, magnis laboribus, summis curis, & diuturnis vigiliis. Ita futurum est, ut id quod dicitur, commendabile tùm fiat, cùm interio-

ribus

ribus literis tinctum fuerit: effectumq; tale, probabile ut sit, & ratione conclusum. Quo quidem in conatu, dicendi ista comparata ratio, magnopere juvatur â differendi arte, cui ipsa Antistrophos est, ut Aristoteles scribit: hoc est, ê regione quasi in Choro, differendi alteram illam respicit: quæquidem res dissolutas divulsasq; conglutinat: & dissipatas colligit: estq; Philosophia ipsa superior docendi ratione.

Forsitan occurrens nobis aliquis dixerit: esse ea quidem quæ memorantur, demonstratis tam præclaris & luculentis hujus studii effectionibus: inq; ostensa nequaquam ambigua ejusdem, vel Utilitate, vel excellentia eximia cuncta, & speciose ista prædicando extolli: sed profecto rem totam ejusmodi, cujus in tanta, vel brevitate vitæ, vel miseria & fragilitate conditionis humanæ, pauciſsimi sive gloriam & decus adipiscantur: sive imitatione bonitatem consequantur.

Atq; ego equidem, omnia præclara, ut vetere Græcorum proverbio fertur, rara esse non nego: multosq; novi in optimo cursu, inq; optima spe laudis extinctos concidisse, atq; insuper fuisse non ignoro: qui amplitudine eloquendi atq; præstantia sua, spem imitandi cæteris ademissent: Sed profecto, neq; inconstantiæ in rebus humanis mutabilitas,

ab honestissimo, industriam revocare debet proposito: cum nemo nostrum sit, qui non sapientior, & melior ac doctior mori mallet, quàm stultior, deterior, imperitior: neq; aliorum item, qui eventus fortunam secundissimam experti: omnia summa in dicendi usu & exercitatione adepti sunt: Amplitudo atq; praestantia, admirabilisq; facultas & copia, ullius studia aut deterrere debet aut restinguere. Eoq; id minus etiam, cum honestum sit ut Cicero ait, prima sequentem, in secundis tertiis isq; consistere.

Quare non est, cur eorum, qui se studio eloquentiæ dediderunt: spes infringatur, aut languescat industria. Nam neq; illud ipsum, quod optimum est, desperandum est: & in praestantibus rebus magna sunt ea: quæ sunt optimis proxima. Quòd si, ut idem scribit Cicero, vitiosum est, dicere ornate: pellatur omnino ê medio Eloquentia. Sin ea non modo ornat, penes quos est: sed etiam universam Rempublicam: cur aut discere turpe est, quod scire honestum est: aut quod nosse pulcherrimum est, id non glorioſum docere? Quod si illud idem benè, ornate & sapienter dicendi studium, ad Imitationem excellentium Oratorum dirigendo reductum & conformatum fuerit: cur desperandum sit de successu, nisi per inertiam steterit, non equidem video:

cum

cum & facilior, & certior, & tutior deniq; auspiciis & ductu, ejus ipsius, quam vel solam, hac in parte requirimus Imitationis: universa in hanc rationem operæ collocatæ decursus futurus sit. Nam si minimarum rerum sine arte, quæ commoditate sua cultum doctrinæ & successum laboris adjuvat, nulla sese tueri potest: Imitationis quidem certe, rei ut difficilimæ, sic præclarissimæ, artem esse aliquã ita in promptu est, ut disputatione non egat. Hujus autem usus ubi quæretur, aut unde suppetet, aut quomodo exploratus exercebitur: cum ab Exemplis perfectissimis veterum, atq; ab illo ipso præceptorum, quod in exprimendis iisdem sequendum tenendumq; est, itinere discesseris? Positum sit igitur inprimis, sine exemplis & demonstrata ad similitudinis expressionem via quadam, non posse effici, quem quærimus, Imitatorem. Loquor autem nunc de ea Imitatione, quæ ad imperitiores attinet: qui voluntatis directionem, animiq; conatum universum, ad propositum studio elaborationis suæ exemplum aliquod conformando componunt. Nam ut artifices, absolutæ Imitationis excellentem speciem & informatam cogitatione sua, ultimam quandam perfecti generis sui formam, animo illi quidē cernunt: quam neq; reipsa visam, nec in alio cognitam, appellavit Ideam, ille non intelligendi solum, sed et-

iam dicendi gravissimus Autor & Magister Plato: sic imperiti exemplum intuentur: velut Apellis Protogenisq; tabulas, qui ad pingendi artem animam applicant: aut Phidiæ & Lysippi statuas, qui signa fabricari discunt: ad quarum acerrimam contemplacionem, in pingendo quidem, manum dirigere, & penicillum ducere, effingereq; lineamenta: in signis autem sculpturæ operosam elegantiam exprimere: in utroq; deniq; genere, similitudinem attemperatæ in omnibus minimis etiam partibus atq; membris proportionis & Harmoniæ repræsentare tentent.

Orationis autem Latinæ, studiosis diserti sermonis, unicum tantum, atq; illud idem optimum perfectissimumq; propositum esse debet, omnium quæ fando dici aut nominari in hujus linguæ studio queunt: Operum Exemplum Ciceronianorum: quibus, ut præstantissimi Poëta verbis utar:

Assuescant: primis & quæ mirentur ab annis. Hæc igitur.

Nocturna versanda manu versanda diurna censemus: non ita quidem, ut Cæterorum ideó aut contemnenda, aut abiicienda veterum scripta autorum ducamus: aut necessarios & utiles quosq;

libros

libros excutere è manibus discipulorum eruditæ doctrinæ velimus: hoc enim qui fieri possit? Sed eruditionem elegantis & diserti Sermonis, & elaborationem commendabilis sermonis, ad similitudinem scriptorum Ciceronis attemperandam præcipimus: inq; dicendi consuetudine eos & proponendos discentibus & explicandos sentimus, qui ad doctrinam, ut initio diximus, adjunxerunt eloquentiam. Reliquos autem, propter cognitionem rerum multiplicem & variam, etiam si Ciceroni sese non æquent; accessione ætatis & temporis legendos: cum jam robur scilicet factum fuerit aliquod in imitatione: & minus fuerit periculi metuendum, â dissoluta, atq; inelegantiuscula, & horridiuscula aliorum cum compositione tum elocutione. Sed hujus rei explicatio major est, & aliud in tempus differenda. Quicquid autem hujus nunc quidem persecuti sumus, excitandorum Adolescentum causâ fecimus: quibus profecto Ingenia non desunt: ita quidem, ut Idoneos cultus nacta eadem, si istam quoq; imitandi, hoc est, aspirandi ad disertæ, & laudatæ Orationis decus, rationem complecti volent: velle autem certe debent: non pœnitendum operæ precium facturos augurari possimus: ut quod natura in ipsis prædica-

prædicabile esset: id Imitationis Illustri studio, multo etiam commendatius redderetur.

Hæc est igitur unius ê maximis rebus adumbrata quædam, oratione qualicunq; nostra, imago ejus facultatis, quam in tanta tenuitate nostra, Amplissimo nomine Eloquentiam apellare solemus. Etsi verè & Germanæ Eloquentiæ nomen multo est, augustius, quam hominum quisquam opinari queat.

Quod reliquum est, hortor optimos & eruditæ doctrinæ studiosissimos adolescentes: ut in ista expositæ doctrinæ & Magistrorum, ingenio, eruditione & usu egregio in literis præstantium copia: hoc sibi unum & solum impositum esse statuant: ut libentissimo animo laboribus Præceptorum perfruantur: & oblatas discendi proficiendiq; simul occasiones cupidissimè arripiant: tùm alacritatem atq; industriam suam excitent: ad complectendum verum cultum pietatis quidem primum omnium: tùm necessariarum atq; utilium disciplinarum: quibus instructi, Dei. Opt. Max. gloriæ, tum Reipublicæ emolumentis usui esse queant. Inprimis autem facient, ut ad patientiam in perferendis laboribus, & constantiam in obeundis exercitationibus sese confirment. Hoc uno pacto, proxime quidem & secundum Dei opem, laboribus Magistrorum indu-

industria sua respondebunt: atq; extrema cum primis contexent: præsertim si ita animati fuerint: non modo ut ingredi iter ad consequendam bonitatis & sapientiæ laudem præclarum & glorioſum existiment: quam stabili & certa permansione tam diu perseverare: quoad ipsos, quantum proficiant, non pœnituerit. Hinc porro tempus illud sequetur, ut animos oculosq; omnium in sese convertentes: quasi exemplum sese vitæ honestarum q; actionum admiratoribus suis præbeant: quod quidem decus cura ac studio virtutis, & literarum divinarum humanarumq; cognitione, omnino sibi conciliabunt, & conservabunt: memores Platonici illius: Nemini copiam fieri ingrediendi in templum Virtutis & Honoris: qui non diu antea templum frequentasset laboris. De me quod dicam neq; multum est, neq; admodum necesse. Sed quoniam gravissimam mihi, ab Amplissimo Senatu provinciam traditam esse intelligo: & singularium curarum ac molestiarum nequaquã expertem: sanè in his quæ meæ curationis & muneris futura sunt, cum obeundis, tum expediendis: eam fretus propitii Dei ope, & subsidio diligentiæ meæ fultus operã adhibebo: quam re ipsa cognosci libentius, quã verbis & oratione prolixius à me demonstrari malo.

DIXI.

IN DISTRIBVTAS GVRIAS, CELEBRIS LVDI RIGENsis, Scholasticas: & demonstratas, docendi in singulis utiliter & fructuosè, rationes.

NON eram nescius, in exponendis rationibus, constituendæ Scholæ hujus, nostris: varios mihi eventus orationis hominumq; pertimescendos. Nam quoniam maxima turba est eorũ, qui, nisi quod ipsi cogitant, spectant, sentiunt, loquuntur & decernunt, nihil rectum putant: sic fit, ut vitium hac in parte, hoc est, statuendi pro animi sui affectione, sæpius incurrat, quàm virtus. Sunt alii, haud sane meliores: qui reprehendendis & vituperandis alienis, ex depressione reterorum eminentiam quærunt: atq; hanc quasi materiam & segetem gloriæ suæ, libenter & cupide arripiunt. Qui quidem, si impetrare à nimio amore sui (non enim nunc dicam insolentia, temeritate, arrogantia, malignitate & invidentia) possent: ut cogitarent in hoc natos esse nos, ut communes utilitates in medium afferremus, quicunq; hoc facere possumus: æquiores medium fidius sese institutis atq; factis nostris Iudices præberent.

Sed si omnino morbo animi, quem Cocoëthiam Græci appellant, ita corruptum est hoc genus hominum: ut isto quasi pabulo reprehensionum, umbratici alienorum laborum arrosores, perversas æmulationes suas alant: quid polliceri istiusmodi Censoribus queat securitatẽ; ne simili ipsi quoq; in subeundis aliorum exagitationibus fortuna utantur: prorsus non video. Quemadmodum autem nos non ii sumus, nec haberi adeò volumus: qui campum & arenam nemine repugnante tenere contendamus: ita, cum & autoritas Amplissimi Magistratus nostri, & tradita mihi, singularium laborum & molestiarum, ut experiundo quotidie cognosco, nequaquam expertis, munus atq; officium provinciæ, libertatem, ad navandam in hoc scribendi genere operam nostram, recusandi eripiant: cujusvis me potius, quam æquissimorum, de his rebus, quæ nunc in manibus sunt, æstimatorum, judicium subiturum: nescio qua permotus animi divinatione non desperabam.

Quapropter eos, à quibus nec cognoscendi æquitatem, nec ignoscendi rationem abesse confidimus, bona cum ipsorum venia rogamus: ut si neq; magnitudine grandes, neq; multitudine varios, neq; difficultate cùm graves, tùm etiam intempestivos, sive veterum scriptorum, sive recentiorum

libros

libros, quod ipsi fortasse futurum, aut existimassent, aut optassent: inter initia restituta Scholæ hujus, introductos esse in publicam doctrinam, de expositis hoc libro & digestis ordinibus Curiarum animadverterent: judicium suum paulum suspendant: atq; in statuendo candorem & æquitatem adhibeant. Nos enim ingressi suscepti administrationem muneris: ita offendimus habentem sese rem scholasticam: ut necessaria magis quam speciosa remedia adhibenda esse comperiremus. Cujus ipsius rei, cum Amplissimos viros testes habeamus: nemini omnium iniquius quicquam dictum videri debet: præsertim cum neminem oratio hoc loco nostra accusset: neminem perstringat: multo minus autem, hoc nobis propositum sit: à quo, & natura, & judicio, & voluntate deniq; alienissimi sumus: ut existimationi ullius detractum quippiam velimus. Itaq; ante omnia ad vera & solida fundamenta linguarum atq; artium jacienda hoc tempore conversi: id operam omni studio curaq; damus: ut ex primis studiorum liberalium initiis eluctentur tandem aliquando adolescentes nostri: & vindicare aggressi animos suos à necessariorum inprimis ignoratione, ad graviora & ponderosiora aspirare niterentur: à quibus (dicendum est enim id quod res ipsi) inertia ipsi sua, non Præceptorum, virorum

doctissimorum culpa exclusi fuissent. Hoc autem potissimum pacto futurum auguramur: ut sicut firmiter jactarum substructionum fultibus, inædificatæ, atq; ut fieri sæpè videmus, in tertiam & quartam contignationem sublatæ ædes sustinentur: de quibus, ut adolescens Plautinus ait in Mostellaria, sibi quisq; exemplum expetunt: ita confirmatis in hoc optimarum artium & literarum curriculo, post devoratas insuavium molestias laborū, ad accipiendos grandiores liberalissimæ culturæ & doctrinæ fatus, discipulis nostris: ea demum superstruantur, quæ ad perpetuitatem, clavo, ut dicitur, trabali fixa immota & splendida durent. Neq; vero contemnendum operæ precium adolescentes nostri facturi sunt: si à præterita publica, in studia omnium & singulorum inquisitione, vertente anno, eam sibi comparatā attulerint utriusq; linguæ Græcæ & Latinæ ex optimis autoribus copiam, ad futuræ novum inquisitionis conventum: ut eos, quantum profecerint poenitere non possit. Quod si etiam proximè & secundum linguas quas diximus, cognitionem non modo earum artium quæ de sermone agunt: Sed etiam scientiæ numerorum, quam Arithmetica profitetur: tum elementorum Astronomiæ seu doctrinæ sphæricæ consecuti fuerint: atq; eorum quæ didicerunt omnium peritiam,

cum

cum exercitationibus aßiduis & multiplicibus conjunxerint, ſcribendi, declamandi, diſputandi: Ampliſſimum laborum ſuorum hunc fructum ferent: ut legitimo cultu comitatuq; ſuo inſtructi, ad Academias, quæ ſunt uberrimi Philoſophiæ quaſi mercatus ablegati: curſum quem ceperunt, optatiſſimo ſucceſſu abſolvant. Atq; hoc ipſum in noſtra ſchola agi, ut ad laudem & decus eximium diſcipuli contendant: expoſita, quæ ſequitur: doctrinæ publicæ ſeries ſatis demonſtrabit. Cujus quidem etiam tabellis (ſic enim complecti eandem libuit) rationem docendi inſtituendiq;, accommodatam ad ſingulas Curias ſeparatim, adjecimus: quibus in iſto laborum itinere ſuorum, Præceptores ſcholæ noſtræ: in ſua quenq; Claſſe ferri conveniret: ſecundum ea, quæ plurimo uſu, & longi temporis experientia edocti, recte atq; utiliter in omni genere ſtudii atq; exercitationum uſurpari oportere, cognoviſſemus nos quidem: ab initio ætatis in laboriоſis agitationibus iſtis verſati. In quibus ad hunc etiam, Dei, ut planè ſtatuimus, providentis conſilio deſudantes: decurſo penitus ſpacio curriculi noſtri: propinquam ex hac miſera & calamitoſa vita, ad cæleſtem illam, omnibuſq; bonis cumulatam immortalem alteram, migrationem animo noſtro præſagiendo cernimus. Iis autem quæ expo-

ſuimus

fuimus hoc libro perscribendis: nequaquam ullo rum, hoc quidem in genere considerationes atq; judicia, aut aspernamur, aut è manibus præceptorum executimus. Quin potius in hujus societatem gravissimæ pulcherrimæq; curæ, omnes sapientes & ingenio atq; doctrina præstantes viros libenter admittimus: Tantum abest ut quasi rigidi Thesmothetæ, aut soli sapere videamur velle, aut ullis obtrudere tentemus Institutoribus: sive ea, quæ multis ab hinc annis luculento extructa & concinnata opere edidimus: sive hoc libro in arctum angustumq; contracta, designatis potius quam explicatis omnibus, quæ erudiendæ adolescentiæ conveniret, cum aliis nunc communicamus. Nostræ enim, hoc tempore, commodis Scholæ inservientes: hasce in proposito restituendi ea, quæ vel omissa, vel neglecta hactenus animadverteremus: nostras introduximus ad docendum spectantes, cum utiles, nisi admodum opinione fallor: tum usu & experiundo probatissimas, ac necessarias inprimis observationes. Quæ cum & Amplissimis Viris, D. D. Scholarchis grata probataq; viderentur: & iis simul, quos ego posse judicare arbitrarer: confirmavi memet: atq; ita, quod publici muneris procuratio mei, multis implicita difficultatibus: & ii, quorum nec autoritatem aspernari, nec voluntatem

tem negligere deberem, jure propemodum ſuo poſtularent: editionem rationum, in publica tenendarũ doctrina, noſtrarum, facilius à me impetrari paſſus ſum. Hanc igitur operam requiſitam à Magiſtratu, expetitam à bonis, neceſſitate poſtulante expreſſam, inſtituendæ deniq; juventuti & Pubi idoneam: omnibus, ſi fieri ullo pacto poſſet, probari magnopere cupio. Si qui vero ſunt, qui magis id adeò ut nobis adverſentur, quam quod iis, quæ hanc ad rem requiruntur adjumentis inſtructi accedant: in his noſtris configendis imperitiam ſuam prodere non verebuntur: dum imitabilem hanc operam putant exiſtimantibus, cum experientibus nihil minus ſit: hoſce igitur impetu ſuo, quo plus dedecoris ſuſcipiant è livore perverſæ æmulationis, libenter ferri, atq; animo ſuo morem gerere patiemur. Ad nos quidem non dubio ſermone multorum jam pridem allatum fuit: eſſe ſcilicet, qui facilitate linguæ & accuſatoria licentia debacchari cæperint in famam noſtram, quiduis criminationum & calumniarũ nominatim ſpargentes de nobis. Quod quia ab integritate Chriſtianorũ remotiſſimum eſſe convenit: ſi defenſionem nobis exiſtimationis noſtræ aliquam extorqueret: miṙandum non foret: cum nullo alio pacto, ſive ſanari ſive compeſci poſſe videremus maledicam iſtam, & longius quam par eſt

linguam progredientem. Nunc autem ad propria ſua, calumniatores noſtros, vitia, quibus vita & mores ipſorum non belle admodum commẽdantur, conſideranda remittemus: ut diſcant, quomodo foris Argi, domi vero talpæ deprehenſi, non videant manticæ quod à tergo eſt. Ac meliorem iſdem illis mentem nos precari ſatius fuertt: aut profiteri, ſi omnino dicendum eſt aliquid: nos neq; ſenſiſſe, neq; feciſſe unquam, quod à vanis hominibus falſò in nos confertur. Si quid autem veris & juſtis cauſis moti, contra quam obtrectatorum noſtrorum voluntas ferret, egimus: de eo requirentibus, rationes reddere quoquo tempore parati ſumus. Interea quia adverſus Sycophantarum morſus remedium eſt optimum contemptus: voluntatis & factorum conſcientia ac rectitudine noſmet conſolabimur: neq; adhuc quidem, iis armis, quæ nobis comparavimus, quibuſq; tecti & muniti ad impreſſiones eorum, qui morſibus ſuis nos appetunt, labefactandas & repellendas, eſſe queamus, utemur: contenti æterno judici, qui ad ſe vindictam revocat: nos noſtraq; omnia commendaſſe. Neq; verò à Philoſophia noſtra diſcedemus: & quicquid vulnerum eſt, quibus exiſtimatio noſtra ab improbis ſauciatur: quicquid etiam vel injuſtorum criminum, vel obtrectationum quibus prægravamur, id omne animi moderatione

ſana-

ſanabimus: cogitantes fore aliquando tempus, ubi criminatores noſtros, conſcientia injuſte & crudeliter factorum convincet: ita ut de ſeſe ipſi, cum intemperantiæ eos ſuæ in ſera pœnitentia piguerit, ſupplicium ſumant. Quod ſi quid interjecto tempore defendendi nominis noſtri cauſa, ſeverius ſcribendum dicendumue fuerit: ab omnibus bonis poſtulamus, ut id improbitati & petulanti temeritati eorũ tribuant: qui nobis, cum patientia nihil proficiamus: ita ſcilicet retundendi ſunt: ut ſi quam maledicendo capere voluptatem, eam male audiendo amittant. Sed à litibus, quantum fieri poteſt, abhoremus nos quidem: quibus quiete, in hac exacta ætate noſtra, nihil neq; melius neq; optatius fieri queat. Nunc autem, ut Inſtituti noſtri ratio fert, expoſita procedat publicæ doctrinæ ſeries.

CLASSIS QVIN-

	☽	♂	☿	♃	♀	♄	☉
6.	Mauritius moderator quin nuda capita Christianæ Hanc operam permutatis Partietur autem recitatio	tæ Classis, prioribus quinq; Religionis: Deinde verò Vicibus hebdomadarũ ita nẽ quinq; capitum, in quin	diebus, Catechesin Latinã Superiores eadem illa ex peraget, ut priore, Cate q; continuos dies: hoc est	& C Lut che ut si	rmanicam ita exerce ti Catechesi cũ ex po Germanicã: Posteri ulis diebus unũ cer	bit, ut primum inferiores sitione jubeat pronunciare. ore uerò, Latinam urgeat: tum caput recitetur.	Hoc die horas ante meridianas uniuersas cõsumet Præceptor primum exigẽ	Ante meridiem, Euangelii cuiusq; Dominicæ dictum ali-
7.	Idem Mauritius, hac hora uocem, quanta maxima pobit pronunciare pensum cernice offerent: quæ ille ad l	INFERIORVM in cognoteſt elegantia, formabit: tum lectionis ex Compenmitationem elegantiæ dili	scendis pronunciandisq; eut ab omni deformitate uindio grammatico. Idem quægenter emendabit.	leme dicer exar	is literarum os, & ur pueruli. Quo fa unt & Calamo exe	Linguam, tum, sonum atq; cto SVPERIORES jube cuti sunt Latine & Germa-	da recitatione Catechismi: deinde RE PETENDIS TRADI TIS TOTO SE	quod, jam ante propositum, pueri quintæ Classis repetent Ab ea repetitione
8.	*Hora octa*	*va dimittuntur pueri*	*Quintæ Classis cum*	*reli*	*arum curiarũ*	*discipulis.*	PTIDVO ita ut repetitiones & interro	accedẽt ad recognoscenda capita Ca-
9.	Si quid ex hora septima ab absoluet: post id, SVPERImnis, Fælix flectere: simullamo exarata, emendanda Interea Mi	soluendum restabit, quem ORES paradigmata Declq; Vocabula diuersa separaMauritio exhibebuntur. nores DECVRIONI quis	admodum ob multitudinẽnationum: ut sunt Musa,tim singulis proposita, Declq; suo, pronunciando red	puer Magi inare dent	um quintæ Classis acr, Sacerdos, Frusa quoq; jubebit: nensum suum.	cidere necesse est: id primũctus, Species, Scamnum, Oq; hoc modò, sed etiam ca	gationes clarissima voce peragantur.	techeticæ doctrinæ. præsente & audiente unò è præceptoribº.
12	*Constituet Mau*	*ritius decuriones: qui*	*suæ quisq; Decuriæ*			*Legendo et Scribẽdo.*	*instent.*	
1.	Hac hora Superioribº vocaHæc postea, ubi singuli suaQuod ubi factum, promissa præbuit Antè omnia cuintendat vocem suam, ipsevocem intendet: animaduerINFERIORES dẽ bina similiter proponetneridibus perscripta olten	bula quina rerũ, sed diuersareddiderint: permutabuntcuè Latinè & Germanicè inrabit ut hæc recitatio Vocaquoq; Mauritius interrogatet etiam quomodo permu& Germanicè discentes revocabula, quæ hora tertiadant.	singulis proponet, cum signiinter se. Eadẽ postridie, âinterrogabit singulos de omnibulorum clarasit: & interrilẽbit modo latinè, modo Gertent pueri vocabula.citabunt lectiones suas: & nõ modo memoriter recitẽt			ficationibus germanicis.gulis seperatim reposcet:bus iis, quæ semel iis ediscentium omnium puer recitansmanice pueros, & suã quoq;quæscripserint exhibebãt. Iis sed etiam in Diariis & Ephe	Recitabunt memoriter Euangelicadicta jam antea assignata: Inde ê sequẽtis septidui Euangelio etiam aliquid ediscendum.	
2.	*Hac hora, seme*	*stri æstino dimittun*	*tur ê ludo pueri mox*			*redituri:*	*Hac horadum*	*Inter Ves*
3.	Recitabunt superiores, quinominum & verborũ deducum absoluant: Die lunæ sciDie jouis. Infinitiuum cumbus uniuersas absoluant Cõtes, recitabunt ipsi quoq;modo pronunciata, sed etparatim de carta una atq; alcabulorum collegerint, reximus, Diaria puerorum:	exassidua lectione, siue Docti sunt: Paradigmata Conlicet, Indicatiuum: Martis,Gerundiis, Supinis & Parjugationes. Perælectionem suam.iam in Diarijs perscripta.tera instruere: Quandoquicitando reddere tenebunIdqúe singulis septiduis.	nati siue Grammaticorumjugationum: ita quidem, utImperatiuum: Mercurii, Oticipiis, Saturni: Ita futucta hoc pacto Conjungatio Inferiores vocalubebit Præceptor uniuerdem Die Saturni, quicquidtur. Inspiciet etiam atten			libellorum, ad inflexionessingulis diebus modum uptatiuum: Conjunctiuum,rum est ut singulis trimestrine, germanice solum discébula rerum reddent, nonsos & singulos, libellos seprecedentibus diebus votissimè, singulorum quædi-	Vespertinæ precesperaguntur in templo: pueri quintæClassis detenti inLudo: aut Euangelicas sententiasaut Catechismumdiscent.	pertinas preces, aggredientur, nouam insequentisEuangelii sententiam pridie propositam, cùm legere, tum memoriæ mãdare.

			CLASSIS	QVARTA		
	☽	♂	☿	♃	♀	♄
6.	Hujus Clasſis Pueris, hac nus permiſſum fuit: ut ſe us proficerent: certo deſti	Matutina hora ſexta, ingreſ ſe legendis repetẽdis que le natoq; conſilio, adhuc iis	ſis in ſcholam, ex quinta ctionibus ſuis, tum ediſcen dandum eſſe exiſtimaui	ſcilicet tranſlatis, atq; ſoli dis ijs quæ recitanda forent mus.	dioribus Paulo lectionibus memoriter, præpararent.	primulum admotis, hacte- Quod ipſum, quo facili-
7.	Iohannes Ohm diebus Lu lum Grammaticæ ê Vor tractu n: pueris hujus Claſ	næ & Martis Compendio ſtij prolixiore libello con- ſis proponit.	Die Mercurij in hac Claſſe, ut antea factum, diligenter exercetur Catecheſis Luthe ri Latina & Germanica.	Sequentibus diebus Iouis continuat in Quarta Claſ	& Veneris idem Iohannes ſe compendiolum Vorſtii.	Rurſum exercetur recitatio Catechetica latina & Ger manica, ſicut antea Die Mer curii eodẽ Ioanne præſente.
8.	*Hora*	*octava*	*dimittuntur*	*cum cæteris*	*Scholaſticis quartæ*	*Claſsis pueri*
9.	Dauid Reinitius Syntaxin Pueris Quartæ Claſsis tra didicerunt: imbuantur po nis Diſtichorum Catonis, primis: Syracidæ ſenten	breuiuſculam ex Vorſtiana dit: eo conſilio, ut, quo tiſsimis & maxime neceſſa quæ hactenus huic Claſſi tiæ. Recentiores interim	illa collectam diebus Lunæ niam exactiſsimè ante hoc riis conſtructionum Regu tradita ſunt. Adjungentur Quartani exequuntur cala	Martis, Mercurii & Iouis tempus prima Rudimenta lis ad uſum interpretatio- autem propter pietarem in mo ſlex⁹ Nom. & Verborũ.	Diebus Veneris & Saturni us, ut hactenus fecit, ex uangeliis, Latine & Germa proponit, ut ita præparen Tertia Claſſe interpretan	Euangelica dicta, Reiniti ſingulis Dominicalibus E- nice pueris Quartæ Claſsis tur ad integra Euangelia in da & ediſcenda.
12.	*Hac*	*hora Mauritius*	*emendabit ſcriptio*		*nes puerorum quar*	*tæ Claſsis.*
1.	Diebus Lunæ, Martis & lorum reuocat ad diligens cundum quaslibet Oratio do inſtat pueris.	Mercurii Iohannes Ohm, & accuratum exercitium nis partes: Inprimis autem	Nomen clationes Vocabu- omnium Accidentium ſe- declinando & conjugan-	*Vſitatæ poſt meri- diem hoc die*	Die Veneris Dialogi Pue- riles ſcholaſtici adjũcti No- menclatori Iunii: quibus formulæ puerilium collo- quorum continentur, huic Claſsi traduntur.	Pueri Quartæ Claſsis reci- tant memoriæ mandata E- uangelica dicta. Nam recita tio illa ante meridiem tota & integra abſolui non po- teſt.
2.	*Dimittuntur*	*è ludo pueri*	*Deſcendunt*	*Jovis.*	*Quartæ Claſsis.*	*Hæc Claſsis cum V-*
3.	Diſticha Catonis proſequi interijcit facilimos intelle annotauerint, quidq; colle genter.	tur interpretando cum exa ctu Dialogos Eraſmi. Diaria gerint, ex Diſtichis, & Dia	*cum reliquo cætu ſcholaſtico ad Veſpertinas Preces Pueri Quartæ Claſsis.*	*Feriæ.*	mine Iohannes Ohm: ijſq; autem puerorũ hoc eſt, quid logis, recognoſcuntur dili-	niuerſo reliquo tætu Scho- laſtico, ad preces Veſperti- nas, quib⁹ hebdomada clau- ditur, in Templum deſcen- dit.

M

CLASSIS TERTIA.

	☾	♂	☿	♃	♀	♄
6.	Iohannes Ohm proponit ex Philippi Grammaticis lippi. Prosequitur autem ist minationis in AVS: ubi sci	diebus Lunæ Martis ac Mer concinnatam à Vorstio: re a n lectionem, ab eo loco licet substitit.	curii Etymologiam nominũ tentis scilicet verbis D. Phi Regularum specialium, ter-	dem Iohannes diebus Io am verborum continuat: nis Quartæ Conjugatio	uis & Veneris Etymologi exorsus à Præteritis & supi nis.	Die Saturni Tertiæ Classis pueri ediscunt ex catecheti ca doctrina, comprehensa corpusculo, ut vocant Ne andri, propositum certum pensum.
7.	Diebus continentibus quin Classis Pueris, ut hactenus ris, quæ in Quarta Classe di quendi: reuocatis præterea	q; Lunæ scilicet, Martis, fecit, tradit. Atq; una post dicerunt: Verborum scili omnibus ad examen Gram	Mercurii, Iouis & Veneris interpretationem, inter ex cet & Nominũ copiam am maticum, & Analysin Syn	Dauid Reinitius Epistolas plicationes suas, omnia in plificans: cum demonstratis tactica m.	Ciceronis Minores Tertiæ memoriam reuocat pue ex Cicerone formulis lo	Hac hora quæ memoriæ mandarũt præcedẽte priore ex Catechetica doctrina pu eri Tertiæ Classis Dauidi Reinitio recitant.
8.	*Di*	*mittuntur*	*ê* *lu*	*do*	*Pueri.*	
9.	Iohannes Ohm prosequi ctam: Idq; toto quatriduo: restant in hoc constructio tio explicandam eandem	tur in hac Classe tertia Syn exorsus à constructione Par num libello: recipiet se idẽ hanc Syntaxin Vorstij.	taxin Vorstij ex Philippi ticipiorum ubi subsstitit scili post absolutum integrum li	prolixiore Syntaxi contra cet: Et quia paucæ pagellæ bellum, ad denuo, ab imi	Diebus Veneris Latina E uãgelia Pueris Tertiæ Clas sis interpretabitur.	Pueri tertiæ Classis Euan gelia quæ pridie ipsis inter pretatus fuit Iohãnes Ohm, memoriter eidem illi reci tant Latinè & Germa nicè.
12.	*Hac hora*	*Pueri Tertiæ*	*Classis adhibentur*		*Musicæ.*	
1.	Die Lunæ scripta & Argu menta Puerorum in Tertia Classe Emendat Dauid Reinitius.	Diebus reliquis, Martis & Vocabulorum ex Nomen alogos sacros Castellionis douici viuis.	Mercurij & Veneris post re clatore Iunij, proponit idem atq; interjectos his erudi	*Vsitatæ Postmeridiani tem poris Die Iouis Feriæ.*	citatum à Pueris pensum Reinitius Tertianis suis Di tissimos & putissimos Lu	Iohannes Ohm interest Pu eris Tertiæ Classis recitan tib⁹ integra Euangelia La tine & Germanice.
2.	*Di*	*mittuntur*	*cum reliquis*		*Tertiani.*	
3.	Idem Reinitius, ut ante Paulo fecerat hora prima, prosequitur emendationẽ Argumentorum puerilium nondum absolutam superi ore hora: quo accuratius de omnibus erroribus & men dis grammaticis, tum de e legantia dicendi pueri ad moneantur.	Reliquis diebus Martis rum Vocabula ex Nomen ponit hujus Tertiæ Classis Camerarij.	Hac hora intersunt reuersi in ludum Pueri precibus Vespertinis & concioni.		& Veneris, post recitata ite clatore Iunij Reinitius pro Pueris Fabellas Æsopicas	Rursus consueto & usitato more cætus Scholasticus u niuersus ad celebrãdas Ves pertinas preces descendit.

CLASSIS SECVNDA.

	☽	♂	☿	♃	♀	♄
6.	Ioannes Nobius Musicus minum, de Grammatico Classi, cum necessaria Præ integro proponit:	noster, Etymologiam Nolibello D. Philippi huic ceptorum explicatione, de	Sequens biduum idem denda Etymologia Verbo terita & supina Verborum eri.	Nobius consumit in tra tum. Curabit autem ut præ exactissime perdiscant Pu-	Hoc die Prosodiam Nobius antea traditam, repetit: atq; ad metiendum, tum ad digerendum in numeros diuulsa carmina: postremo ad uersus ipsos scribendos pueros æssuefacit.	Die Saturni Nobius Catecheticam doctrinam jam antea explicatam, de Corpusculo, ut vocant Neandri, omni studio curaq; repetendo urgebit.
7.	Nobius biduo priore con anæ Hecyræ: ab eo loco u tem in Terentianis lectioni in Præceptis erudiendæ se	tinuat lectionem Terenti bi antea substitit: Quæ au- bus tenenda censeamus: ea cũdæ Classis exposita sunt.	Sequens biduum consumet Verbu n Epistolis Familiar Curabit autem vt proximè onem excutiat simplicia & to simul vsu latinæ linguæ.	Nobius interpretandis ad bus Ciceronis libri secundi: & secundum interpretati conjuncta: cum demonstra-	Die Veneris, permutatis vicibus Semestrium, proponet priore quidem Bucolica Virgilij: Posteriore vero, Locos Cõmunes Murmellij: ad necessarium usum scribendorum Carminum.	Exercebit Nobius, Inquisitionẽ accuratã in lectiones totius septidui, instando pueris, ut honestissima æmulatione de loco disputantes certent.
8.	*Hora*	*octaua dimittuntur*	*è ludo*		*pueri.*	
9.	Thomas Hockendorfius ante exordia operarum. cam Metzleri denuo propo ri ejusdem, in Etymologia expeditissimi efficiantur.	Cõrector initio horæ nonæ Postid Grammaticam Græ net secundæ Classi: ut pue Nominum & Verborum	primum pueros Secundæ Sequens biduum consumet rio Græcæ linguæ vsu de tatione Præceptorũ de vita monicum.	Classis Pensum certum ex idem Conrector, in necessa monstrando, ex interpre- & moribus Isocratis ad De	Nomenclatore Iunij recita Die veneris jubebit Conrector secundanos disputare, in Græcis & Latinis: simulq; fit Diariorum per eundem recognitio.	re jubebit: idque faciet Repetitio generalis lectionũ totius septidui hac hora exercebitur: quo certius cognosci possit, quid tota hebdomada discipuli profecerint.
12.	*Exercentur in*	*Musicis unà cum*	*Primanis Secun*		*dani quoq;, Cantii.*	*Chorali & Figurato.*
1.	Nobius inferioribus Secundanis Argumenta Epistolarum emendabit: nam superiorum secundanorum scripta Conrector corrigit.	Idem Nobius Præcepta Ciuilitatis Morum Secundanis tradet: de libellis, siue Erasmi, siue Ioachimi Camerarij.	Conrector Hymnos Prudẽtianos selectos: cum alijs? irem de Tempore & Festis Secundanis proponet.	*Visitata.*	Nobius ut ante meridiem hujus diei hora septima, sic hac hora prima, permutatis semestrium vicibus, Bucolica & Locos Poëticos Murmellij tradet.	Conrector prosequetur hac hora lectionem Hymnorũ Prudentij: quemadmodum die Mercurij facere consueuit.
2.	*Hac hora dimittun*	*tur è ludo Pueri:*	Die Mercurij Secundani	*Die Jovis.*	*ut antea.*	
3.	Conrector hujus horæ initio pensum repetet Vocabulorum à Secundanis ex Nomenclatore: Deinde scripta superiorum secundanorum emendabit.	Idem Conrector Syntaxin Philippi tradet pueris Secundæ Classis.	isti, itemq; discipuli quartæ, tertiæ & primæ Curiæ, cum Præceptoribus ad preces vespertinas descendunt.	*Feriæ.*	Reuertitur Conrector ad Syntaxin Secundæ Classi explicandam.	Iterum ad preces Vespertinas celebrandas cœtus Scholasticus cum Præceptoribus sese in Templum confert.

CLASSIS PRIMA

	☾	♂	☿	♃	♀	♄
6.	Rector ludi Stephanus Deuthom plicationem tribus diebus Lunæ, annum priores tres libros artis	Dialecticam D. Philippi de Martis & Mercurii continu disserendi absoluat.	integro exorsus, ejusq; exans: operam dabit, ut intra	Grammaticam Græcam pulis hujus Classis tradet.	Clenardi idē Rector disci-	Die Saturni Rector Euangelia Græca Posselii, Versibus conprehensa, ut antea factū fuit: sic post hac quoq; adolescentes ipsos interpretari jubebit.
7.	Conrector initio hujus horæ antea absoluta, quæstionem u ligionem. Deinceps diebus Lu scipulis primæ Classis Præcepta	quinq; continuis diebus, nam atq; alterā examinan næ & Martis, explicabit di- Rhetorica D. Philippi.	antequā ad ordinarias lecti do repetet: ad confirman Sequenti triduo, permuta ceronis, posteriore verò E ponet.	ones accedat inprima Clas dam in discipulis veram pie tis vicibus semestrium, prio pistolas eiusdem Familia	se, ex Catechetica doctrina tatem & Orthodoxam Re- re quidem Orationes Ci- res, vt vulgo vocant, pro-	Conrector exercebit repetitionem Generalem lectionum, totius hebdomadæ, suarum.
8.	*Partitiones Oratoriæ M.*	*T. Ciceronis explican*	*tur continuis quinq;*	*diebus, ab Inspectore*	*Scholæ Ioāne Rivio,*	
9.	Rector Primum aliquot Nomen nis exiget, quod recitent. Quo Græcis scriptoribus solutæ Orati post hos suo tempore Xenophon cratica & Demosthienica: Posteri Hesiodum, Homerum, Theo pholem proponet.	clationum pensum à Prima- facto priore Semestri, ex onis, Luciani Dialogos, tum tis pædiam: deinceps Iso- ore verò, Poëtas Græcos gnidem, Theocritum, So-	*Syntaxis Græca Posselij explicabitur primæ Classi à Rectore.*	Sequenti biduo idem Re mestrium. Priore quidem interpretabitur: ita tamen recognitio fiat Diariorum, bros Fastorum enarrabit.	ctor permutatis Vicibus se- Æneidos Virgilianæ libros vt paulo ante finē lectionis Posteriore verò Ouidij Li-	Idem Rector exercebit Repetitionem Generalem suarum, in prima Classe, lectionum.
12.	*Hac hora Adolescentes*	*Primæ.*	*Classis Musicæ*		*intererunt.*	
1.	Conrector diebus Lunæ & Mar po ū, trimestre vnum dabit repe tea à se traditæ: Alterum deinde liquum ante examen publicum poris est, insumet explicandis E doctrinæ Sphæricæ.	tis distributis vicibus tem tendæ Arithmeticæ, jam an Computo Ecclesiastico. Re quicquid præterea tem- lementis Astronomiæ, seu	Rector hac hora in Syntaxi Græca Posselij pergit.	Vsitata Feria.	Conrector hac hora Compendium Synraxeos figura tæ contractum ex libro se cundo & sexto Linacri Primanis tradet: ad certiorem usum & intelligentiam in legendis scriptoribus.	Rector explicabit, & ad Examen Grammaticū, atq; inprimis ad Analysin Synthacticam reuocabit Euangelia Græca Posselij: quæ discipuli Primæ Classis hora matritina sexta interpretati sunt.
2.	*Dimittuntur*	*è ludo Pueri.*	*Exercentur*	*permittuntur*	*Rursus dimittuntur pueri.*	*Preces*
3.	Hac hora emendabūtur à Rectore Epistolæ, atq; alia solutæ orationis scripta, priore quauis hebdomada, Latina: Posteriore verò, Græca. Emendationum singularū secundū permutatas vices hebdomadū exempla Inspectori reddētur asseruanda: ut in examine post modum D. D. Scholarchis ostēdi queant.	Hac hora emendabuntur à Rectore Carmina: similiter permutatis hic quoq; vicibus; hoc est, hebdomada vna, latina: altera verò, Græca.	*Preces Vespertina.*	*Præceptoribus & discipulis.*	Disputationes de loco, qui sunt honestissimæ æmulationis accerrimi stimuli, instituentur à Rectore in Prima Classe.	*Vespertinæ ab Universo cœtu Scholastico celebrantur.*

HÆC series est doctrinæ publicæ ejus, quæ hoc tempore in nostra schola exercetur. Nam ita interjecto tempore, cum robur aliquod discipuli in literis fecisse animadvertentur: introduci poterunt ad uberiora illorum incrementa procuranda, magnitudine & usu potiora & solidiora plura, veterum quidem inprimis & ante omnia, sed & recentiorum scripta. Quod etsi scimus contrarium esse iis, qui Gubernatores ludorum, quibusdam scriptis suis, quæ in nostras manus venerant, eo nomine modo non accusant: quod ad altiora, quam par foret, in Scholis partialibus aspirare non verecantur, & Præceptores & discipuli: Tamen vituperatoribus hujus sive instituti sive facti nostri hoc cogitandum: longissimo locorum & temporum intervallo has Arctoi orbis ab Academiis Germaniæ remotas communitates Scholasticas, tantos cùm itinerum ad exteros, tum studiorum sumptus atq; impendia ferre non æque posse: quamvis celeberrima istæc Livoniæ Metropolis Riga: ut superius retulimus, ablegatione discipulorum ad exteros, liberalissimè, quicquid partium suarum intelligit implere non desinit. Quod si ut cepimus & capimus etiam successus expectationi nostræ responderit: sperare possumus, justi aliquando Gymnasii celebritatem hanc scholam esse consecuturam.

CVRIA QVINTA INq̃ HAC LIberaliter instituendorum Puerorum demonstrata rationes: & præscripti modi.

QVantum in sese cum difficultatis, tum laboris & molestiæ contineat, accurata & sedula educatio tenerrimæ ætatis hujus, quæ in hac quinta Curia ad primum literarum nostrarum conspectum adducitur: non nisi experienti credibile est. Itaq̃ neminem hoc errore duci oportet, omnium facilimam esse, hujus sive agminis, sive ætatulæ ad optima quæq̃, inter initia scilicet studiorũ conformationem: aut ejusmodi, quæ cuivis committi vel possit, vel debeat. Nam ut arborum semina, tenellis nixa fibris stripium, attentam requirunt curam eorum â quibus aluntur: ne injuria ventorum & tempestatum usquam affligantur, obliquitatemq̃ ducant crescentia: sic puerulorum ingenia religiose & eleganter jam inde â teneris unguiculis ad pietatem & decus dirigenda sunt: atq̃ adversus ea, quæ multa & varia in cotidianis vitæ consuetudinib⁹ perverse & flagitiose geruntur: sensus eorundẽ animiq̃ ita muniendi: ne quicquã â Decoro puerili discrepans, in lustrum cordis, ubi incubet, irrepere incipiat. De quo prolixior hoc loco disputatio necessaria illa quidem, propter incuriã & profa-

profanitatem multo maxima partis parentum, in educanda sobole, inculcari â me non oportet: cum quo res recidérit cuivis sit ante oculos. Nam accidit nostra quoq; ætate, id quod Horatius noster, sui seculi, sive deplorans sive accusans hac in parte futilitatē, cecinit Oda sexta tertii libri: ubi hæc leguntur.

Ætas parentum pejor avis, tulit
Nos nequiores: mox daturos
Progeniem vitiosiorem.

Hoc moderatores omnium Curiarum perpēdendo diligentius considerare par fuerat: ut quod negligentia parentum omitteretur, ipsi sedulitate sua restituerent. Nos igitur quibus educationis piæ, & moratæ & literatæ partes â Magistratu commissæ sunt, id operam dabimus, ut quantum quoquo modo fieri potest faciamus officium nostrum: ut sanctè & eleganter ac liberaliter ad Calocagathiam, quo uno vocabulo Græci bonitatem ac laudem virtutis ac sapientiæ complexi fuerunt: scholastica juventus erudiatur. In hoc pulcherrimo, laborioſi illius sane, sed laudatissimi conatus studio, nos quoq; operas Scholasticas juvare cupientes: de sententia, autoritate & mandato Amplissimi Senatus nostri: & quia idem illud ista quam gerimus provincia inspectionis Scholasticæ peculiariter requirit: rationes & vias docendi distinctas ac luculenter ex-

expositas subiicièmus. Quas quidem si non modo cognoscere, sed sequi etiam Præceptores hujus Scholæ volverint: & ea ratione, quæ ipsis digna est experiri studuerint: utiliter ac verè tradita esse facile perspicient. Quod autem in hujus quintæ Curiæ docendi instituendiq; modis præscribendis, vel prolixiores forte, atq; adeo nimium solliciti, quam quidam fieri oportere judicarent, fuimus: vel executi sumus ea, quibus istiusmodi pueri admoveri propter infirmitatem captus sui omnino nondum possent: intelligi volumus, eas nos exposuisse rationes nostras, quæ simul cæterarũ moderatoribus Curiarum usui esse deberent; ita ut huic Curiæ destinata præceptio, reliquis etiã serviret. Distinguemus ergo propositam nobis curam & attentionem: camq; accomodabimus ad respectum trium potissimum & maximarum rerùm, Pietatis, Morum & Literarum. In quibus deinceps separatim, quid fieri conveniat & oporteat, præmonstrando ostendemus.

PIETAS.

IAM primum ergo teneriuscula ætas nomine & cogitatione præpotentis DEI TRINI & unius religiose imbuenda est: ut hac potissimum semente, temporariæ felicitatis & æternæ beatitudinis quasi

fundamentis quibusdam jactis: non modo quam optime sperare, sed etiam tacita animi divinatione augurari, de totius vitæ insequentis cursu & successu, cùm Præceptores ipsi queant: tum etiam parentum quilibet: cum sobolem suam, ad istam quasi officinam educationis publicæ missam: inde potissimum ordiri videant: unde ad vitam benè beatéq; in terris degendam, necessaria quæq; & adjumenta & ornamenta petuntur.

PRÆCEPTA AVTEM HVIVS Partis hæc sint.

1. CApita pietatis Christianæ primum omnium pueri hujus Curiæ plane rudes, in primis inferiores, simpliciter & nudè, vernaculo sermone, sine interpretatione recitare discant.

2. Eadem, supremum in hac locum tenentes, cum interpretatione germanica: Latinè verò, absq; hac recitabunt.

3. Initium hujus operæ, sumetur â prima matutina hora sexta, æstate: Hyeme vero septima: Par est enim omnium rerum bonarum initia â Deo immortali duci.

4. Recitatio ista distribuetur in quinq; continuos dies: ordiendo â die Lunæ: ita ut singulis his diebus absolvatur caput unum.

5. Superiores hujus Curiæ pueri, permutatis hebdoma-

domadarum vicibus, modo Latinam, modo Germanicam Catecheſin recitabunt.

6. Bini quoq; ex adverſum ſibi aſtantes, mutua interrogatione, ſimulq; claravoce & pleno ore, cum ſilentio cæteris audientibus, recitationem peragent.

7. Ne abutantur pueri nomine divino, & meritis, ſupplicio atq; vulneribus Filii Dei.
- Ad Blaſphemiam:
- Ad juramenta:
- Ad Mendacia:
- Ad Impiam levitatem:
- Ad alia nequiora.

8. Relicti in ludo hi pueri, diebus Dominicis & Feſtis: quia propter infirmitatem ætatis & captus, nulli ad hunc uſui in templo ſunt: jubeantur præſente Infimo ex Præceptoribus, ante meridiem percenſere Evangelica dicta: quæ habent aſſignata à moderatore ſuo: à meridie verò recitare Catecheſin utraq; lingua.

MORES.

PRoximè autem & ſecundum pietatem, cujus prima Cura eſſe debet: mores pueriles inprimis formandi, atq; ad frenos diſciplinæ recipiendos aſſuefaciendi: ne petulantes & ferocientes poſtea cum adulti ſcilicet hominum cœtus frequentare ceperint: ſecundum præſtantiſſimum Poetam.

Haud

Haud secus ac liquidis immissi fontib' apri præcipites in omnem turpitudinem & flagitia acti: conturbare, dissipare atq; everterе omnia incipiant. Ita q; nunc brevem Synopsin puerilium morum & vitæ eorundem subiiciemus.

PRIMVM.

Mane, simul atq; surrexerint.

1. *Manus & faciem lavanto.*
2. *Os ipsum frigida colluunto.*
3. *Procustodia præterita noctis Deo toto pectore gratias agunto.*
4. *Capillum pectunto.*
5. *Quibus opus est ad discendum ea sollicite colligunto.*
6. *Tum calceos extergento.*
7. *Vestes scopula setacea purganto.*
8. *Vngues inprimis præcidunto.*

DEINDE.

CVM jam tempus monverit, aut quandocunq; hora vocaverit.

1. *Mature se comparanto ad ludum: atq; in hunc ese ante auditam horam recipiunto.*
2. *Inter eundum neq; resistiunto, neq; respiciunto: sed recta & expedite pergunto.*
3. *Ne ullos sermones tu via cadunto: aut futilibus*

futilibus colloquiis indulgento.
4. Multo minus cum ullo sive noto, sive ignoto pugnanto: aut quenquam ad lites provocanto.
5. Ne in plateis clamores tollunto.
6. Magistratibus, & Sacerdotibus Domini: tum doctis & honoratis viris, itemq; senibus, in quos forte euntes inciderint: similiter Matronis & virginibus honestis debitam reverentiam exhibento.

POSTHÆC.

Cum jam ad ludum perventum fuerit, ingredientes:

1. Caput venerabundi detegunto.
2. Cum silentio suum quisq; locum occupanto.
3. Preces religioso concentu peragunto.
4. A precibus libellos suos protinus promunto.
5. Ad recitanda proposita ab Institutore se comparanto.
6. Præceptores suos reverenter colunto.
7. Eosdem attente audiunto.
8. Calamis & atro instructi sunto.
9. Libellos singuli comparanto tres: Unum, Ad exercitium pingendarum literarum & scripturæ. Alterum, Ad Diaria, & Ephemerides in nomenclationibus colligendis.

Terti-

Tertium, Ad flexus vocabulorum quæ quotidie ediſcunt: juſſu magiſtri calamo exequendos.

TANDEM.

Dimiſſi ê ludo:

1. *Ordine, compoſite & placide ſuo quiſq; loco exeunto.*
2. *Quæ in via, cum ludum peterent, juſſi fuerunt facere: eadem repetentes domum obſervanto.*

POSTREMO.

Reverſi domum

1. *Audita in ludo repetunto.*
2. *Siquid juſſi fuerint flectere nominum, id calamo expediunto.*
3. *Parentibus ſubjectiſſime obediunto.*
4. *Epularum tempore menſam ſacranto.*
5. *Inter epulas modeſte, decenter et tacite ſe gerũto.*
6. *Ne ſe cibis infarciunto: neve potu ingurgitãto.*
7. *Ne verbum ullum loquuntor niſi interrogati.*
8. *Ne in immoderatos & effuſos riſus ſoluuntor.*
9. *Fame pulſa, & ſiti ſedata modeſte ſurgunto.*
10. *Sublatis menſis gratiarum actionem recitanto.*
11. *A cœna itemq; à prandio moderato luſu ſeſe recreanto.*
12. *Cubitum ituri aliquid memoriæ mandanto.*
13. *Tandem lectum ingreſſi piis ſeſe precibus Deo commendanto.*

INSTITVTIO CVRIAE QVINTÆ.

HOC pacto constituta observatione Pietatis & Morum: accedamus tandem ad Institutionem puerorum. Cujus quidem initia primũ omnium à literis sumenda sunt: quibus nihil est ex ilius. Distinguemus antẽ, quo planius intelligantur omnia: et certius accipi queat, quidnam hac in parte requiramus: Institutionis hujus operã totam, in capita ordine commemorata & exposita.

LITERARVM ET SYLLABARUM Pronunciatio.

OMnium verè eruditorum una vox est atq; perpetuum judicium, cum elegante pronunciatione, ingenii plerunq; elegantiam conjunctam esse. Itaq; hoc etiam major, Moderatoris hujus Curiæ erit attentio: quo plura hoc in genere à pueris peccantur: quodq; neglecta in puerili ætate hac ipsa planè & explicatè ac purè pronunciandi cura: magnorum, interjecto deinceps tempore, incommodorum causa esse consuevit. Quapropter literarũ sonos docebitur puer planè et disertè, vocis clara pronunciatione, et lingua flexibili incultatè proferre.

LECTIO.

CVmq; jam à comprehensione seu complexione litera-

literaria (sic enim definimus syllabas) ad integras voces & recitandum contextum orationis, quæ est locutio, per os, quasi fores animi emissa, audientibus sese communicans, peruentum fuerit: omni modo curandum, ne inter legendum, à pueris literæ aut opprimantur, in quo est obscuritas pronunciationis, literis sive omissis, sive confusis: Aut rusticè exprimantur: quod tùm fit, cùm plenissimam vocalem quampiam, verbi causa à, vel è, vel ò, aut quamvis fortè aliam efferentes, messores potius, ut Crassus ait in disputatione tertii libri de Oratore: quam doctè, quàm suaviter, quàm politè pronunciantes imitari videntur.

VITIA HAC IN PARTE FVGIENDA.

Curandum igitur omnibus modis:
Ne exprimantur literæ putidius: quod est inepta (affectationis:
Ne obscurentur negligentius:
Ne vox exiliter exanimata exeat:
Ne eadem inflata sit & anhelata gravius:
Ne mollis sit vox, hoc, est effæminata & muliebris:
Ne ultra modum absona atq; absurda:
Ne quid sonet aut oleat peregrinum & insolens:
Ne pronuncietur quicquam hiulce, sed presse:

DEFECTVS QVIBVS SEPARATIM LABORANT PVERI.

HÆC quæ retulimus, nequaquã anxiè nimis

& scrupulose conquisita videri debent: Cum ante oculos sit, nos jam diu amissam veterum in pronunciando syncritatem, studio nostro requirere: vel potius quasi per nebulam noscitare; Præsertim inter multiplicia oris vitia: quæ quidem omnino Moderatori hujus Curiæ, & observanda & corrigenda sunt. 1. Sunt enim quidã Ischnophoni: adhærescente lingua voces quasi diducentes.

2. Quidam Trauli Blæsi: non assequentes literæ certæ pronunciationem: quomodo Demosthenes, ejus ipsius artis cui studuit, hoc est Rhetorices, primam literam exprimere non potuit. Sed idem studio correctionis hoc postea consecutus fuit, ut nemo planius eo locutus putaretur.

3. Quidam Psellizontes Balbi: qui supplantant literam vel syllabam.

4. Quidam Colovotæ, qui ultimas literas ita supprimunt, ut obscura reddatur significatio temporis, numeri, personæ.

5. Quidam Atypi: sonos scilicet confundentes & fædantes.

6. Quidam Coilostomia laborant: in quorum ore, quasi specus cujusdam recessu, vox obscuratur.

7. Quidam (quod ipsi in nostris pueris observavimus) clausis oculis, quasi Myopes, admodum difficulter, quæ recitanda sunt, pronunciant: apertis iisdem obmutescunt.

Qui-

Quidam planè Asemos, hoc est obscure loquũtur. Quidam denique Mogilaloi sunt: qui vix magno conatu exprimunt orationem.

REMEDIA EXPOSITORVM hactenus cùm incommodorum, tùm vitiorum.

QVod Demonax dicere solebat, non esse irascendum hominibus, si delinquerent: sed corrigenda vitia exemplo Medicorum, qui non indignantur agrotis, sed morbis medentur & curationes adhibent: Id rectè atq; utiliter hoc quoq; loco subiici potest: Ne Institutor protinus ad quodvis puerorum delictum, aut quemvis errorem sæva voce intonare incipiat: Ac potius nutricis imitatione, ferat tenerrimæ ætatis, quam tractat insciti am: & semet ad illius naturam & captum accommodet. Neq; verò satis est reprehẽdere, nisi ipse melius quippiam substituas: Quod fiet:

PRÆEVNDO *literas, voces, atq; adeo lectionem integram, ac ducem sese pronunciationis præbendo.*

FERENDO *comiter rudis ætatis imperitiam, & recordando se quoq; puerum fuisse.*

EMENDANDO *subinde subsequentem pueri pronunciationem.*

CONFORMANDO *ejusdem os, quod est honestamentum faciei: Vocem, quæ est index orationis: Vultum, qui est imago animi: Gestum denique, in statu & motu corporis compositi ad modestiam & ingenuitatem in recitando & loquendo.*

His addantur:

HORTATIO, *qua impellantur pueri, ut animadvertere incipiant, quantum ornamenti insit in suavitate expeditæ pronunciationis: Tum intelligentes unà sese omnem in studiis lusuros esse operã, si viciis suis indulgere perrexerint: omnibus viribus sese à deformitate oris & vocis vindicare conẽtur.*

EXEMPLA, *si rusticorum, & agrestium, & nulla assue factione conformatorum ad elegantiam pronunciandi, hominum vitia intueri jubeantur pueri: Ut rusticitatem illam aspicientes, sibimet emendatores esse incipiant.*

DILIGENTIA, *si sapè Institutor, si crebrò institerit puero: eique ad optima quæque consectanda autor fuerit.*

CONSTANTIA *in perseverando: Si ad dictã cujusque diei horam reposcere nunquam desierit, quæ recitanda puero fuerint.*

EXERCITATIO MVSICA: *quæ quanquam ab hac ætate nondum requiri potest: Tamen quantum ad firmitatem vocis in pronunciando faciat,*

dici

dici non potest: sed ad eã, grandiores postmodo pueri admovebuntur.

CONQVISITIO asperrimarum omnino dictionum, quarum quasi confragositas aliquid negotii puero exhibeat, ut sunt Perterricrepus, horror, tum alia item. Itaq; Fabius Quintilianus censet, Nequaquam difficilimarum quarunq; differendas esse vocum pronunciationes.

EFFECTVS EORVM QVÆ exposuimus Remediorum,

CONsequetur autem Institutor observatione eorum quæ ad corrigenda vitia atq; defectus in pronunciando modò exposuimus, hæc nimirum:

Vt labor, sive in uno, sive in paucis sumptus, ad universos reliquos curiæ alicujus discipulos perveniat: hoc est, ut planius dicamus: *Vt* correctio unius susceptæ nomine, emendet omnes.

Vt indies facilior sit & felicior reliquæ correctionis successus.

Vt ipsi inter sese pueri alii aliis præire incipiãt; & honestissima fructuosissimaq; æmulatione invicem certent.

VIRTVTES PRONVNciationis.

QUæ deinceps exponuntur, ea cõmunia omninò esse cupimus Moderatoribus Quartæ & Tertiæ Classis

Classis, cum hujus Quintæ Curiæ Institutore: Vt quæ, pueri hujus, quantum ad hanc partem, ad ipsos attulerint: ea & meliora & pleniora ipsorum assiduitate reddantur. Duplex est autem pronunciatio: una Oratoria, quæ cùm sono atq; voce eximia est: tùm motu ac gestu corporis insignis: de quâ quidem ipsa nunc agere propositum non est. Altera conjuncta cum morata varietate vocis, in exprimẽdo sensu corũ quæ recitantur. In qua cum Indicẽ nos habere vocem, supra dixerimus: restat ut quid maximè commendet Pronunciationem perstringamus. Sunt autem secundum Ciceronem, quæ eandem commendabilem reddunt: Vnum ut clara & perspicua sit pronunciatio: quod ipsum est Sonoritatis: qua sane liquidius & apertius, quæ recitantur, audientibus aliis communicari queunt. Alterum est, ut suavis sit eadem, quæ tractu vocis & elegantia soni, sensus audientium cum delectatione in auscultando contineat. Sequuntur post id secundaria illa; nihilo prioribus vel leviora, vel minus necessaria. Sunt autem:

DISTINCTIO, quæ conservatis intervallis membrorum & incisorum continuat orationem.

FIRMITAS, ut sufficiat vox prosequendæ longiusculæ recitationi seu lectioni. Eam ad rem proderit si initia submissiora paulo fuerint: ne arteriis,

statim,

statim, ut fit clamore completis, vox deficere incipiat: Id quod minus exercitatis & defatigatione lassis accidere consuevit.

DECORVM: *hoc postulat moratam orationē, quæ quidem infimæ hujus Curiæ Puerorum, propter captus infirmitatem, adhuc nulla esse potest: Præsertim cum grandioribus etiam multum ea ipsa res afferat negotii. In hoc enim Decoro exprimendo modulatio vocis dominatur: ad repræsentandum modo acuto, modo presso, modo citò, modo remisso sono sententiam verborum, atq; adeo totius contextus: qua in parte, pro re nata, os quoq; & Vultus, ad expressionem eorum, quæ cogitatione concipiuntur & ore proferuntur, accommodentur necesse est. Secus autem si quid commissum fuerit, verendum est: ne simile quid audire cogamur: quod Smyrnæ, Olympicis ludis, in Tragicum insultum, Polemo intorsit: Cum eundem pronunciantem, O terra, sublatis manibus suspicere in cælum: Rursum invocantem Iovem, manus & vultum in terram conijcere cernens, diceret egressus è theatro cum discipulis suis: Manu hic solœcismum fecit. Est enim ut Quintilianus libro primo scribit, in gestu quoq; Solœcismi vitium: cum aliud voce, aliud manu & facie demonstratur.*

SCRIPTIO.

NIhil est compendiosius ad magnam eruditionẽ, quam posse probè & celeriter pingere. Neq;, uti Celeberrimus Vir Ioannes Lodovicus Vives scribit: Quicquam mirabilius visum fuit in Insulis superiore seculo inventis: quam posse homines interse communicare cogitata, & voluntates atq; consilia sua, missa cartula aliqua, maculis nigris distincta: Rogarunt enim an Papyrus loqui sciret. Quapropter quia cum lectione, de qua hactenus egimus, scriptio quoq; est conjungenda: operam dabit Institutor: ut ea quæ capitibus ordinatim distincta deinceps subiiciuntur, accurate observata exequatur. Sunt autem hæc.

FIGVRÆ LITERARVM.

DAbit operam puer præeunte, ut par est, & fieri omnino oportet, Institutore: ut Corpora & extrema literarum quam scitissime calamo exprimat. Corpora appello media in literis: extrema vero sunt, quæ in spacia dirimentia versus excurrunt, Vel sursum tantũ, ut b d h k l. vel tantum deorsum ut Pedatæ et caudatæ literæ, p q y vel utrobiq; ut f, ſ.

VITIA SCRIPIVRÆ.

OMnino quatuor sunt è quibus rectè & emendatè scribendi ratio & scientia pendet. Quare lubricus est & facilis lapsus, in negligentia præsertim & fastidio discipulorum: Dum vel ea quæ

obiter

obiter & in transcursu ab Institutoribus dicuntur: oscitanter in codices exceptorios coniiciunt: vel etiam Dictata Magistrorum, negligentius, ut sæpè fit in somnolentia exarant. Hos igitur apparet, cum singulari aliqua diligentia, operam literis non dare. Videndum ergo quid maximè vitandum in Orthographia. Curandum autem:

Ne omittatur litera quæpiam: cujus omissio vocabulum nulli usui reddat, cum non sit latinum, nec certi quippiam significet: Verbi causa ne tereo, proterreo: Nam tereo latinum prorsus non est.

Ne qua redundet litera, ut ne Calleo exaretur procaleo: Nam etsi latinum utrunq; tamen diversa utriusq; significatio: quomodo in cantus & catus.

Ne alia pro alia ponatur: in quo propter affinitatem literarum labi facilè est: ut quando Bolus & Polus pari æstimatione scribuntur.

Ne transponantur literæ, ut in altus & latus: in cantus & nactus: quæ significationibus scilicet differunt: neve Sybilla, pro Sibylla quod rectum est.

PRÆCEPTA VENUSTAM ET commendabilem scripturam reddentia.

ACcuratè & diligenter pueri perficiant, scriptura lectio ut facilis & expedita sit.

Ut literarum corpora, hoc est media illarum, sint omnia æqualia.

Ut paria relinquãtur versuũ spacia seu intervalla.
Ut pueri ad inæqualem versuum longitudinem fugiendam, cartas eleganter demarginare discant.
Ut iisdem marginibus, contineantur utrinq; finis scilicet & Principium.
Ut lentiore scriptione, & multi temporis opera impensa, celeritatem pingendi perscribendiq; sibi comparent.
Ut versus æqualiter ducantur. Nam secus si fit, fædum est, & deturpat scripturam.

VENVSTATI SCRIPTVRÆ CONtraria fugienda hæc.

NE nimium sese utrinq; literæ, quasi una alteri implicata, attingant.

Ne conjungantur ductu promiscuo literæ, quæ vinciri recusant.

Ne separatim exarentur singulæ: Sunt enim quæ mutuo nexu gaudent: ut ns.

Ne cuspide scalpelli aut ensiculi scriptorii mendũ scripturæ violata carta tollatur: satius est enim tenuem lituram inducere.

Ne sit tam tetra & obscura literarum confusio: Ut quod de epistolæ cujusdam in tabellis perscriptæ literis, servulus Plautinus: id dicendum sit nobis quoq;:

Hæ

Has quidem pòl credo, niſi Sibylla legerit:
Interpretari alium poſſe reor neminem.

Ne literarum turpis fœduſue ductus, Scarificationi gallinarũ, quàm hominis manui ſimilior ſit.

Ne longiuſcula litera claudatur verſus, ſi minuſculis quippiam perſcribendum fuerit figuris: ſatius eſt enim iſtiuſmodi ſyllabam, quæ longiuſcula ſane litera quapiam terminatur, reiicere ad initium ſequentis verſus.

Ne mirificis & perplexis ductibus compendium quæratur: quod tamen in obſcuritate remorante expeditæ lectionis curſum, penitus nullum eſſe poteſt.

Ne id quod reliquum eſt verſus (ſi integram vocem verſus non ceperit) aliò quàm ad principium ſequentis verſus referatur.

INFLEXIONES NOMINVM & verborum.

EX iis libellis Grammaticis, quos primos omnium, ut lectioni latinæ & germanicæ aſſueſcant, manibus ſuis terunt: quotidianæ recitationis ſuæ hunc fructum ferent pueri: ut nominum verborumq; inflexiones, ſecundum declinandi conjugandiq; univerſos & ſingulos ordines, expeditiſſimè addiſcant, & memoriter pronuncient.

Dabit ergo operam hujus Moderator curiæ,

ut & diligenter ediscere jubeat pueros suos nomi-
num verborumq; flexus: & postremarum inprimis
variationes syllabarum, arte non temere introdu-
ctas: quibuslibet in casibus, personis, numeris,
temporibus, modis deniq;, non modo expressissimo
vocis sono edant, adjuncta pariter germanica in-
terpretatione: sed etiam legitimos in pronunciando
accentus uti observent & retineant.

Hanc eandem comparatam usu diligenti in-
flexionis peritiam, transferent ad similium cete-
rarum vocum flexus: quarum copia suppetet, ex
vocabulis seu nomenclationibus, quas secum
quotidie, propositas sub extremam omnium o-
perarum horam, domum referre consueve-
runt.

Quod quo citius & cõmodius ac certius quoq;
præstent pueri: jubebuntur, proposita, quæ dixi-
mus vocabula rerum, primum calamo exequi;
observato & demonstrato flexu eorum paradi-
gmatũ, ad quæ exempla recentia conformari nece-
sse est: deinde Moderatori Curiæ emendanda
offerre: postremo emendata memoriter fle-
ctere.

In ea opella studii atq; laboris sui, tam diu
retenti, quo ad ipsos, quantum proficiant, judicio
& observatione Moderatoris sui, pœnitere non
possit:

poßit: producentur poſtea ſeparatim ſingula Decuriæ. Quarum quidem coram ſe aßiſtentes pueros, interrogationibus ſuis, quo certius de profectu omnium & ſingulorum judicare queat: & quantum iis fidendum ſit ut cognoſcat: multiplici & varia ratione exercebit.

Primum, ſi nominis cujuſpiam flexum exequentur pueri, ordictur Decurio à recto caſu: alter nulla interpoſita mora poſt hunc gignendi, tertius dandi caſum ſubiicet: atq; ita conſequenter ſinguli ſingula expedient.

Interdum ut Moderatori libuerit, modo hic, modo alter, ad interrogationes reſpondebit: quid germanice ſignificet hic aut ille caſus: verbi cauſa, quid hæc virtus: quid abhac virtute, quid his virtutibus, quid has virtutes.

Tum permutatis vicibus quomodo hic aut ille caſus Latinè efferatur: ut Die Tugendt/ Von denn Tugenden/ Die Tugende. etc.

Idem tentabitur in verborum flexu, quod in nominibus factum fuit: latina ſcilicet ut germanicis: atq; hæc rurſus illis inter quærendum permutentur.

Proderit inverbis, ab initio quærere verbi cauſa Indicativi, tempora, modos, numeros,

atq;

meros, & personas: atq; inde decurrere ad extrema hoc est ex Infinitivo interrogationes prosequi: tũ ab his rursus admedia: inde à mediis iterum ad extrema: & ab his vicissim ad prima pergere.

Interdum neminem nominatim interrogabit: sed promiscuè quæret, ut qui omnium primus, reliquos responsione sua anticipaverit: is merito suo & laudetur, & cæteris præficiatur.

Interjecto deinceps tempore, pueri cujuslibet Curiæ surgere jussi & ordine assistere: imitati ex diuturno usu præceptorem suum: ipsi semet attentè, audiente magistro, interrogatiunculis mutuis, ad similem, ut expositum fuit modum, exercebunt.

Vix credat quispiam his rationibus observatis, quam expeditos & promtos, quamq; incitatos & alacres, hæc pueros consuetudo sit redditura.

VOCABVLA.

HAC quasi Coronide videmus plerunq; Institutores tenera ætatis, operas cujusq; diei suas claudere: Vt unum atq; alterum Nomenclationum Vocabulum, antequam dimittantur è ludo, memoriæ mandatum secum domum referant: cum germanica interpretatione, quæ in Homoeoteleuton exeat. Quod etsi puerile est: tamen in hac Curia ferri queat: ne inanes prorsus et vacui pueri ceperiãtur: respon-

respondsuri interrogantibus, ut fieri solere compertum habemus, parentibus suis: In reliquis vero Classibus, quid utilius multo fieri debeat proposito scilicet Nomenclatore Iunii, ubi generi cuivis accensentur species: paulo post cognoscetur. Ac de Institutione quidem Postremi Ordinis hujus hactenus.

DE ERVDIENDA QVARTA CVRIA.

Proximus à quinta seu postrema Classe, undè primum omnium præscriptionem Institutionis scholasticæ certo proposito & consilio exorsi sumus, ad quartam classem, retroacto nimirum ordine accessus est. Ad eam deducuntur pueri, instructi primum quidem initiis Catecheticæ doctrinæ, deinde legendi scribendiq; tolerabili peritia: tum simplicissima paradigmatum è lectione Donati percepta, nominum verborumq; inflectendorum ratione: quam eandem, exemplorum, quæ calamo exequi jussi fuerunt, exercitatione confirmarunt. Sed hujus Institutionem classis, quo planius fiat, quid observari, quidq; sequi ac retinere necesse sit; distinguemus similiter ut in quinta feci-

mus, accommodatam ad partes Treis Pietatem, Mores, & Literarum doctrinam.

PIETAS.

PRimum igitur ad nudam Capitum Christianæ Pietatis D. Lutheri recitationem Latinam simul & Germanicam, quam secum, ut modo diximus in hanc Curiam afferunt pueri: adjungent deinceps Latinam quoq; Interpretationem: ejusq; recitationi dies separatim dabitur Mercurii atq; Saturni: hora matutina, æstate quidem septima: Hyeme vero, octava.

Adjungentur simul Syracidæ sententiæ, quo plus & pietate & moribus proficiant.

Ex Evangelicis etiam historiis, sicut nunc fit, ita posthac perpetuo certis destinatisq; ad eam rem diebus, sive sententiæ, sive præcepta, sive loci deniq; excerpti, hisce iisdem pueris tradentur.

Ant equam in templum, diebus Christianis conventibus indictis deducantur: admonebuntur à Præceptoribus, non modo ut sedatè & compositè sed etiam reverenter & religiosè Cerimonias, tum præter has quæcunq; solenni ac publico ritu peraguntur sacra aspicere studeant: seq; ad maximam erga Deum & homines Reverentiam excitent: tum universos ac singulos gestus, habitum, vultum,

modo

modo ingenua procumbentes, signo à Præceptoribus dato; modo ad hanc aut illam partem ora & faciem, sicut usus fert convertentes: modo deniq; inter conciones placidè & sine strepitu assidentes: ad Pietatem & Sanctitatem, toto pectore, omnibusq; animi motibus exprimendam, ritè & ordine componant.

Discursationes, garritus, risus, gesticulationes, lites deniq; atq; omnis deformitas penitus absint: Quod fiet facilius, si à Præceptorum oculis, quam diu in templo morati fuerint, nunquam discesserint. Quorum quidem etiam hoc maximè loco Inspectio, æque ac in Schola inprimis requiritur. Cantiones, sive germanicas, sive latinas, voce sua ita exequentur cum aliis: ut non clamare, sed canere audiantur: inq; ea parte, sonitus deformes vocalium inprimis vitentur: ne unquam carparis pro corporis, & digitos pro digitus, in Hymno de Spiritu Sancto, & his similia in reliquis perperam edant.

MORES.

QVantum sit momenti positum in conformatione morum: demonstratum fuit in præceptis instituendæ quintæ Curiæ. Quapropter quæ de hoc genere supra perscripta sunt: ea & recentibus & superio

superioribus quartæ Curiæ discipulis opera & diligentia præceptorum in memoriam revocata inculcabuntur.

Sed præter hæc, quæ ad externam disciplinam attinent: ante omnia iniicietur nominis & numinis divini, pectoribus horum, timor ejusmodi: ut non modo à turpitudine factorum, sese innocentes & integros conservent: verum etiam cogitatione atq; voluntate, à flagitiis & impuritate sint alieniſsimi: Illud infixum mente gerentes, quod Thales, interrogatus an facta hominum Deos fallerent: respondit ne cogitata quidem. Quapropter interminatione divinæ pœnæ absterreantur: ne quid animo turpe concipere velint: atq; adeò secundum Catonis Majoris præceptum, etiam cum soli sunt, se ipsos revereantur: Propterea quod nemo à se ipso unquam discedit. Circumfert enim secum noctes atq; dies conscientiam; qua teste benefactorum, sicut nihil optatius est: ita crucibus illius nihil terribilius. Itaq; nocens se judice nunquam absolvitur.

Magna pars peccatorum tollitur (inquit Seneca) si peccaturo testis assistat. Testem autem intelligi vult eandem, quam modo diximus, conscientiam. Repetantur crebrò versus satyrici:

Pœna autem vehemens & multo sævior illis:
Quas nec Cæditius gravis invenit, nec Rhadamanthus:

Nocte

Nocte die q; suum gestare in pectore testem.

Ac ne quis hoc forte satis esse putet, ad innocentiam puerilem conservandam: illud etiam adiicimus, tanta cura à maleficio eosdem hosce pueros revocandos: atq; ita assuefaciendos: Vt si quid vel soli, vel clam, alienum quippiam à pietate & honestis moribus admiserint: ipsi sese Magistris & Institutoribus sponte sua indicent: veniam delicti & pœnæ petentes, quem quidem morem, in severa illa & antiqua superiorum temporum disciplina, me puero, viguisse, affirmate profiteriqueo.

Jubeantur quo diligentius semet in officio contineant: noctes atq; dies hujus memores esse versiculi.

Ne pecces, Deus ipse videt, tuus Angelus astat: eundemq; requirentibus præceptoribus, quam sæpissimè recitare.

INSTITVTIO.

RVDIMENTA GRAMMATICES.

AD rudem autem hanc ætatem instituendam; Opus est simplicissima, & quam longissime ab omni prolixitate præceptorum abducta methodo Grammatica: proposita iis, quibus cum illi recentes junguntur: tum complectente ea tantum, quæ ad octo partium Orationis nudam cognitionem attinent.

nent: Hæc eadem ad verbum iisdem ediscenda proponetur.

SYNTAXIS.

ET quoniam veteres quartani quos diximus, ætate & profectu, recens admotos jam pridem superant: exactissima, ut experiundo cognovimus, inquirentes in illorum studia, Compendioli sui cognitione: & ut illa ætas fert, satis expedita celeritate ad respondendum, de singulis orationis grammaticæ partibus, earumq; attributis: Curabitur; ne quid cursum eorum remoretur: ut quod nostro Instituto observatur: simplicissima, de consecutione seu structura partium orationis: quam Syntaxin dicimus, methodo ac regulis iidem imbuantur: earumq; usus in Distichis Catonis, in Syracidæ præceptis, in Evangelicis locis propositis, in Dialogis, in formulis deniq; quotidianarū loquendi consuetudinum, Nomenclatori Iunii adjunctis, ostensus demonstretur.

Assumi autem possunt interjecto tempore, Proverbia Solomonis, Publii Syrii Mimi: Dicta septem sapientū. Interea dum Syntaxis ista proponitur, recentiores & modo admoti huic Curiæ, flexus meditabūtur propositos ab Institutore, nominū quorumpiam aut verborum: ad exemplum eorum Donati Paradigmatum, quæ secum è quinta Classe attu-

attulerunt. Eosdem flexus, posteaquam satis operæ priorib⁹ Quartanis datū fuerit, memoriter peragēt.

Proderit hoc quoq;, ex sententiis Evangelicis, quas quartæ Classi excerpias proponi volumus, ut antea dictum est: aliquid verborum & nominum sumere, quod interrogatione Institutor sua, per omnia & singula attributa seu Accidentia partium deducat.

INTERPRETATIO.

QVÆ latine proponuntur Autorum scripta modò nominata: ea Institutor, accommodata ad captum puerorum traductione, vernacula lingua interpretabitur.

Hanc præceptoris interpretationem subsequentur ordinatim pueri: Operam dantes, ut plenè, ut inculpatè pronuncient extremas maximè syllabas: Neq; jejuna aut hiante cespitatione opprimant vocales aut Consonantes: Quo vitio imprimis hæc infirmitas laborat: et præceptores quotidiè experiūtur.

DISCVSSIO SIMPLICIVM.

QVO facto, accedet Institutor, ad singulorum vocabulorum cujuslibet lectionis discussionē Ostendens vocabulorum origines, atq; in nominibus rectum casum: in verbis thema indicativi: tum derivationes, significationes germanicas; itemq;

vox

vox ipsa cujus partis sit: postea simplex an composita atq; alia id genus.

CONIVNCTORVM EXPLICATIO.

ADdat his una eadem q; opera Conjunctorum considerationem, hoc est formulas locutionum commoditate brevissimas, intellectu facilimas, proprietate purissimas.

Exequetur usum conjunctorum: sive infinito modo elata locutione, ut edisserere sententiam: sive finito, secundum attributa numerorum, personarum & similium accidentium: Ut, vide ut ediscas lectionem.

REVOCATA SINGVLA CONjuncta ad Syntaxin.

POst hæc ad legitimam partium Orationis structuram & consecutionem revocabit singula: ostendendo qua regula syntaxeos, quælibet conjuncta vocabula pronunciata sint.

Instruet ergo pueros ad respondendum, declarans adjectivi nominis, aut Pronominis, aut Participii cum substantivo constructionem: similiter verbi cum nomine: Participii cum casu verbi sui: Supinorum & Gerundiorum in legitima junctura significationem: Adverbii denique cum verbo,

ut

ut prosperè redire: cum Nomine, bene potus: cum alio quopiam adverbio: ut verè Christianè. Idem faciet in conjunctionibus: demonstrans, quando & ubi aut attexant novam orationem superiori: aut conjungant similes partes, numeros, modos, personas, casus, tempora, aut quicquid præterea vel partium vel attributorum est.

CODICES EXCEPTORII.

OMnibus modis curabit Institutor, libellos exceptorios in promptu pueri ut habeant: in quos, quæ inter discussionem simplicium & conjunctorum, tum inter examen Syntaxeos acceperint, coniiciant.

Eosdem libellos, ceu Ephemerides & Diaria quotidiè inspiciet: atq; severe ut asserventur instabit discipulis suis: Facilius ut in alio quopiam delicto veniam, quam his aut deperditis aut neglectis, sese impetraturos persuasum habeant.

MEMORIA.

DIligenter pueri præcepta Grammatices & Syntaxeos: tum vocabula simplicia & conjuncta memoriæ mandabunt.

Jubebit institutor pueros singulis diebus, antequam sub noctem cubitum discedant: aliquid ut de lectionibus suis iterum atq; iterum recitent: quod

posterò die, tanquam depositum à memoria reposcant.

Inculcabit pueris, bonitatem & facultatem atq; adeò vim memoriæ: quod ea scilicet sit Thesaurus omnis scientiæ & cognitionis: Custos eruditæ doctrinæ: Subsidium præsentissimum in librorum inopia: decus & ornamentum sapientiæ: promptuarium & penus instruendi & asservandi multiplicem copiam bonarum literarum.

Inprimis autem exercendæ memoriæ pueri hujus Classis, & ediscendis iis, quæ reddenda memoriter sunt: utiliter & rectè insumant horam matutinam ab ingressu sextam: quæ quidem in hac Curia omni lectione penitus vacat: ob expositam, quarta Curiarum tabella, causam.

EXERCITATIONES.

HÆC ita introducta ad Institutionem hujus Classis; ut usu quoq; & exercitatione firmentur: faciet Institutor, ut quasi in rem præsentem deducat discipulos: non modò ad explorandum profectum horum: Sed etiam ut expeditos atq; in omnem partem promptos redditos, præparet ad grandiores, cæterarum Curiarum, doctrinæ satus. Probantur

bantur ergo nobis in exercitationibus ordinatim infra scripta hæc.

Jubeat Institutor unum è cætu surgere, eiq; proponat sive sententiolam, sive Periodum, ex iis, qui proponuntur libellis: quã puer, nemine interrogante, audientibus autem cum silentio & attentione cæteris universis: ab initio ad finem, nulla prætermissa nè minima quidem vocula, Analysi retextam, revocet ad excussas partes orationis, & partium singularum attributa. 1. Analysis.

Disputationes quoq; de loco introducentur: quarum concertatiuncula mirificum pariunt æmulationis studium. Magna enim ingenia gloria stimulat: quin etiam ignavum & jacentem hominem excitat & erigit. 2. Disputationes.

Provocandi sunt quoq; pueri ad Latinè saltem balbutiendum: Quod fiet, si Institutor formulas nudas & perbreves vernaculæ linguæ seu locutiunculas germanicas deiis libellis qui huic Curiæ traduntur, atq; iisdem noti & perspecti jam esse debent, latine efferre jusserit. Quam ad rem, & quo facilius conatus 3. Initia latinæ linguæ.

iste procedat: multa suppetent, ex Dialogis, quos antea Nomenclatori Iunii adjunctos diximus: & aliis item Erasmicis facilioribus qui similiter his præleguntur.

4. Integræ locutiones in flexæ.

Proderit hoc quoq; si jusserit Institutor pueros, integræ locutionis alicujus flexum calamo primum, post id recitando memoriter exequi: Quod quantum valeat, & quam promptos reddat pueros, usu experti sumus. Exempli gratia: Indicativo præsenti: Ego cum, quem dico, si volo, audio: Tu, cum quem dicis, si vis, audis: Ille, cum quẽ dicit, si vult, audit: atq; ita consequẽter.

Idem illud & Orthographiam juvabit: & expeditiores pueros ad pingendum reddet: & agiliores ad flexus verborum efficiet.

Quo facto, jubebitur puer memoriter locutionis per modos, tempora, numeros & personas inflexæ recitationem peragere.

Idem in nominibus fiet, ut conjunctum cum substantivo adjectivum quodcunq;, hoc est, sive Nominis, sive pronominis, sive Participij, similiter in cartã coniiciant: mox memoriter recitaturi.

Exempli gratia: Nominativo casu, hæc sentẽ-

ſentẽtia utilis & valde bona, inſtruẽs bonos mores, atq; ideò magnoperè probanda. Genitivo, hujus ſententiæ utilis & valde bonæ, inſtruentis bonos mores, atq; ideò magnopere probandæ: tum deinceps per reliquos numeros & caſus.

5. Recitatio eorum quæ audita ſunt.

Quoties pars aliqua Grammaticæ aut caput Regularum Syntaxeos, aut Dialogus, aut deniq; ſimile quid abſolutum fuerit: iterum & ſæpius ordine recitabunt, quicquid illud fuerit, pueri: quo firmius & ad perpetuitatem altius omnia infigant.

Erit idẽ linguæ procudendæ uſui, quo & expeditior & certior reddatur pronũciatio.

6. Interrogationis variatio.

In exploranda celeritate ingenii, & explorate conſtituendo de profectu in flexibus nominum & verborum: utiliter pueri, cum ante examina publica, tum in iiſdem interrogabuntur, non modo directe, ordiendo ſcilicet ab initio & ordinatim per tempora ac cætera attributa procedendo: verum etiam mutato varium ad modum ordine, ad perfectionem quandam peritiæ, quantam illa ætas capere poteſt, deprehendendam: Ac tum quidem mediocriter collaudandus puer, qui in hoc genere reſpondendi primas

tulit: atq; idem tanquam exemplum, quod intueantur et imitentur cæteri proponẽdus.

Mutatio autem sive varietas interrogãdi ita procedet: si aut promiscuè de attributis generum, numerorum & reliquorum accidentium quæsitum fuerit: aut si in conjugando potissimum, modo à mediis alicujus verbi, interrogationem deduxerimus, pergentes ad ejusdem verbi seu thematis initia, ac post id in extremis consistentes: Modo ab ultimis perrexerimus ad media, procedentes ad prima: Modo ab ultimis progressi ad media, tandem ad prima devenerimus: Modo deniq; ordientes ab extremis verbi, recurremus ad prima, & desierimus in mediis.

7. Præcepta. *Hæc in præsentia sufficere queunt, subjecta Institutoribus quarta Curiæ: ad diligenter & fideliter faciendũ officium suum Hoc tamen quasi Corollarium quoddam addiicere hactenus expositis visum:*

1. Ut gravitatem & severitatem humanitate inprimis, & comitate temperent & condiant.

2. Ne tenerã istam ætatem sollicitã habeant inculcatione difficilium rerum.

3. Ne

3. *Ne ad quemuis errorem protinus virgas & verbera ingerant.*

4. *Ne onerentur pueri Dictatis, quorum neq; intelligunt quicquam, neq; per ætatem intelligere queunt.*

5. *Si quid præscriptum in tabula, pueris describendum erit: Idilli nequaquam inter lectionem describent: potius iis horis quibus vacatio à lectionibus datur.*

6. *Ne Præceptores quidem ipsi lectionum & operarum suarum cursum, intempestiva præscriptione aliqua, sive impedient, sive interrumpent.*

7. *Curandum hoc quoq; ne obruantur pueri, aut fatigentur, immodicis Præceptis, lectionibus, exercitationibus.*

APPENDIX.

COdices exceptorios, in quos vocabula simplicia & conjuncta referunt pueri: sive, Ephemerides & Diaria appellare velimus: quotidie, si fieri possit, sua quisq; in Curia Præceptores inspiciant: Nec quenquam negligentius sese hac in parte gerentem excusatum habeãt neve quem impunitum dimittant.

DE

DE INFORMANDA ERV-DIENDAq; TERTIA CVRIA.

DEinceps quomodo in Tertiam Curiam, ex Quarta, suo tempore, hoc est, cognito profectu, translatos pueros tractari: quæve iisdem Institutio conveniat, expediendum.

Non modo enim, quæ antea didicerunt, quæq; ad hanc Classem afferunt, ea in hac, in memoriam ipsis revocabuntur: Sed etiam, quæ propter captus infirmitatem in præceptis Etymologiæ ac Syntaxeos, neq; accipere nec intelligere potuerunt, plenius tradenda erunt.

Ac præter id verborum & nominum, cum singulorum, quæ separatim considerantur: tum conjunctorum, hoc est, Orationis ipsius & phraseos uberiore copia instruentur.

Sed nos, quo certius & planius Institutionem qualem hujus Curiæ esse velimus, exequamur: retinebimus eum, quem antea observavimus admonendi modum: ita ut primum, quæ ad PIETATEM: Deinde quæ ad MORES: postremo quæ ad INSTITVTIONEM Tertiæ Curiæ attinent, ordinatim tradamus.

Pietas

1. IVbebuntur pueri, in quorum pectoribus, ista pietatis quasi arbos quædam adolescere incipit: alere & augere perceptam memoriæq; mandatam in Quarta Classe Catecheticam doctrinã, crebra sacrorum lectione librorum: eiq; operæ tribuere recitationem capitis è novo Testamento, partim mane, peractis prius ad Deum precibus suis: partim sub noctem, antequam ad capiendum somnum corpora sua componant.

2. Iisdem Evangelia Dominicalia, ut vocant, quolibet septiduo integra, cum interpretanda, tum ediscenda proponentur.

3. His addentur Psalmi breviusculi, ad eandem in hujus religiosæ curæ studio diligentiam confirmandam: quos similiter die Saturni, postquam Evangelia absolverint: memoriter lingua nobis vernacula recitent.

4. Inprimis admonendi erunt, de iis, in quibus consumi preces ipsorum matutinæ & vespertinæ debeant: non modo sese & studia sua, atq; salutem unà parentum: sed etiam Ecclesiæ & Reipublicæ conservationem prosperam, Deo quam attentissimè commendent: penitusq; persuasum habeant: talibus precibus prætermissis, se grande scelus com-

mittere: & infelicitatem in studiis universam, huic uni culpæ seu prætermissioni tribuendam.

5. Quæ de religioso & modesto incessu ad templum, & attentissime peragendis ibidem, quæ fieri debent & assolent, jam antea præscripta sunt: ea omnibus pariter Curiis communia existimari debent.

MORES.

1. INculcandum quotidie iisdem pueris, quorum jam anni procedunt, ab Institutoribus hujus Curiæ: remotam esse oportere omnem in incessu, habitu, cultu, gestu, voce deniq; atq; sono, cùm deformitatem, tùm rusticitatem.

2. Neq; vero satis est, reprehendere quæ notanda in moribus, aut etiam vituperanda sunt: nisi accesserit simul admonitio crebra, de Decoro puerili: de quo præclare præcipiuntur multa, & res est cognitione dignissima.

3. Excitandi sunt igitur, in quotidianis vitæ consuetudinibus, ad honestatem Morum, ad fugam scelerum & flagitiorum, ad conscientiæ innocentiam, ad probitatis studium, ad patientiam animi & corporis, ad laborum in studiis amorẽ, ad assiduitatem in officio, ad obedientiã parentibus & Præceptoribus præstandam, ad simplicitatem candoris, ad studiũ concordiæ & quietis, & cum silentio ut propria faciant.

4. Proderit ad eventum talium subjectionum demonstrandum, in medium afferre exempla eorum, qui observatione harum præceptionum, felicissimis à Deo ornati fuerunt successibus, ad spem scilicet similis fortunæ: Rursus quam graves Deo hominibusq; pœnas dederint contemptores & irrisores salutarium Præceptorum.

5. Ad ea igitur quæ præcipi & inculcari his pueris volumus, magnoperè opus est tribus potissimum rebus: JUDICIO Præceptoris, TRACTATIONE ingeniorum, DILIGENTIA inspectionis. De quibus singulis separatim annotare aliquid libet.

JUDICIUM PRÆCEPTORIS.

DIligenter videndum, quis cui assideat discipulus, in subselliis scholasticis.

Nonnunquam enim improbi, bonorum conjunctione emendantur.

Nonnunquam consortio improbitatis violatur integritas atq; modestia.

Nonnunquam peregrinantes in nequitia, honestate exempli revocantur in viam.

Nonnunquam scelestæ alicujus & flagitiosæ naturæ, inexpugnabilis est malitia & pravitas.

Nonnunquā denicq;, nulla equidē manifesta de causa, sed occulto tacitoq; naturæ sensu, alter ab altero abhorret.

MAgni refert videre, quo quilibet modo pueri tractandi sint: Felicissima enim sæpè ingenia, insciti a docentium corrumpuntur: quamobrē in tanta naturarum dissimilitudine arte opus est.

Quædam enim ingenia sua sponte officium faciunt: quod genus, ut optimum, sic rarissimum.

Quædam remissiora, & modo non abjecta, laude extimulata ad officium excitantur.

Quædam tardiora voluntate magis quam facultate commendantur: Ea igitur moderatione præceptorum paulatim excitatiora redduntur.

Quædam, si honesta condiscipulorum exempla intueri jubeas, non mediocriter moventur.

Quædam pudore, qui est justi probri metus, mirifice emendata trahuntur.

Quædam obiurgatione & increpatione severiore sed paterna tamen, meliora redduntur.

Quædam etiam ferociora interminatione pœnæ perterrentur: sibiq; à malitia temperant.

Quædam venia data erroris, Institutoris comitate & facilitate capiuntur.

Quædam, quod rarum tamen genus est, patientia præceptorum victa, franguntur.

Quædam denique servilia, castigatione virgarū & verberum reguntur.

Quædam

Quædam penitus à studiis abhorrentia & stupida, ad aliud vitæ Institutum transferenda.

Ad correctiones autem pœnarum cum descendendū & veniendum fuerit: omnibus modis providendum, ne sit pœna delicto gravior: neve in puniendo aut modum excedat Præceptor, aut animum suum expleat, aut affectibus, ut iræ, ut odio, ut cæteris item quippiam tribuat.

Deniq; ita hac in parte agendum, ne pueri, ut Fabius ait, qui nondum per ætatem literas amare norunt: easdem ante tempus odisse incipiant.

Quare paterno affectu, suæ, Institutores quiq;, Curiæ discipulos complectentur: semper memores, sequoq; pueros fuisse.

Itaq; nequaquam ad quemvis errorem virgas & verbera ingerent: ac potius comiter, nutricis exemplo, Præceptor insciitiam & infirmitatem puerilis ætatis ferat.

DILIGENTIA INSPECTIONIS.

ANtequam ordiatur lectiones suas & institutionem Præceptor: providendum eidem & observandum sedulo & accurate:

Ne imparati pueri à libellis, atro & calamis lectioni intersint.

Ne necessaria annotatu quibus inprimis co-

gnoscendis opus est: præter volare patiantur.

Ne animis absint, & cogitatione vagentur, ac quasi in alienissimis regionibus peregrinentur.

Ne garritu, nugis, risu, oscitantia, aut oculis vagabundis horam doctrinæ destinatam transmittant.

Ne aliud agant, hoc est, ne, dum grammaticis docendis occupatur Præceptor: pueri Ciceronem ediscendum, aut aliquid aliud libri alieni à re præsenti, in manibus habeant.

Ne simulatione studii, quasi toti essent in annotandis iis quæ dicuntur: ipsi, quod quotidie experimur, pingere, si Diis placet, aut aliud quippiam describere incipiant.

Ne, non requirente id nec postulante gravi & necessaria causa, multo minus non permittente Præceptore, à lectionibus absint: quando aut propter ignorationem eorum quæ tenenda & recitanda sunt: aut propter nondum absoluta scripta, quæ Emendatoribus suo & loco & tempore offerenda sunt: sibi meo tuentes, effugia & diverticula nullis nixa fultibus comminiscuntur.

Appen-

APPENDIX.

OMnium, quæ in quinta & quarta Curia de bonis moribus, de assuefactione sedula ad omnem honestatem officii scholastici, prolixè & luculenter exposita sunt: reminiscantur hujus Tertiæ pueri, de Institutorum subjectione suorum.

INSTITVTIO.

ITa tandem animo & vita constituti pueri: utiliter admoveri poterunt Institutioni. In qua quidem ordinatim perpendenda tenendaq; sunt ea, quæ sequuntur.

1. DELECTVS LECTIONVM.

QVÆ fructuose & commode in hac Curia proponi possint: ê tabella separatim de Institutione hujus superius exposita cognoscentur. Congruunt enim huic ætati: Compendium Vorstii ê Melanthonis Grammaticis concinnatum: Tum Epistolæ Ciceronis à Sturmio collectæ: itemq; Fabellæ Æsopicæ Ioachimi Camerarii: post id propter similem puritatem & castitatem sermonis latini, Dialogi Ludovici Vivis. Ac præter hæc Proverbia Solomonis, & sententiæ Syracidæ.

2. DOCENDI MODVS.

CVrandum non modo ut ediscere jubeantur, præcepta grãmatica pleniora, pueri. sed etiam

eadem

eademiſtaut lingua vernacula converſa intelligant: ne Pſittaci in morem voces non intellectas recitent.

INTERPRETATIO.

IN Traductione eorum, quæ de bonis latinis, bona germanica ſunt facienda: curabitur nequaquam ſemper verbum ut verbo reddatur, quod absurdiſſimum foret: ſed ut figuræ utriuſq; ſermonis inter interpretandum ſibi reſpondeant: ſenſus autem & vis in ſignificando ut maneat, conandum: atq; ut breviter dicamus, appendenda in interpretando verba, non annumeranda ſunt.

Interpretationem Magiſtri ſeu Inſtitutoris, pueri univerſi & ſinguli imitatione ſua ſubſequentur.

DISCVSSIO SIMPLICIVM VOCABVLORVM.

PEracta interpretatione revocabuntur ſingula ad diſquiſitionem, partim Etymologiæ ſeu partium orationis atq; attributorum in his: partim Syntaxeos.

EXECVTIO SINGVLORVM SEPARATIM.

1. AD Etymologiam pertinet, oſtendere pueris ſignificata vocabulorum propria atq; nativa:

tiva: Quibus scilicet res quælibet nomine suo appellantur: ut dolor, luctus, pomus, pyrus: ut quælibet sese in contextu obtulerint.

2. Post id Translata, in quibus ostendet Institutor: quomodo à nativa significatione, ad impropriam vocabulum deflexum sit: ut, num quid patri subolet? in Phormione: pro eo quod est, sentitne pater, rem decompacto, seu composito geri, Admonebitur puer verbum subolere à sensu corporis, seu ab olfactu, ad animum translatum esse: Idq; fieri, vel necessitatis causa, cum aliud non suppetit, ut gemma in vitibus & arboribus: quam necessitatem genuit inopia, angustiis cõacta: cum quod non habeas, aliunde sumas: ut gemmare vites, luxuriem esse in herbis, lætas segetes, etiam rustici dicere Crassus ait, in disputatione tertii libri de Oratore apud Ciceronem.

3. Synonyma, ut litera, epistola: domus, ades: scribere exarare.

4. Etymologumena seu conjugata, quæ ab uno orta varie commutantur: ut rego, Rex, Regina, Regius, Regalis, Regulus, Regula.

5. Relativa: ut dominus, servus: Patronus, cliens: Præceptor, discipulus: Magistratus, subditi.

6. Contraria, quæ adversa sibimet sunt: ut facilis, difficilis: suavis, insuavis: amicus, inimicus;

7. Æqui pollentia, ut omnis, nemo non.
9. Derivativa, sive Patronymicũ, ut Pelides, filius Pelei: qui est Achilles. Sive abstractum, ut ab adjectivo honestus abstrahitur substantivum honestas. Denominativum item, ut à lapis lapideus: Diminutivum, ut lapillus à lapide: Verbale, ut ab agere actio: atq; ita consequenter.
9. Dupliciter terminata: ut acer & acris: Equester & Equestris.
10 Plura significantia: ut puer, partim ætate puerũ, partim ministrum, partim filium denotat. Sic Vocabulum ratio, modo partem meliorem hominis significat: qua sapimus, intelligimus, meminimus, judicamus: partim causam rei alicujus: partim modum & viam peragendi.
11. Cum ea quæ pronunciatione conveniũt sed scriptura aliud significant: ut cadere, & cedere. Vel Pronunciatione & accentu differunt; ut cecĭdi à Cado: & antepenacutum cēcidi à Cado; vel cæteroqui differunt quantitate: ut malum priore producta, pro pomo: Et malum pro infortunio, priore brevi. vel orthographia aliud significant, ut calleo & caleo.

TRACTATIO CONIVNCTORVM SEV disquisitio Phraseos & locutionis.

1. Conjuncta appellamus orationē & phrasin seu locutiones: in quibus ostendendum puero, quam

ro, quam multiplex sit constructio vocabuli, cum diverso casu, propter diversa significata: ut convenire alicui, cum dativo, pro decere & aptum esse, seu congruere alicui. Rursus convenire aliquē, cum accusativo, pro compellare & alloqui: Tandem cum ablativo, convenire cum aliquo, quod significat paciſci. Interdum manet idem casus, diversa tamen significatione verbi: propter ea quæ uni et eidem casui adiiciuntur: offendere aliquē domi, pro reperire: offendere aliquem in via, pro incidere in aliquem: Et offendere aliquem, ſimpliciter pro movere alicui ſtomachum.

HVC PERTINENT.

2. NOminis unius cum diverſis verbis annotatus uſus: ut, Epiſtolam conſcribere, componere, obſignare, reſignare, afferre, reddere, accipere, conſcindere, mittere.

3. Verbi quoq; cum pluribus nominibus uſus: ut captare benevolentiam, prædam, auram popularem, famam in vulgus. Sic accipere literas, & accipere vulnus: & excuſationem facti & ſilentii: & beneficium ab aliquo: & hoſpites ac convivas: & nuncium rei lætæ.

4. Inprimis ſimplicis oblati & occurrentis fortè verbi compoſita diligenter pueris demonſtranda, non nuda illa quidem, ſed ſingulorū demonſtrato

usu in conjunctis seu locutionibus: Exempli gratia verbi Fero & plura sunt & elegantia composita cum præpositionibus: quæ secundum ordinem elementorum excutiet Institutor: ut Afferre interitū, Auferre aliquid secum, Anteferre se alicui: Conferre studia, operas, sumptum: Deferre nomen alicujus ad magistratum, Differre causam in aliud tempus: Efferre funus: Inferre injuriam, sic inferre cadaver sepulchro: Introferre lectum in Heautontimorumeno: Offerre se alicui, & offerre munus: Perferre injurias alicujus, Proferre in lucem, & proferre muros, Præferre aliquid alteri, Præterferre funus & minister Pone fert ensem domino suo: & Referre rem gestam: & Sufferre sumptus.

5. Observationis quoq; est verbum diversis casibus junctum, idem tamen retinere significatum: ut potior cum genitivo, quomodo Cæsar, totius Galliæ sese potiri sperant: cum Ablativo, potiri imperio.

6. Archaismi quoq; non prætereundi, qui sunt loquendi formæ, cognoscendæ propter antiquitatem, non imitandæ propter mutatam consuetudinem: ut in Andria Terentii, in Prologis scribundis operam abutitur, pro opera. In Phormione: functus adolescentuli est officium, pro officio.

7. Et Atticismi notandi similiter, quoties neutris & eorum vim habentibus, adjungitur accusativus,

vus, aut ejusdem speciei, ut in Andria, gaudere gaudium: In Enucho, ludere lusum: in Phormione servire servitutem: Aut cognatæ significationis, ut in Adelphis, olere unguenta: aut significationis non alienæ, ut apud Persium simulare Curios, vivere Bacchanalia.

8. Ordo in locutionibus quem natura quasi postulat demonstrandus pueris: ut lex primum suadetur, deinde rogatur, tum perfertur, tandem promulgatur, ut copia cuivis cognoscendi fiat: Rursus eadem pro re & tempore abrogatur aut antiquatur.

9. Contrariæ etiam locutiones notandæ: ut servare fœdera, violare pacta: sic colere studia, negligere literas.

10. Nomina etiam consideranda, quæ in utranq; hoc est bonam & malam partem ab autoribus usurpantur: ut ventus, populus, fortuna: Vnde sunt locutiones, uti secundo & adverso vento: Sic uti secundæ & adversa fortuna: Et populo item uti secunda & adverso.

11. Verba similiter utranq; in partem usurpata: ut benè audire, de quo existimatio & fama præclara est hominum: Et malè audire, de eo qui laborat infamia.

12. Synonymæ locutiones, ut ædificare domum,

exſtruere ades; ſic favere alicui, & bene velle alicui.

13. Verbum unum, integra locutione periphraſticè elatum: ut mori, commutare vitam cum morte, fũgi fato ſuo, excedere ê vita, migrare ex hominib9.

SYNTAXIS.

INde ab inquiſitione in cõjuncta de quibus modo egimus, pauca ê multis percenſentes: diligentius etiam in exigenda legitima conſecutione, & emendata ſtructura omnium partium orationis, Inſtitutor verſabitur: præſertim cum plenior Syntaxis pueris tertiæ Claſſis proponatur. Itaq; peracta omni diſcuſſione ſimplicium & conjunctorum: ad quærendum de Syntaxi accedens, interrogabit, cur hæc aut illa oratio latina ſit: cur hic caſus antecedat, ille ſubſequatur; quem quodq; verbum caſum & quare aſciſcat.

Etiam tentabit pueros, quærendis nonunquam iis, quæ minimè latina ſunt: quo certius peritiam regularum exploret: ut cum rectè dicatur, venio domum, venio domo: adjungat etiam ſitne rectum venio domi: atq; ita pueris errore deceptis, aperiat cauſam ejuſdem erroris, ut in ignoratione erudiantur.

REPETITIO.

MAgnoperè hortamur Præceptores, ut quantũ ſatis eſt temporis Repetitionibus tribuant:

inqui-

inquirendo in ea, quæ pueri in discussione & Syntaxi acceperunt: atq; quo certius & citius ad latinè loquendum exercitio Styli instruantur: ea percunctando exerceant, quæ in exercitationibus quartæ Curiæ, à tertio capite usq; ad finem exposita sunt: Quo diligentius in officio contineantur.

MEMORIA.

QVæ in ediscendis ad verbum quam plurimis quartæ Curiæ pueris subjecimus: ea & inculcari, & communia cupimus esse omnibus classibus: Ita quidem, persuasissimum ut sit, universis & singulis discipulis; tum demum certò se tenere aliquid, cum memoriæ mandaverint, & expeditè memoriter recitaverint.

Admoneantur pueri, vel potius penitus infigatur eorum animis, tria esse, quæ memoriam augeant & conservent: Sunt autem temperantia in cibo & potione: quid enim dissenti assidua voracitate ventres: quid etiam, qui guttura & fauces propetuo inundant, proficient unquam? Deinde Cervix & Cerebellum, ubi sedes memoriæ est, contra frigora probe munitum. Postremo crebra exercitatio, qua inprimis gaudet memoria.

EXERCITATIONES.

QVia exercitatio potentissimus modus est discendi: idcirco curandū ut ejusdē studio, fructum

ctum auscultationis pueri ferant, Probantur ergo hac in parte nobis:

Primum. Argumenta proposita simplicissimi cujuspiam brevissimiq; epistolii: caq; non longe petita: sed pro re nata, ex occasionibus sumpta eorum, quæ multa & varia quotidie in hominum vitam & casus incidunt.

Jubeantur pueri, primo hoc conatu pauca scribere, caq; emendatè & latinè: ne ipsi semet fatigantes prolixitate, cum tædio absolvant scriptiones.

Proderit hoc quoq; ut ad similitudinem & imitationem epistolij cujuspiam Ciceronis scriptū, aliquod componant: ut in dissimili negocio, similis tamen sit loquendi ratio.

Juvabunt etiam conatus puerorum ad latine loquendum & scribendum, conversiunculæ latinæ & germanicæ permutatis vicibus institutæ.

Convertent autem in vernaculum sermonē modo fabellam, modo sententiam aliquam, modo deniq; epistolam post interpretationem Institutoris: qui hoc pacto certius perspiciet, rectè ne an perperam, quæ interpretatus fuit, pueri intellexerint.

Interdum aliquid eorum, quæ nondum Institutor interpretatus fuit: similiter transferent in germanicum.

Etiam

Etiam de propositis germanicis periculum faciant pueri: ad explorandum peritiam latinæ linguæ suam, tum ad edendum specimen profectus sui, cum emendatè scribere tentabunt.

Omnino autem adjuvandi erunt comiter in figuris utriusq; linguæ exprimendis: ne aut ingredientem per vestigia vernaculi sermonis latinitatem comminiscantur: aut verbum de verbo germanice reddentes ex latino, absurdissimi reperiantur. Exempli gratia, in sententia Livii, Qui nec ipse consulere, nec alteri parere scit, cum extremi judicii virum: hîc ridiculus puer fuerit, si verba in fine sententiæ ita efferat scribendo: Der sey ein Mandes letzten Gerichts: *cum sententia poscere,* der hatt weder Witz noch vorstandt bey sich. *Ita fiet ut utriusq; linguæ figuræ sibi respondeant.*

Pleniorem autem compositionis epistolaris formam præscribemus postea pueris secundæ classis. Hoc autem loco quia primulum Tertiani isti initiis styli admoventur, longiores esse nolumus: cum nulli usui adhuc quidem, prolixior præceptio esse queat.

Interim simul jubebuntur latinè loqui: quod etsi initio grave illis accidet: tamen usu facilius reddetur: & ipsi diligentius consignabunt figuras & formas loquendi: Aut consignatas antea, ex

codicibus exceptoriis curiosius conquirent: præsertim cũ non impune, laturos se sciãt: secus si fecerint.

Ostendet Institutor puero scholastico latinè loquendum esse: quia præcepta sine exercitatione nihil valent: tum quod studiosum bonarum literarum uti decet erudito sermone.

EMENDATIO.

IN emendandis puerilibus scriptis, si usquam, hîc certe magna opus est comitate, dexteritate & tolerantia: ne ut quidam assolent, qui sese pueros fuisse jam dudum obliti sunt, errores puerorum, trucibus oculis, torva fronte, & vultu minante malum exagitant.

Qua importunitate hoc efficitur: ut despondeant animum pueri: & de omni meliore successu desperent: atq; infaustum execrentur laborem.

Manifesta tamen Orthographiæ & Syntaxeos vitia, dissimulari nullo modo debent: nam sic confirmarentur nimium in errore pueri.

Etiam ingredientem, ut paulo ante diximus, per vernaculi sermonis vestigia latinitatem, removebit à pueris Emendator: & quomodo proprie, perspicue et diserte hoc aut illud sive latine sive germanice enunciari potuerit, aut debuerit, mõstrabit.

Ad reliqua, quæ mediocriter tolerari queunt, connivebit: nonnunquã studio pueri collaudato: ut ille

ut ille in officio & labore scribendi contineatur.

Omni ratione curandum, ne à grandioribus discipulis emendata scripta, Institutori, hujus curiæ pueri, denuo emendanda offerant. Quid enim commodi inde auferre queat puer, vel quid potius non incommodi? cum neq; Emendator quantum usu præceptionis & regularum processerit puer intelligat: neq; pueri errorum à grandioribus admoneantur: uterq; vero hoc est & Emendator, & puer, miserè decipiantur, & sibimet ipsis egregie imponant. Vt ne addam grandiores ipsos, emendandis minorum scriptis, sæpè turpiter allucinari.

Inprimis autem publice emendabuntur scripta, si quoquomodo fieri potest; quia ex aliorum errore, suum corrigere, præclarum est: Deinde negligentiores qui sunt, ad majorem diligentiam excitantur. Tum unus quisq; æquiore fert animo alium, si erraverit, exagitari quam se ipsum. Postremo nemo quantum profecerit scire potest, nisi publicum extet testimonium.

Jubebuntur pueri, mendarum quas sustulerit emendator, diligenter meminisse ne: in eadem errata denuò incidant.

Atq; hæc utiliter & fructuosè, in Tertia Curia Instituenda, servari & posse & debere judicamus.

CVRIA SECVNDA.

VEniamus nunc' ad Curiam ſecundam, quæ plus requirit laboris & operæ: quippe quæ primæ illi & ſummæ eſt proxima: ejuſq; continet ſive plantaria, ſive ſeminaria. Itaq; ſolidiora ibi omnia egreſſis è Tertia traduntur: & ſuper firma ſatis fundamenta jacta ea extruuntur, quæ ad perpetuitatem durent. Nam & Elementis græca hi pueri linguæ admoventur: & rationem ſcribendorum carminum addiſcunt: & artem Grammaticam omnibus ſuis partibus expletam & cumulatam abſoluunt: & Ciceronis Epiſtolas, ut vulgo vocant, Familiares, tum Terentii Comœdias & Virgilii Bucolica, ſimulq; aliquid græcorum ſcriptorum prælegi audiunt: atq; ut breviter dicam, robur in hac Curia tandem aliquando diſcipuli facere incipiunt: in primis quidem ii, qui ſuperioris ordinis ſunt. Sed revocemus, ut hactenus in inferioribus factum fuit Curiis, præceptionem univerſam, ad PIETATEM, ad MORES, ad INSTITVTIONEM.

PIETAS RELIGIOSA.

PRima igitur Cura Pietatis erit: rei unius omnium erga Præpotentem Deum Trinum & Vnum

Vnum, sanctissima, maxima & præciosissima: qua quidem remota, non modo Prædicabile, aut Commendabile in hominum vita nihil relinquitur: sed etiam ea quæ dicitur Vita, Mors est.

Itaq; præter Catecheticam doctrinam, quam secum hi pueri è tertia Curia afferunt: imbuentur scriptis: quæ præcipuas materias, & locos Religionis Orthodoxæ complectuntur. Quo in genere Neandri libellus nobis probatur.

Prudentii quoq; selecti Hymni, in nostro ludo retenti: & ad explicandum instituti: utiliter hisce proponentur: unà cum iis hymnis, qui libellis Psalmorum adjuncti sunt: quiq; cæteroquin in Ecclesia decantantur.

Inprimis de interpretatione diligenti Institutorum exactissimè & cognita habeant & memoriter recitare norint, Symbola Dvo: *Vnum quidem à* Synodo Nicena, Nicenvm *appellatum: Alterum vero* Divi Athanasii, *vulgo* Athanasianvm *dictum.*

Concionum quas diebus, quibus Christiani conventus habentur, in templo audiunt, capita & doctrinas præcipuas, domestico studio, scripto comprehensas, postridie Institutoribus offerent. Ita & attentius audient docentem de suggesto: & plus in doctrina salutifera Religionis proficient.

Assuescant veras de rebus habere opiniones: ut tales quasq; existiment, quales ipsæ sunt: neq; vulgi, multicipitis bestiæ, & magni erroris Magistri fraudibus ducantur.

Prodest autem instrui ætatem istam in corruptis sententiis: quia assuefactio ista in adolescentia facilior accidit: tum ad judicandum de vero & necessario delectu rerum mirabiliter conducit. Præterea quæ hoc pacto, id est maturè percipiuntur in reliquam vitam ad perpetuitatem durant: quæ res, ad veram, græco verbo appellatam Calocagathiam, seu Honesti & boni studium, maximum adjumentum est: præditum scilicet esse syncera notitia de rerum existimationibus: ea uti bona putemus, quæ re ipsa sunt talia. Numerantur autem in rebus maxime expetendis Pietas, Virtus, Eruditio, Sapientia, Honestum: Contra, mala, quæ vere sunt mala, ut superioribus adversa, Impietas, Vitium, Imperitia, Stultitia, Turpe. Huc pertinet ne mala præferamus bonis: ne tenuibus rebus quasi magnis capiamur. Ne preciosa tanquã vilia despiciam⁹, ne vituperem⁹ laudanda, neve laudem⁹ vituperãda.

MORES PROBATI.

Cum sint, ut fermè in omnibus accidit Curiis, Secundani in tres digesti Ordines: quorum unus est Superiorũ, qui jã annos aliquot in hac Classe desudantes, quotidiè ad Primam et supremã illã

aſpirant: Alter Mediorũ, qui ſuperioribꝰ illis, quos diximus, interjecto tẽpore ſuccedunt: Tertius & Poſtremus illorum qui recens in Secundã Curiã traducti ſunt: Par eſt univerſos & ſingulos intelligere quo pacto in omni vita & moribꝰ, conſtituti eſſe debeant. Inprimis tamen Inſtitutores impulſu & hortatione ſua inſtabunt ſuperioribꝰ: ut obedientia & parendi ſtudio, quo propius abſunt à prima claſſe, optimã erga ſeſe Præceptorũ voluntatẽ augeãt: & quo annis ſunt auctiores, omnibꝰ modis laborandũ ſibi eſſe inielligant: benevolentiam Inſtitutorũ uti conſervẽt incorruptã: atq; hoc ſuo exẽplo cõmilitones cæteros, ad ſummã Obſervãtiæ & parendi curã ſedulitatẽq; in diſcendo excitẽt: neve ulla ſua cõtumacia, impudentia & negligentia, animos eorũ à ſeſe alienent: quorũ fide & labore ſibi in proſequẽdo urgendoq; curſu literarũ, unicè opus eſſe ſentiant.

Creberrimè autem inculcentur Secũdanis iſtis, verſus Fabriciani:

Deniq; nil facias, quo lædi fida Magiſtri
Mens queat: aut culpa tardior eſſe tua.

Intelligãt iidẽ, ſibi non fruſtra, nec audiendi tantũ cauſa proponi libellos de Ciuilitate Morũ: itẽq; præcepta honeſtæ vitæ Iſocratis, & caterorũ Græcorũ: ſed ut tales evadant, quales Libelli iſti requirunt.

Perſuaſũ habeãt, in omni animi cura et cogitatione propoſitũ ſibi eſſe ſtudium, reſpectum, atq; curã

Decori oportere quod in his potißimum adoleſcentulis eluçere debet: ſive ſecum agant quid: ſive cum aliis ſint.

APPENDIX.

QVæ *Inſtitutoribus Tertiæ Claſſis, ſupra poſt expoſitos mores, quos in illius pueris requirebamus, præſcripta ſunt tria potißimum capita: de adhibendo* JVDICIO *in conjungendis ſcholæ diſcipulis: tum de* TRACTATIONE *puerorum dextra & commoda: Poſtremo de* OBSERVANDIS *iiſdem, quo ſe pacto gererent in auſcultando & attendendo: ea igitur optamus & cupimus multo diligentius exerceri in hac ſecunda Claſſe: quo capacior illa ætas doctrinæ eſt: & ſtudio majore Inſtitutorum indiget: & ſpes quoq; major de iiſdem jam pridem animo noſtro præcipitur: fore quales maximè expetimus: & quia deniq; ut antea diximus, propius à prima Claſſe abſunt.*

INSTITVTIO.

QVoniam *omnium eruditorum judicio, & longo temporum uſu, in bene conſtitutas ſcholas, introductæ ſunt veterum utriuſq; linguæ Autorum interpretationes, ad eximia incrementa procuranda diſcipulorum: Idcirco nos quoq; adoleſcentulos hujus Curiæ, ad pleniorem conſpectum litera-*

literarum productos, jamq; eruditis scriptorum veterum explicationibus admotos: exquisito docendi tradendiq; genere accuratissimè instrui cupimus: quemadmodum quidem de peritia & fide, doctissimorum hominum, qui huic Curiæ præfecti sunt, duorum, nequaquam dubitamus.

Sed quia & Amplissimus Senatus & officii nostri ratio à nobis postulat: modum docendi, in hac quoq; Curia, qui utiliter teneretur, ut præscribamus: pergamus sanè ut cœpimus, in bona spe, si rationes à nobis expositas Institutores sequi voluerint: cum maximo discipulorum emolumento id futurum. Et quoniam, ut initio Curiæ hujus perscripsimus: Ciceronis, Terentii, Virgilii & Isocratis scripta iisdem proponuntur: idq; proximè quidèm & secundum Grammaticæ Græcæ Elementa: Latinæ autem integram Etymologiam, Syntaxin & Prosodiam: revocabimus præceptionem tradendi singula nostram, ad ordine expositas Secundæ Curiæ lectiones.

LINGVA GRÆCA.

VTinam ad communicandum, in tradendis Græcis considerationes nostras, Chalcographo nostro suppetiissent Typi Græci: quos quidem etiam in prioribus chartis desideravimus: idq; eo

majore cum molestia, quòd una sæpe Græca vox, est instar multarum interpretationum, verbosè & fusè quippiam enarrantium. Omnia certè & syncerius, & commodius, & fusius deniq;, quæ tenenda in hoc genere judicaremus, intelligi potuissent: cum ad elementa græcæ linguæ tradenda, tùm ad interpretanda veterum scripta græca, & enodanda eadem, atq; exemplis, quæ præceptis lucem admovent, illustranda Sed quia facultatem hanc omnem, Græcorum nobis inopia Typorum eripit: exponemus nihilo tamen minus latine, quid rectè & utiliter fieri oportere censeamus: in omni tam latinæ quam græcæ explicationis forma. Quomodo autem, id ipsum quod fieri oportet, exerceri & absolvi debeat: hoc est modos & vias exequendi præscripta: itemq; præceptionum exempla: ea omnia cognoscere volentibus, suppetent è tabulis græcæ linguæ nostris, ante sedecim annos in Germania à nobis editis; Ad quarum Commentarios remittemus sive Institutores, sive discipulos: ut cumulate satisfaciamus officio nostro.

INTRODVCTIO AD GRÆcam Linguam.

PAulo ante diximus, secundæ Classis pueros, in tres distingui ordines: quorum unus est Superiorũ: qui quotidiè ad primã Curiam aspirant. Alter Mediorũ: qui superioribus interjecto tempore

succedunt.

succedunt. Postremus Recentium illorum qui modo in Secundam Curiã translati sunt. Atq; hi quidem penitus ignari Græcarum literarum, deducentur primum omnium ad degustandum Græca, introductiuncula quam brevissima: è qua & literas græcorum, tum earundem pronunciationem elegantem ac sonoram, deniq; figuras majusculas & minusculas, & quid quælibet collatæ ad latinas literas valeant, addiscant.

In quam rem præterito superioris anni autumno, necessariã & utilem operam dedit, doctissimus Vir Thomas Hildendorpius, Conrector Scholæ: ut ea quæ modo enumeravimus, accommodatissima, ad puerilem intelligentiam, præparatione quadam complecteretur: ad eamq; tradendam, quadrantem horæ ordinariæ, antemeridianæ nonæ, postremum sumeret. Itaq; hæc elementa omnino in nostro ludo retineri, atq; si opus fuerit, etiam augeri volumus.

ORTHOGRAPHIA.

COnsumitur verò ista præceptio (ut ejus tantũ summam perstringamus) in iis quæ sequuntur: sunt autem.

LECTIO GRÆCA.

IUbentur enim simulatq; notitiã & recitationẽ Græcarũ literarũ sibi pueri comparaverint: Capita Pietatis Christiãæ græcè pronũciare, grecorũq;

una lectionem Evangeliorum peragere: eo consilio ut ad oris & vocis sonum elegantem assuefiant pueri: atq; ab omni deformitate & vitiis, quæ multa & varia inter pronunciandum incidunt, vindicentur.

SCRIPTIO GRÆCA.

PRæcepta etiam perscribendi & exarãdi Græca, in ea quam memoravimus introductiuncula, comprehensa docentur pueri. In quo conatu, capita Catechetica, & Evangelia Græca describentes: non modo literas probe pingere, sed etiam quæcunq; scribunt emendatè exarare discant, de emendatione hujus Institutoris sui, cui corrigendæ scriptiones offeruntur.

APPENDIX.

QVæ ad præcepta Orthographiæ, tum ad partitiones, ad subdivisiones, ad transformationes inter sese literarum, itemq; ad venustatem scripturæ, fugiendaq; in exarando, vitia pertinent: Ea quantum initia hujus institutionis postulant, è tabulis Orthographiæ nostris assumi poterunt: multa etiam ex iis utiliter & necessario huc referentur; quæ in quintæ Classis pueris recte formandis præcepimus.

PRO-

PROSODIA.

PRoximus his locus est Prosodiæ: quæ in sæpius nominata introductiuncula tantum ad pronunciandum & legendum accommodatur: non ad scribendum versus. Itaq; perstringuntur breviter species Prosodiæ quatuor; è quibus prima est Tonorum, qui sunt modulationes vocum: altera, temporum: quæ sunt spacia seu moræ pronunciandi: tertia spirituum, qui sunt notæ crassioris & exilioris soni: quarta Passionum, quæ sunt notæ aut intelligentiam instruentes, ut Apostrophus: aut sensum distinguentes, aut indicantes deniq; consentaneam pronunciationem, ut subdistinctio, itemq; subunio.

ETYMOLOGIA.

HIS elementis informati pueri, adducuntur paulatim, ad partes Orationis Græcæ, inprimis tres, Articulorum Nominum & Verborum: Quorum omnium flexus exactè & promptè perdiscunt: idq; tandiu, donec ad finem perductus Metzleri Grammaticus libellus Græcus, qui cæteroqui Secundæ Curiæ proponitur, ab initio inchoetur: ut plenius omnino, in universis orationis Græcæ partibus, pares cum reliquis commilitonibus suis progressus faciant.

Ad confirmandã autem peritiam flexus Nominum & Verborum, magnoperè prodest, proposita ab Institutore utriusq; partis exempla calamo exequi: quæ postea Institutor sibi reddita corrigat.

Rationis bonæ etiam hoc est, quo expeditiores evadant pueri: exempla proponere modo Nominũ, partim unius, partim plurium: sive disparatorũ: sive conjunctorum ut adjectivi & substantivi: modo verò Verborum, unius aut duorum: modò deniq; integræ locutionis, sed tum potissimum, cum interpretationibus græcis admoti fuerint. Jubeat hæc igitur ita calamo exequi Institutor: ut latina singulis græcis subiiciant:

Hoc pacto certius observatam à pueris cum elegantiam in pingendis literis explorabit: tum observatam quoq; Orthographiam perspiciet.

Atq; tum demũ quæ ita inflexa atq; in cartas conjecta obtulere, memoriter recitari curet.

Jubebit idem, si singula singulis exempla proposuerit: permutare flexus, cùm in exarando, tùm pronunciando & recitando.

A partibus declinabilibus, transitus tandem fiet ad reliquas Indeclinabiles.

Exempla autem declinandi conjugandiq;, suppetent ex Evangeliis græcis, ex præceptis Isocraticis, tũ aliis scriptis quæ subinde cũ Isocrate cõjungẽtur.

GRÆ-

scriptorum.

ASSumentur non modo ad certiorem partium orationis singularum notitiam, sed etiam ad ipsius græcæ linguæ peritiam paulatim conciliandã Primũ sententiolæ solutæ & ligatæ orationis: tum dicta septem sapientum, ut à levioribus initiis progressio ad majora fiat: Postea enim addi possunt Isocratis præcepta, Pythagoræ carmina, Phocylidis versus, Fabellæ Æsopicæ breviores; quorum omnium cognitione ad decus & honestatem ac probitatẽ morum instrui queunt pueri, in hac incuntis ætatis insciti, & prono maximeq; lubrico ad peccandum lapsu. Post id majoribus & solidioribus admovebuntur. Neq; enim sua facultate, sed discentium utilitate metiri Institutores ea, quæ huic ætati proponenda sunt, oportet. Rerum enim natura, ut sapienter Rodolphus Agricola scribit, sic sese habet: suis cuncta ut colligenda gradibus sint: atq; ab infimis, per media, summa sequentem vestigia: neq; præpropere festinantem, magna quandoq; felicitate, pariq; securitate pervenire liceat.

INTERPRETATIO.

PRimũ omniũ in Græcis convertendis, Institutor, vicinã quandã, & quã minimè longe abductam,

ctam, nec ad ostentationem, aut difficultatis, aut ingenii sui, compositam interpretationem meditetur.

Deinde ordinem naturalem verborum, quantum quoquomodo figura sermonis Graeci patitur retineat: ut ista observata facilitate, pueri eo libentius & auscultent & discant.

Tum quantum utriusq; linguæ proprietas admittit verbum de verbo exprimere studeat: memor se adolescentulos docere: tantum abest, ut integra incisa, aut membra, arripere & transferre properet.

Incidit autem, ut integrum seu membrum seu incisum: nequaquam ad verbum, sed integra phrasi latina reddendum sit. Quod quale sit, & quomodo præstandum; de nonagesima sexta tabula, quæ incidit in locos Grammaticæ Exegeticæ, in Commentariis nostris, perspici potest.

Hoc ita peracto, singuli pueri interpretationem subsequentur Institutoris sui: Vitia autem in recitando textu, & pronunciandis, cum literis, tum syllabis & dictionibus, accuratè & studiosè emendabuntur.

DISCVSSIO GRÆCARVM VOcum simplicium.

Inter-

INterpretationi mox adiungatur vocum simplicium diligens & accurata enodatio. Quæ complectitur in primis declarationem singulorum Vocabulorum, secundū propriam significationem & diuersam seu uariam. Secundo explicationem ueri usus vocum in oratione soluta & ligata. Tertiò studium comparandi copiam quandam selectorum verborum, quibus ad dicendi & scribendi facultatē opus est. Quartò curam discernendi poëtica vocabula à solutis: ut, κήρυξ præco, soluta orationis uox est. βρίμπνος apud Nazianzenum, & ἀσυβώτης apud Homerū ligata. οἰνοβαρὴς ebrius, liberæ orationis vocabulum est, οἰνοβαρεῖων numeris astrictæ. Quintò expositionem figurarum dictionis, vt τὸνομα pro τὸ ὄνομα nomen. θεοειδὴς, pro θεοειδὴς diuinús. τὸπος. pro τὸ ἔπος verbum: quæ figura synæresis latinè contractio appellatur. Item κάββαλε deiecit pro κατέβαλε per ἀρτισοιχον siue literarum permutationem. Item. δῶ pro δῶμα domus. Hom: ἔνι pro ἔνεσι σοὶ δ' ἔνι μὲν μορφὴ ἐπίων, ἔνι δὲ φρένες ἐσθλαὶ. Tibi vero ineſt species Verborum h. e. eloquentia: ineſt etiam mens bona, seu prudentia per apocopen. ἄνεσαν pro ἀνέστησαν surrexerunt per syncopen: Sextò toni seu accentus ratione in unaquaq; dictione

continet, quæ partim regulis, partim usu & obseruatione constat. Septimò dialectorum varietatem ἡ θάλασσα *mare, communis linguæ,* θάλαττα *Atticæ proprietas est.* συμφορὰ *calamitas, communi lingua,* ξυμφορὰ *Attica dialecto.* ἡδὸς *dulcis lingua communi,* ἁδύς *Dorica effertur:* ὅμοιος *similis comuni,* ὥμοιος *Aeolica notatur.* μαθεῖν *discere communiter,* μαθὴν *Aeolicè profertur.*

DE CONIVNCTIS ET PHRASIBVS.

SImplicium vocum interpretationem sequitúr coniunctorum phrasiumq; expositio euidens & perspicua. Non enim temerè coniungendæ sunt voces, neq; quæuis usurpandæ, sed artificium uerbis & phrasibus omnis nostra contexenda Oratio. Quo quidem in genere poêtica accuratè seruanda sunt ab Oratorijs, cauendumq; ne promiscuè his utamur. πόλεμον πολεμεῖν *bellum gerere, phrasis solutæ orationis est:* πόλεμον πολεμίξειν ἤδε μάχεσθαι, *vel* ἄρεος ἔργα διώκειν *poêtica* ἐμπόιειν πόλεμον *inferre bellũ, phrasis soluta est:* ἱστάναι φιλόπιδα πολυᾶικος πολέμοιο *astricta muneris.* διαμάχεσθαι *pugnare, soluta phrasis est.* πονέεσθαι κατὰ κρατερὴν ὑσμίνην *poêtica.*

RE-

Qui ordo in tradenda doctrina, explicandisq; artibus, aut bonorum autorum scriptis seruatur, idem etiam in repetendo teneatur: ut inprimis interpretatio exigatur, tum uoces præcipuæ, quarum uis aliqua & usus est, inculcentur. Tertiò sententiæ & phrases insigniores annotentur, & in locos tanquam in classes referantur, unde tanquam ex penu depromi, quoties scriptum aliquod componendum est, copia uerborum & sententiarum possit. Huic curæ & exercitationi tantum temporis impertiendum est, quantum utilitatis quæ inde capitur, magnitudo postulat. Infrugifera enim omnis est lectio, nisi aliquid certi auferatur, quod uel in memoriæ thesaurum reponatur, uel locos communes asscribatur.

DE THESAVRO RERVM, memoria.

CErtum est tantum unūquemq; didicisse, aut profecisse, quantum memoriá tenet & proferre, quoties res postulat, potest. Diligenter itaq; ea exercenda est, nec ulla dies relinquenda, qua non aliquid memoriæ tradatur. Tria autem sunt potissimū

quæ memoriam non ſolum excitant, ſed etiam augent & firmant Primum labor & diligentia. Cætera enim ferè minuuntur uſu aſſiduo: hæc vero quo magis intenditur & excolitur, eò fit melior. Dent igitur operam præceptores, ut ex ſingulis lectionibus excerpant, quæ diſcipulos ediſcere velint, eaq; ab iisdem etiam exigant. Diſcipuli vero uſu frequenti ediſcendi, repetẽdi, & reddendi ea, quæ didicerunt, ſeſe exerceant, tantumq; conſecutos ſe eſſe ſciant, quantum vel pronunciare memoriter, vel promere ex tabulis ſive locis ad eum uſum comparatis, ſciunt.

PRONVNCIANDI RATIO.

HÆc vero ut clara, perſpicua, & diſerta ſit, curæ magnæ eſſe debet. Si quod enim decus eſt, quod ornat doctum hominem, ſermo decorus eſt, aptéq; enunciatus. Quocirca ut in recitatione quacunq; conveniens corporis motus, geſtus, vultus, ac conformatio vocis adhibeatur, opera danda eſt.

EXERCITATIONVM VSVS.

EDucandi ſunt in hac decuria diſcipuli ex angustiis, quaſi in liberiorem campum, nec ſolum argumenta illis dictanda ſunt, quæ è germanico in lati-

latinum vertant, sed è latino etiam in germanicũ, narrationem, aut locum aliquem in autore quopiam transferant. Nec his contenti ad græca etiam vertenda animum adiiciant. Quod duplici modo fieri debebit: uno quidem, ut hypothesin aliquam ex lectione quotidiana decerptam, præceptor suppeditet, eamq; græcis verbis ac phrasibus eius autoris, unde sumta est, interpretari iubeat. Altero, ut locus quicunq; è græco autore, qui in manibus est, in latinum transfundatur.

Eadem cura in scribendo carmine adhibenda est, ut varietate quadam iucunda discentiũ ingenia excitentur, & facultas utriusq; orationis liberæ & numeris adstrictæ comparetur.

Inter hypotheses huiusmodi numero etiam gnomas & chrias, item methodicas explicationes secundum usitatas quæstiones, quæ in dialectica exponuntur. Etsi enim in hac decuria perfici hæc exercitationis genera non possunt: incoari tamen oportet, & informari, ut in sequenti magis perpoliri queant.

Nulla autem exercitationis pars penè fructuosior est, quam quotidiana latine loquendi consuetudo. Hæc enim quamvis initio non omni ex parte expedita sit: tamen usu diuturno facultatem loquendi

quendi gignit & auget. Non igitur committendum, vt inter se, aut cum præceptoribus loquentes discipuli alio idiomate quam latino, animi sui sensa exprimant, atq; in hac exercitatione metu animadversionis contineantur.

CVIVSMODI EMENDATIONIS GENERE VTI IN HAC SECVNDA decuria conveniat

REquiret emendator in hac decuria non solũ sermonem grammaticum, hoc est emendatũ, proprium, & perspicuũ ad regulas Orthographiæ, etymologiæ, syntaxis, & prosodiæ conformatum, verum etiam, elegantem, & ad consuetudinem, exemplaq; eorum, qui purè politeq; scripserunt, accommodatum. Phrases autem requiret potissimum ex lectionibus eorum autorum, qui præleguntur. Nec interim respuat alias, quæ bonæ notæ sunt, & usu receptæ. Tum ad collationem etiam verborum concinnam, & compositionem aptam sibi commissos discipulos hortabitur. Ad hæc ut distincta eorũ sit oratio commatis, colis, & periodis elaboret ac nitatur.

Vtra autem ratio corrigendi utilior sit, publica an privata, in eo variari inter doctos videtur.

Sed

Sed præferenda est in hac decuria potissimum ea forma, ut separatim uniuscuiusq; scriptum inspiciat, iudicet, & corrigat præceptor, suaq; manu errata asscribat. Ita enim commata, cola & singulos penè apices rectius introspiciet, manumq; suam testem perpetuam post se relinquet. Operosum est hoc quidem, sed quia exercitationis præcipua & optima pars est, utilitatis magnitudine molestiam omnem compensat.

DECVRIA PRIMA

EXcipit hæc classis adolescentes grammaticæ, & dialecticæ doctrina liberaliter institutos, atq; aliquo iam usu latini & græci sermonis instructos. Tum religionis veræ & morum cultu quasi quodam pietatis & humanitatis cibo imbutos. His igitur initiis positis, contendere rectis studiis ad maiora debent. Quo deo facient firmiore animo, si viam prospexerint, qua progredi absq; salebris queant. Nihil enim possunt studia perveniendi aliquò, nisi illud, quod eò intendas, ferat deducatq;, cognôris. Erunt igitur huius classis adolescentibus proposita media eadem, quæ & superioum classium fuerunt, sed altiora aliquanto, propiusq; ad finem studiorum, solidioremq; eruditionem adducentia.

Pri-

Primum est cælestis doctrinæ cognitio, quæ fundamentum omnis salutaris scientiæ atq; sapientiæ iure omni habetur. Imbuti igitur iam catechesi, Symbolis, & psalmis quibusdam huius decuriæ discipuli, uberiorem theologiæ scientiam è fontibus Biblicis hauriant, & singulis diebus caput unum, matutino tempore, legant latine, vesperi vero germanicè. Et quantum conniti animo possunt, tantum faciant, ut summam capitis comprehendant, & præcipua quædam membra excerpant, memoriæq; mandent.

Psalmos præceptorum iudicio selectos ediscant, & quotidie recitent, ut & Deo laudem debitam tribuant, eiq; salutem Ecclesiæ & reip. commendent, & seipsos etiam erudiant, & ad cultum veræ religionis exerceant.

Novi vero testamenti conciones græcè diebus dominicis, & alijs, quibuscunq; à cæteris studiis vacabit, cognoscant. Ad quam quidem lectionem nõ absq; fructu magno commentarium seu hypomnemata Victorini Strigelij adiungent: unde & argumenta singulorum capitum, & membra cum Grammaticæ & Dialecticæ mediocri evolutione percipient.

Post Biblia utilissimus est Melanchtonis liber

ber locorum communium, vel si magis fortè placet, compendium Heerbrandi. In utroq; enim & methodo perspicua, & orationis genere puro partes Christianæ religionis exponuntur atq; declarantur: tum ad iudicandum controversias, & ad disputandum de dogmatibus Ecclesiæ utiliter lectores instruuntur.

Addi his non incommodè poterunt orationes aliquæ selectæ Basilii, & Nazianzeni, vel Chrisostomi seperatim ad hunc scholasticum usum, cum interpretatione editæ. Inde enim quæ Ecclesiæ veteris doctrina fuerit, intelligi potest.

Concionum vero publicarum imprimis attentos sedulosq; auditores se se præbeant, ex quibus praxin quandam totius doctrinæ Biblicæ discent, & artificium simul rectè tradendi religiosa dogmata cum ipsa religionis doctrina comprehendent. Quo quidem in genere operæ precium est, vel calamo statim inter auscultandum partes, singularumq; partium membra, argumenta, testimonia, & ornamenta excipere: vel post concionem memoria repetere & chartæ mandare.

DE MORVM CONFORMATIONE

NEcessaria est, et omnibus ætatibus comprobata

musarū & Charitum dulcis illa συζυγία ac copulatio. Tritum enim iam est sermone & celebratū: studia in mores abire. Et mores doctrina literarū & artium conformari omnes existimāt. Quocirca meminerint huius classis discipuli, quo superiores sunt loco & eruditione, eò ut modestius sese gerant. necesse esse. Sunt autem virtutes, quibus studere debent, pietas erga Deum, parentes præceptores, & alios quoscunq; benè merentes, aut honoribus perfungentes. Quibus omnibus debitum amorem, honorem, & officium tribuant. Proxima huic virtuti est gratitudo, quæ benemeritis, gratiam pro beneficio & benevolentia cum quadam reverentia, & subjectione reddit. Nihil vero est quod tam commendet doctrinæ literarum studiis deditos, quam modestia, quæ una omnes animi, & corporis motus ita gubernat, ut grati sint bonis omnibus. Curæ igitur sit hujus decuriæ sectatoribus, ut effigiem quandam, vel simulachra aliqua harum virtutum exhibeant: levitatem vero, impudentiam, arrogantiam, vanitatem, ambitionem, obscenitatem in sermone, & moribus à se removeant: ne ordini suo sancto dedecori sint, & malè audire professio literarum incipiat.

IN-

Quemadmodum cura Grammaticæ methodicæ ad præcedentes classes potissimum pertinet: ita ad hanc supremam spectat altera Grāmaticæ pars, quam ἱστορικὴν Fabius vocat, ἐξηγητικὴν alii nominant. Incidit enim in hanc classem autorum enarratio, tam latinorum quā Græcorum, ex quibus scientia literarum, & dicendi scribiendiq; facultas petenda est. Qui autem autores, vel publicè enarrandi, vel secreto studio evolvendi sint, monebunt præceptores. Certe inprimis svadent eruditi, non multa, sed multum esse legendum. Quid hunc habet sensum, non temerè aut promiscuè legendos esse quoslvis autores, sed optimos tantum. In his enī præcipuas curas suas defigere discentes debent. Reliquos gustare licet, imitari non decet. Quales autē, vel cujusmodi hi sint, ostendunt libri Rhetorici, qui extant. Cicero quidem tanquam artifex jure ōnibus aliis antefertur. Hujus igitur scripta selecta cognosci oportet, cum eoq; conjungendi Isocratis oratio una aut altera, Demosthenis Olympiacæ, & Plutarchi libellus περὶ παίδων ἀγωγῆς Ierētius, Virgilius, Cæsar, Salustius, Ovidius, Theognis, Hesiodus, Homerus, et si quos alios præceptores delegerint: item Philippi Melanchtonis orationes, quæ extant.

MODVS LEGENDI ET RESOLVENDI SCRIPTA BONORUM AUTORUM.

Duplex est cura retexendi scripta disertorũ autorum, una rerum, altera verborum. Tot enim sunt capita, ad quæ omnis lectio referenda est. Rerũ analysis tria complectitur, principalem propositionem, præcipua membra, argumentaq́, & sententias memorabiles. Primum enim summa animo colligenda est eius partis, quam vel legimus ipsi, vel aliis interpretamur. Deinde quibus membris illa constet cõsiderandum, tum quibus argumentis confirmetur, aut infirmetur, dispiciendũ. Tertia cura esse debet, ut sententiæ quæcunq́ memorabiles excerpantur, & memoriæ mandentur, vel in charta notentur. Orationis verò seu verborum ἀνάλυσις requirit periodorum, vocum & phrasium resolutionem sive explicationem. Primum igitur ratio habeatur periodorum, colorum, & commatum. Quæ cura ad imitationem pertinet, ut discamus distincte sensa animi nostri efferre. Secundo vocabulorum præcipuorum significationes, pondera, synonyma & usus declaretur. Tum phrasium vis & usus rectus inscribendo & loquendo investigetur, singulaq́ in locos communes, ad eum usum paratos, tanquam

in

in classes referantur: unde depromi, quoties aliquid dicendum aut scribendum est, copia rerum, sententiarum, verborum, & phrasium, quasi ex quodam penu, queat.

INSTITVTIO STVDII DIALECTICES

Dialectica Philippi Melanchthonis libellus duo continet maximè insignia ornamenta, & emolumenta. Primū enim selectissima præcepta habet, quæ succum artium, semotis omnibus otiosis subtilitatibus tradunt. Secundo exempla adiungit ad illustrandas regulas perspicua, & ex visceribus disciplinarum sumta. Hæc simul cum artis præceptionibus philosophiæ, theologiæ, & reliquarū disciplinarum elementa, & quasi quædam fundamenta monstrant, unde definitiones, & formæ argumentorum in quacunq; professione petuntur. Itaq; diligentia præcipua liber iste discipulis huius decuriæ inculcandus est. Omnis autem doctrina Dialecticæ ad eum finem referenda est, ut iudicium de scriptis aliorū conformetur, quod ita fiet, si primum quæstio sive propositio summam scripti complectens excerpatur, deinde membra, singulorūq; membrorū argumenta monstrentur, & tam ad syllogismi leges, quam ad inventionis locos exigantur: tum

definitionem ac diuisionem, causas, effectus, singula explicentur. Hoc qui in aliorum scriptis obseruauerit, facile etiam alterum finem huius artis assequetur, ut & ipse scribat ordine, & rectius animi sui sensa efferat.

CONFORMATIO STVDII Rhetoricæ.

Memorabilis est Ciceronis sententia de finibus: Etsi ingeniis magnis præditi quidam dicendi copiam sine ratione consequuntur: ars tamen est dux certior quam natura. Ex quo apertum manifestumq; est, Rhetoricæ, quam artificiosam eloquentiam Cicero nominat, tam præcepta quam usum studiosè in hac decuria esse inculcandum. Siue igitur Philippi Melanchthonis libellus, siue Ciceronis partitiones in hoc genere explicentur: ad hæc duo omnis interpretatio dirigenda est, ut præcepta breuiter simpliciterq; tradantur, & usus crebris exemplis commonstretur.

Philippi quidem libellus præcepta pauca bono ordine & perspicuè exposita continet, & usum in autorum lectione, omniq; scriptione ostendit. Tum figuras etiam in certos ordines distribuit, & bonis exemplis declarat. Nec extat libellus usu uberior in hac dicendi arte.

Cice-

Ciceronis vero partitiones, Rhetorum præcepta latius persequuntur, & qui eas aliis interpretatur, eum crebra, & quidem illustria adhibere decet exempla, quibus præcepta ad usum transferantur.

Est autem usus Rhetoricæ hic longè maximus, ut inventionis, dispositionis, & elocutionis artificium cognoscatur. Id quod commodissime fit per ἀνάλυσιν, quæ omnia & singula retexit & secundum leges artis examinat.

Sic autem inventionis & dispositionis resolutio instituenda est, ut primum propositio principalis constituatur, deinde membra, tertio argumenta exquirantur, & ad locos suos tanquam ad sedes referantur. Elocutionis vero ἀνάλυσις verborum phrasium, sententiarum, periodorumq; rationem complectitur.

EXERCITATIONES IN HAC prima decuria.

ET per se sanctum opus est docere alios & in primis styli gubernatio laboribus cæteris antecellit. Ex quo Philippum Melanchthonem dixisse accepimus, se haud scire, an ullius generis artifex melius de rebus humanis meratur, quam styli formator. Idcirco & præceptores decet in hoc artificio multum operæ & studii ponere, & discipulos ipsos duc-

ductum præceptorum sequi, & nullum genus exercitationis defugere. Vt autem styli varietate magis alliciantur discentes, complura genera, in quibus elaborent, proponi debent, narrationū, fabularum, epistolarum, versionum de germanico in latinum, & vicissim de latino in germanicum, vel de latino in græcum, aut contra de græco in latinum. Nec negligendæ sunt exercitationes cæteræ declamationum & disputationum scholasticarū, quibus universis & singulis scribendi, dicendiq; facultas comparari atq; augeri potest.

EXERCITATIO VERTENDI de lingua in linguam.

COmprehendit hoc genus exercitationis materias sive argumenta trium aut quatuor linguarū ex una in aliam transfundendarum, aut convertendarum. Tot enim linguarum ferè usus est necessarius in his provinciis regno Polonico subiectis. Græcæ quidem propter Ecclesiæ doctrinam intelligendam & explicandam: latinæ vero, Germanicæ & Polonicæ propter crebra commercia, legationes, & alia propinquitatum & coniunctionis vincula, quibus astricti sumus. In tali autem conversione attendatur in primis proprietas seu phrasis cuiusq; linguæ usitata, caveaturq; ne huiusmodi idio-

idiomata commiſceantur: quod & ridiculum eſt & deforme: ſed opera potius detur, ut quod cuiq; linguæ proprium eſt, ritè exprimatur.

DE ALTERO EXERCITATIONIS genere, epiſtolico, gnomico, methodico, & declamatorio.

NOn ſatis eſt materias eas propoſitas eſſe diſcentibus, quas de una lingua in aliam convertant, ſed dare etiam oportet liberiora argumenta, in quibus & ingeniũ exerceant, & facultatem experiantur ſuam. Huiusmodi eſt epiſtola vel jam contexta à Cicerone, quam retexere decet, καὶ ἀνάλυσιν, *ut inventionis, diſpoſitionis & elocutionis artificium appareat: vel adhuc ſecundum inventionis, diſpoſitionis, & elocutionis artificium contexenda. In utroq; genere præceptor diſcipulis præibit & epiſtolam certam ad retexendum nominabit, vel materiam ſive hypotheſin conſcribendæ novæ ſuppeditabit. Exempla huius artificij in libellis Rhetoricis extant.*

Gnomæ aut chriæ ſic tractabuntur, ut à præceptore dictum aliquod inſigne præbeatur, diſcipuli vero id ſecundum præſcripta à Cicerone exempla explicent hoc ordine. Primum proferatur dictum

ipsum. Secundo brevi commendatione ornetur & declaretur. Tertio ad usum applicetur. Hoc ordine, & non alio artifex summus chrias tractat in proœmio tertij officiorum, & in principio secundi libri Tusculanarum quœstionum.

Methodica tractatio fit per locos seu quœstiones usitatas, quid vocabulum significet, quæ definitio rei sit, quæ species, quæ causæ, qui effectus, quæ cognata quæ pugnantia. Hac methodo plœraq; scripta didactica conflata sunt, officia Ciceronis, Dialogi. Et hac ætate omnes disputationes, ditacticaq; & exegeticæ conciones ac scriptiones eodem fere ordine conficiuntur.

Genus declamatorium sic instituendum est ut ad locos cuiusq; generis causarum in Rhetorica dirigatur. Materiam suppeditabit quotidiana pene lectio. Et si forte nihil hujusmodi occurrerit, ex libello de festis copia quædam atq; varietas peti potest. Pertinent autem historiæ sanctorum, quemadmodum & aliorum, ad genus demonstratiuum. Quamobrem per locos huius generis eundum est. Sicut in aliis materiis secundum aliorum generum locos procedendum. Exempla illustria in libello Rhetorico D. Doct. Dresseri reperiuntur.

Disputationes commodè habebuntur ex lectio-

nibus

bus quotidianis, quæ & rectius intelliguntur ex contrariarum opinionum collatione, & usus præceptorum magis percipitur. Subministrare etiam poterit libellus de partibus corporis humani. & de animæ potentiis copiam quandam exemplorum in omni genere exercitationum, de quibus dictum est.

Atq; hæc de exercitationibus scholasticis exponenda accuratius fuerunt, quod certum sit praxin hanc esse scholasticam adeo necessariam, ut sine ea nihil proficere possint discentes. Tantum enim quisq; tenere aut didicisse putatur, quantum vel dicendo vel scribendo exponere potest.

DE GENERE SERMONIS, cui assuescere decet discentes in hac schola.

ETsi ad imitationem bonorum autorum omnis sermo noster accommodandus est: tamen in hac ipsa imitatione hoc præceptum tenendū est ut recepta & usitata, perspicua & approbata semper anteferantur inusitatis, obscuris, & barbaris, cuiusmodi sunt aspello pro averto apud Plautū, auguro pro auguror auspicavi pro auspicatus sum, batuo pro verbero apud eundē. Item electaho pro eliciam, cervicosus pro obstinato, contrarior pro eo quod est

contrarius sum, dubitabile pro eo quod dubitationem habet, felicito pro felicitatem do.

Dignum est memoria responsum Casparis Scheti, quæstoris generalis per Belgium, viri ingenij magnitudine & splendore præstantis, quod dedit cuidam, à quo opus nescio quod nomini suo inscriptum acceperat. In eo enim cum antiqua & obsoleta vocabula reperisset, graviter tulit, & versum pronunciavit: Moribus antiquis, præsentibus utere verbis. Immò vero etiam addita severa objurgatione dixit, dignum illum scriptorem esse, qui civitate expelleretur. Nec minus pœna afficiendum esse censuit, quam qui monetam publicam adulterasset.

Hoc gravissimi viri iudicio commoti adolescentes literis dediti, tanquam pestem sibi fugiendum esse meminerint rancidum illud sermonis genus, quod verba obsoleta, tanquam ex inferis revocat, & specie antiquitatis ineptæ sese ornat: cum verrucæ potius sint & nævi, quam nativi colores recti sermonis, cuius studiosos & sectatores esse omnes literatos quam maximè decet.

EPI-

EPILOGVS.

ORnavit DEVS hanc Remp ingentibus beneficiis, luce verbi sui, libertate professionis Euangelicæ secundum Augustanam confessionem, veram & incorruptam, decoravit jure, legibus, & disciplina. Apertus est ejusdem bonitate ludus, quasi quædam officina pietatis, religionis, literarum, artium, linguarum & humanitatis. Pro quâ quidem beneficentia quoniam referre gratiam minus possumus, habere tamen memori mente perpetuo debemus. Ad quam quidem pietatem & curam agendi gratias in animis excitandam identidem recitent scholastici psalmum 103. Benedic anima mea Domino, & omnia viscera mea nomini sancto ejus. Benedic anima mea Domino, & noli oblivisci omnium beneficiorum ejus. In primis vero decet alumnos ludj huius ita hisce DEI beneficiis uti, ut documenta dent pietatis & gratitudinis erga DEVM, magistratum, & totam communitatem. Ita deniq; sese gerant in studiis, ut spem afferant Ecclesiæ & Reip. fructus salutaris. Faxit DEVS.

FINIS

(*)

RIGÆ LIVONVM

EX OFFICINA TYPOGRAPHICA NICOLAI MOLLINI.

ANNO

M D XCVII.